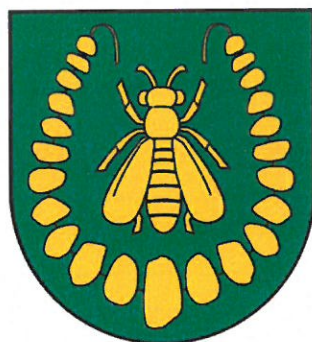

Załącznik
do Uchwały nr XXVIII/137/17
Rady Gminy Turośl
z dnia 28 grudnia 2017 roku

Lokalny program rewitalizacji dla Gminy Turośl na lata 2017-2023

Opracowany przez Zespół

WGS84 Polska Sp. z o.o.
ul. Warszawska 14 lok. 5
05-822 Milanówek
www.wgs84.pl

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
1. Opis powiązań „Programu” z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy.....	4
2. Diagnoza czynników zjawisk kryzysowych oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych.....	9
3.1. Wykorzystane źródła danych	9
3.2. Porównywalne jednostki przestrzenne	9
3.3. Położenie Gminy	11
3.4. Sytuacja demograficzna	11
3.5. Bezrobocie	15
3.6. Ubóstwo	19
3.7. Bezpieczeństwo	22
3.8. Edukacja	23
3.9. Aktywność społeczna	25
3.10. Identyfikacja obszarów w stanie kryzysowym pod względem występowania negatywnych zjawisk społecznych	29
3.11. Charakterystyka zjawisk w pozostałych sferach.....	31
3.11.1. Sytuacja gospodarcza	31
3.11.2. Sytuacja środowiskowa	35
3.11.3. Sytuacja przestrzenno-funkcjonalna	39
3.11.4. Sytuacja techniczna.....	43
3.12. Delimitacja obszaru zdegradowanego	45
3. Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji i zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji ...	48
4. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji.....	55
5. Cele rewitalizacji i kierunki działań.....	56
6. Lista planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z harmonogramem realizacji	59
7. Indykatywne ramy finansowe	77
8. Uzupełniające rodzaje przedsięwzięć rewitalizacyjnych	80
9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji.....	82
10. Mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów w proces rewitalizacji	87
11. System realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji	94
12. System monitoringu skuteczności działań i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu „Programu”	96
13. Ocena oddziaływania na środowisko	99
14. Wykorzystane źródła danych	100
15. Załączniki	101
16. Spis tabel, wykresów, map i załączników.....	103

Wprowadzenie

Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie programu rewitalizacji.¹

Rewitalizacja jako proces przemian służących wyprowadzeniu obszarów ze stanu kryzysowego zakłada optymalne wykorzystanie endogenicznych uwarunkowań oraz wzmacnianie lokalnych potencjałów. Jest procesem wieloletnim, prowadzonym we współpracy z lokalną społecznością i na jej rzecz. Działania służące wspieraniu procesów rewitalizacji, prowadzone są w sposób zaplanowany, skoordynowany, komplementarny oraz zintegrowany wewnątrz i zewnątrz. W związku z różnorodnością zjawisk degradacji i podejść do ich przeciwdziałania podstawową wskazówką prowadzenia rewitalizacji powinno być dążenie do programowania i prowadzenia działań jak najbardziej dopasowanych do lokalnych uwarunkowań.² Rewitalizacja obszarów zdegradowanych powinna zmierzać do poprawy jakości życia, pobudzenia aktywności środowisk lokalnych i ożywienia społeczno-gospodarczego. Realizacja działań infrastrukturalnych winna być narzędziem niwelowania negatywnych zjawisk związanych ze zdiagnozowanymi problemami społecznymi, a działania inwestycyjne służyć trwałej odnowie rewitalizowanego obszaru poprzez poprawę ładu przestrzennego, stanu środowiska i zabudowy, zastosowanie wysokiej jakości rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych, a także wspierać powstawanie nowych miejsc pracy i inwestycji, w tym także możliwości rekreacji i spędzania wolnego czasu przez mieszkańców.

Program rewitalizacji to inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy, na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym³, wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.⁴ „Lokalny program rewitalizacji dla Gminy Turośl na lata 2017-2023” został sporządzony zgodnie z zasadami planowania rewitalizacji, wskazanych w „Wytycznych Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020” (zwany także w dalszej części dokumentu „Programem”).⁵

¹ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz.U. 2017, poz. 1023.

² Regulamin Konkursu dotacji w zakresie przygotowania lub aktualizowania programów rewitalizacji dla gmin z województwa podlaskiego - edycja II.

³ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2016 r. poz. 446, z późn. zm.

⁴ Wytyczne Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, dostępne: <https://www.mr.gov.pl/media/23916/Wytycznedotrewitalizacji-poaktualizacji-zatwierdzone02082016clear.pdf>

⁵ Tamże

1. Opis powiązań „Programu” z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy

Działania wyznaczone w „Programie rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023” są spójne z celami i kierunkami, wskazanymi w gminnych dokumentach programowych.

Strategia Rozwoju Gminy Turośl do roku 2025⁶

Wizja rozwoju Gminy Turośl zakłada, że dzięki współpracy i zaangażowaniu władz lokalnych, partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców Gmina Turośl jest miejscem, które wyróżnia atrakcyjny standard życia i dostęp do usług publicznych wysokiej jakości. Gmina Turośl w pełni korzysta ze swojego położenia, walorów środowiskowych i kulturowych rozwijając konkurencyjne sektory gospodarki, przedsiębiorczość oraz ofertę spędzania czasu wolnego. Misja rozwoju Gminy Turośl określa nadrzędny cel rozwoju Gminy Turośl i przyjęła następujące brzmienie: „Chcemy, by nasza gmina stała się miejscem gwarantującym atrakcyjne warunki życia, pracy oraz wypoczynku wszystkim jej mieszkańcom oraz gościom i inwestorom. Deklarujemy partnerskie współdziałanie na rzecz jak najlepszego wykorzystania unikatowych zasobów środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, przedsiębiorczości oraz zaangażowania mieszkańców celem zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego naszej gminy.” Nawiązując do wizji i misji rozwoju Gminy Turośl ze względu na stworzenie w perspektywie długookresowej największych możliwości wzrostu wyodrębniono 4 priorytetowe obszary rozwoju:

- Gospodarka, edukacja, rynek pracy.
- Przyjazne środowisko naturalne.
- Komfort i jakość życia mieszkańców.
- Zarządzanie i kapitał społeczny.

W ramach obszarów tematycznych opracowano cele strategiczne rozwoju Gminy Turośl:

- Silna pozycja gospodarcza gminy bazująca na wiedzy i przedsiębiorczości mieszkańców, wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej oraz rozwiniętej ofercie czasu wolnego.
- Wysoki poziom bezpieczeństwa ekologicznego gminy.
- System usług publicznych wysokiej jakości dostosowany do potrzeb społecznych.
- Zarządzanie partnerskie sprawami publicznymi.

⁶ Uchwała nr XII/58/16 Rady Gminy Turośl z dnia 11 marca 2016 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Turośl do 2025 roku.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Turośl⁷

Głównym celem rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy Turośl jest poprawa jakości życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój gminy przy racjonalnym wykorzystaniu walorów przyrodniczych i gospodarczych środowiska, istniejącego majątku trwałego, potencjału infrastrukturalnego i produkcyjnego, w tym walorów rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Problemowym rozwinięciem celu nadrzędnego będzie tworzenie warunków do realizacji m.in. następujących grup celów szczegółowych:

1. ekologiczne cele rozwoju:

- zachowanie systemu naturalnych powiązań przyrodniczych obejmujących aktywne biologicznie ekosystemy łąkowe, bagienne, wodne i leśne, które mają zasadniczy wpływ na utrzymanie równowagi biologicznej w całym środowisku przyrodniczym gminy i jej sąsiedztwa,
- racjonalne wykorzystanie przyrodniczych walorów w gospodarczym rozwoju gminy,
- zapewnienie normatywnych warunków sanitarnych zamieszkiwania ludności, przede wszystkim w zakresie jakości powietrza atmosferycznego i poziomu hałasu,
- ochrona wód powierzchniowych i podziemnych przed zanieczyszczeniem ich ściekami, środkami ochrony roślin i ubocznymi skutkami nawożenia,
- zwiększenie zasobów i dyspozycyjności wód powierzchniowych,
- likwidacja konfliktów i zagrożeń spowodowanych dotychczasową działalnością gospodarczą.

2. społeczne cele rozwoju:

- tworzenie warunków do wzrostu liczby miejsc pracy na terenie gminy,
- utrzymanie i racjonalne wykorzystanie obiektów środowiska kulturowego - preferowane funkcje usługowe, turystyczne i rekreacyjne,
- przeciwdziałanie procesom degradacji obiektów zabytkowych,
- tworzenie warunków do rozwoju oświaty, podnoszenia poziomu wykształcenia oraz świadomości ekologicznej mieszkańców,
- promocja zdrowego stylu życia oraz tworzenie warunków do rozwoju sportu,
- tworzenie warunków do zaspakajania potrzeb kulturalnych miejscowej ludności,
- rozwój opieki zdrowotnej i socjalnej oraz przeciwdziałanie patologiom i uzależnieniom,

3. gospodarcze cele rozwoju:

- wykorzystanie możliwości produkcyjnych rolnictwa zgodnie z uwarunkowaniami wynikającymi z jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych,
- rozwój przemysłu rolno-spożywczego wykorzystującego miejscowe płody rolne,

⁷ Uchwała Nr IH/17/2002 Rady Gminy Turośl z dnia 30 grudnia 2002 roku w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Turośl oraz Uchwałą Nr XXVII/129/17 Rady Gminy Turośl z dnia 15 września 2017 roku w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Turośl.

- rozwój usług rolniczych i instytucji obsługi rolnictwa,
 - rozwój gospodarki leśnej i zwiększanie lesistości gminy, w tym zalesianie gruntów marginalnych,
 - stwarzanie nowych miejsc pracy poza rolnictwem poprzez wielofunkcyjny rozwój wsi,
 - pozyskiwanie inwestorów tworzących nowe miejsca pracy oraz zapewnienie wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw,
 - rozwój zaplecza obsługi ruchu turystycznego.
4. cele rozwoju komunikacji:
- podnoszenie stanu technicznego i standardu wyposażenia dróg w urządzenia komunikacji, zwłaszcza przy drodze wojewódzkiej,
 - podnoszenie standardu usług komunikacyjnych oraz dostosowanie nośności dróg i ulic do potrzeb gospodarczych regionu i gminy,
 - minimalizacja kolizji i poprawa bezpieczeństwa ruchu samochodowego i pieszego,
 - minimalizacja kolizji między ruchami komunikacyjnymi a zabudową oraz między różnymi rodzajami komunikacji,
 - poprawa dostępności do środków komunikacji zbiorowej,
 - wprowadzanie ruchu rowerowego jako alternatywy dla ruchu samochodowego,
 - poprawa zaplecza obsługi ruchu tranzytowego i turystycznego,
5. cele rozwoju infrastruktury technicznej:
- sprawne i niezawodne funkcjonowanie wszystkich systemów infrastruktury technicznej zapewniające zaspokojenie potrzeb w sposób ciągły i efektywny ekonomicznie,
 - sukcesywne rozwiązywanie problemu gospodarki ściekowej,
 - stworzenie warunków do doprowadzenia gazu przewodowego na teren gminy oraz wymiany uciążliwych dla środowiska nośników energii na proekologiczne.

Do **czynników wspierających rozwój** gminy w „Studium” zaliczono:

- duży przyrodniczy potencjał i położenie w obszarze „Zielonych Płuc Polski” stwarzające możliwość ekologicznej promocji gminy,
- dolina rzeki Pisy płynącej naturalnym korytem,
- duże kompleksy leśne o przydatnych dla rekreacji siedliskach (fragmenty Puszczy Kurpiowskiej),
- walory wędkarskie rzeki Pisy,
- zachowane środowisko kulturowe regionu etnograficznego Kurpiowszczyzny - architektura i folklor, w tym: zabytkowe zespoły architektury drewnianej w Turośli (kościół, muzeum w zabytkowym wiatraku, spichlerz) i w Lemanie (zespół kościoła),
- przebieg szlaków turystycznych: samochodowego - drogą wojewódzką nr 647 Kolno - Turośl oraz drogą powiatową Nowogród - Zbójna - Turośl, wodnego - rzeką Pisą - szlak łączący Wielkie Jeziora Mazurskie z Narwią i Wisłą oraz pieszo-rowerowych,
- korzystne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego,
- duży udział gospodarstw o wiodącym kierunku produkcji mleka,
- położenie w obszarze chronionego krajobrazu sprzyjające rozwojowi i produkcji żywności metodami ekologicznymi.

Do **czynników ograniczających rozwój** gminy należą:

- ograniczenia rozwoju przestrzennego i funkcji osadniczej wynikające z potrzeby ochrony najbardziej cennych ekosystemów wodno-łukowych w dolinach cieków wodnych i innych obniżen terenowych oraz kompleksów leśnych,
- rozproszony charakter zabudowy stwarzający trudności w realizacji uzbrojenia technicznego,
- przebieg ruchu tranzytowego przez tereny zabudowy wsi,
- dominacja gruntów ornich o mało korzystnych warunkach dla produkcji rolnej -VI klasy bonitacyjnej,
- zanieczyszczenie wód Pisy, pochodzenia zewnętrznego, utrudniające rozwój funkcji turystyczno-wypoczynkowej,
- niekorzystne położenie komunikacyjne: brak linii kolejowej oraz peryferyjne położenie w stosunku do głównych szlaków komunikacyjnych kraju,
- zbyt mała promocja walorów turystycznych.
- ograniczony zakres usług na rzecz rolnictwa,
- brak zakładów przetwórstwa surowców rolnych,
- trudności w zbyciu surowców rolnych,
- braki ulepszonych nawierzchni dróg powiatowych i gminnych,
- słabo rozwinięte zaplecze technicznej obsługi komunikacji kołowej,
- słabo rozwinięta sieć drogowa na niektórych obszarach gminy,
- przebieg drogi wojewódzkiej przez tereny zainwestowania wsi Ptaki - kolizja z ruchem lokalnym i funkcją rekreacyjną wsi.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Turośl na lata 2017-2025⁸

W „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Turośl na lata 2017-2025” sformułowane zostały następujące cele strategiczne:

- Wzmacnianie pozycji gospodarczej Gminy Turośl, co w przyszłości może mieć wpływ na zmniejszenie bezrobocia, w tym długoterminowego, spadek migracji i wzrost stabilności rodzin, co spowoduje wzrost liczby mieszkańców, podniesienie warunków i jakości życia oraz pracy mieszkańców, a także skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych.
- Rozwój usług na rzecz rodzin z trudnościami, osób starszych, chorych i niepełnosprawnych - w odpowiedzi na zdiagnozowaną sytuację społeczną dot. potrzeb tych grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem, wzrostem specjalistycznej kadry pomocowej, koniecznością rozwoju i modernizacji miejsc świadczących usługi na rzecz społeczności wiejskiej- świetlic, miejsc spotkań, remiz, bibliotek, ośrodków rehabilitacyjnych i spędzania czasu wolnego.
- Aktywizacja mieszkańców, tj. konieczność integracji i ściślejszej współpracy władz

⁸ Uchwała Nr XIII/104/17 Rady Gminy Turośl z dnia 29 marca 2017 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Turośl na lata 2017-2025.

samorządowych z mieszkańcami, wspieranie aktywności obywatelskiej oraz partycypacji społecznej mieszkańców obejmować powinno edukację obywatelską, promocje różnych form i sposobów zaangażowania obywatelskiego, w tym rozwój wolontariatu.

Wizja strategiczna rozwoju zakłada, że dzięki współpracy i zaangażowaniu władz lokalnych, partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców Gmina Turośl jest miejscem, które wyróżnia atrakcyjny standard życia i dostęp do usług publicznych wysokiej jakości. Gmina Turośl w pełni korzysta ze swojego położenia, walorów środowiskowych i kulturowych rozwijając konkurencyjne sektory gospodarki, przedsiębiorczość oraz ofertę spędzania czasu wolnego. Zarówno wizja, jak i cele strategiczne wpisują się w realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zmierzających do zmniejszenia poziomu zjawisk kryzysowych w Gminie Turośl.

2. Diagnoza czynników zjawisk kryzysowych oraz skala i charakter potrzeb rewitalizacyjnych

Diagnoza stanu została przeprowadzona w trzech etapach. W pierwszym wykonano analizę dokumentów strategicznych i planistycznych gminy. Drugi etap stanowiła analiza wskaźnikowa zjawisk w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej w poszczególnych jednostkach urbanistycznych Gminy Turośl, prowadząca do wyznaczenia obszarów w stanie kryzysowym. W trzecim etapie wybór obszaru rewitalizacji został potwierdzony wynikami partycypacji społecznej.

3.1. Wykorzystane źródła danych

Do opracowania diagnozy stanu Gminy Turośl, mającej na celu identyfikację potencjalnych obszarów gminy znajdujących się w stanie kryzysowym, wykorzystane zostały dane pozyskane z następujących źródeł:

- › Urząd Gminy Turośl,
- › Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli,
- › Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie,
- › Komenda Powiatowa Policji w Kolnie,
- › Krajowy Rejestr Sądowy,
- › Narodowy Instytut Dziedzictwa,
- › Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku,
- › Państwowa Komisja Wyborcza,
- › Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego,
- › wyniki partycypacji społecznej.

3.2. Porównywalne jednostki przestrzenne

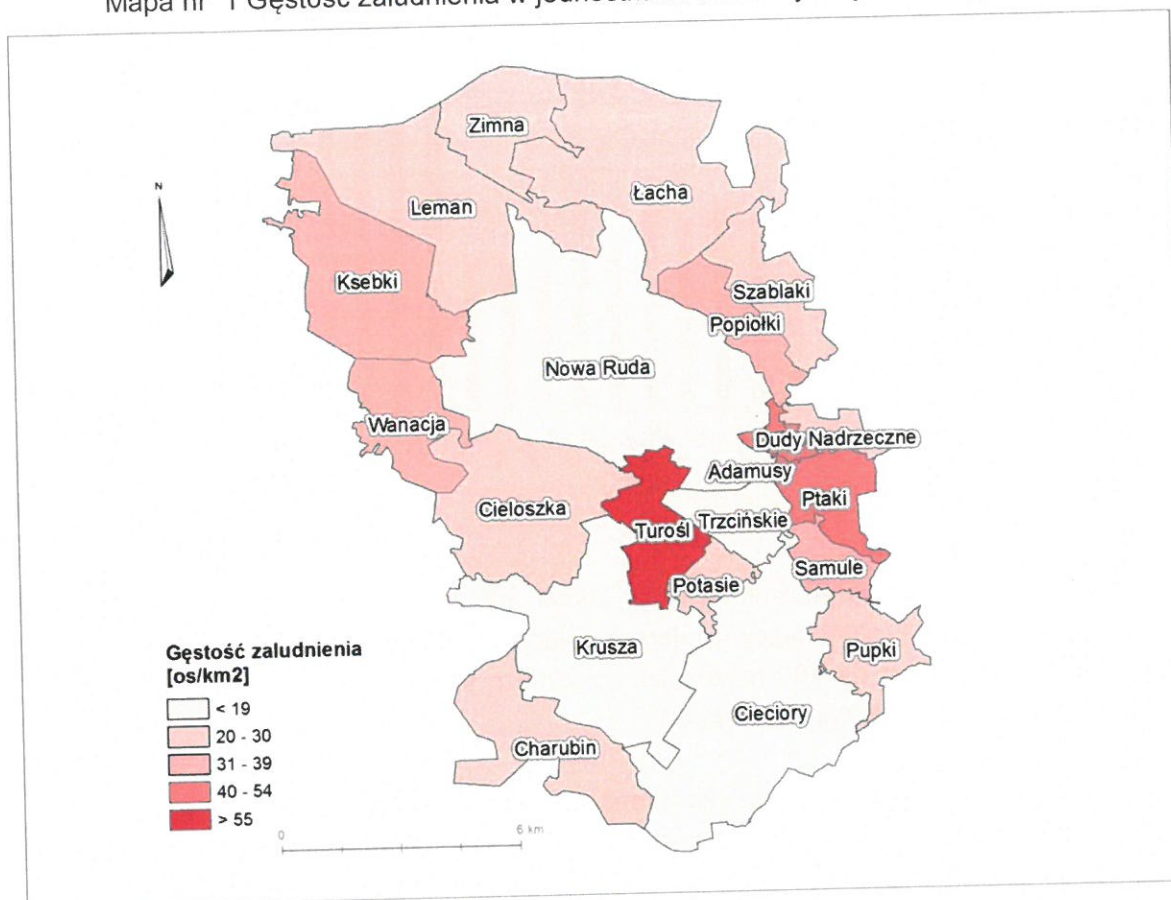
Uzyskanie porównywalności wyników diagnozy wymaga przetwarzania danych w ramach możliwie podobnych do siebie jednostek przestrzennych. Do diagnozy stanu Gminy Turośl przyjęto sołectwa wskazane w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Turośl”, obejmujące następujące miejscowości: Adamusy, Charubin, Charubiny, Ciecior, Cieloszka, Dudy Nadrzeczne, Krusza, Ksebki, Leman, Łacha, Nowa Ruda, Popiołki, Potasie, Ptaki, Pupki, Samule, Szablaki, Trzcińskie, Turośl, Wanacja i Zimna.

Tabela nr 1 Jednostki urbanistyczne Gminy Turośl

Lp.	nazwa jednostki urbanistycznej	symbol	liczba mieszkańców [os.]	powierzchnia [ha]
1	Adamusy	I	37	68,9
2	Charubin	II	278	959,6
3	Charubiny	III	33	64,7
4	Cieciory	IV	343	2 345,6
5	Cieloszka	V	408	1 360,4
6	Dudy Nadrzeczne	VI	51	198,7
7	Krusza	VII	346	1 801,3
8	Ksebki	VIII	528	1 347,8
9	Leman	IX	407	1 663,8
10	Łacha	X	512	1 858,5
11	Nowa Ruda	XI	481	3 472,5
12	Popiołki	XII	153	462,9
13	Potasio	XIII	61	240,5
14	Ptaki	XIV	205	451,1
15	Pupki	XV	126	499,4
16	Samule	XVI	90	264,0
17	Szablaki	XVII	142	543,4
18	Trzczańskie	XVIII	79	415,4
19	Turośl	XIX	627	560,2
20	Wanacja	XX	197	645,3
21	Zimna	XXI	165	643,2
	Razem		5 269	19 867,4

Zasięg wytypowanych jednostek urbanistycznych wraz z gęstością zaludnienia przedstawiono na mapie nr 1.

Mapa nr 1 Gęstość zaludnienia w jednostkach urbanistycznych Gminy Turośl

Opracowanie własne

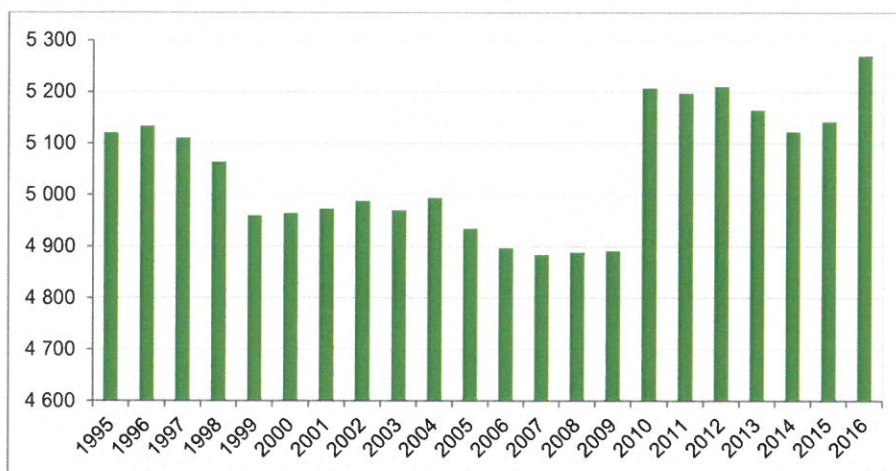
3.3. Położenie Gminy

Gmina Turośl jest gminą wiejską położoną w zachodniej części powiatu kolneńskiego na terenie województwa podlaskiego. Gmina Turośl graniczy z: Gminą Pisz (woj. warmińsko-mazurskie), Gminą Łyse (woj. mazowieckie), Gminą Zbójna (woj. podlaskie) oraz Gminą Kolno (woj. podlaskie). Powierzchnia gminy wynosi 198,7 km², z tego 68% stanowią użytki rolne, a 25% użytki leśne. Gminę Turośl tworzy 21 sołectw, do których należą: Adamusy, Charubin, Charubiny, Cieciorzy, Cieloszka, Dudy Nadrzeczne, Krusza, Ksebki, Leman, Łacha, Nowa Ruda, Popiołki, Potasie, Ptaki, Pupki, Samule, Szablaki, Trzczańskie, Turośl, Wanacja i Zimna.

3.4. Sytuacja demograficzna

Od 1995 r. obserwowana była najpierw tendencja spadkowa liczby ludności, a od 2010 r. następuje wzrost liczby mieszkańców gminy. Saldo migracji wewnętrznych w gminie jest dodatnie. W Gminie Turośl według stanu na 31.12.2016 r. zameldowanych było 5269 osób.

Wykres nr 1 Liczba ludności Gminy Turośl w latach 1995-2016

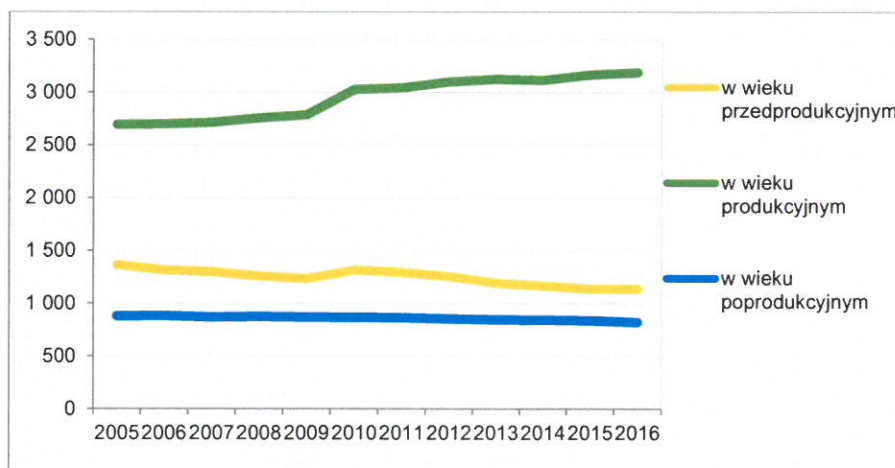

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W strukturze demograficznej Gminy Turośl nieznacznie przeważają mężczyźni. Współczynnik feminizacji, określający wzajemne relacje między liczbą kobiet i mężczyzn, tj. liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn, od 2005 r. jest na poziomie niższym od 100. W 2016 roku wskaźnik ten przyjął wartość 91.

Analizując strukturę wiekową mieszkańców gminy od 1995 r. maleje udział osób młodych w wieku przedprodukcyjnym (grupa wieku 0-17 lat), tendencja liczby osób w wieku produkcyjnym (dla mężczyzn grupa wieku 18-64 lata, dla kobiet - 18-59 lat) wzrasta. Wyhamowany został trend wzrostu liczby osób w wieku poprodukcyjnym (dla mężczyzn - 65 lat i więcej, dla kobiet - 60 lat i więcej).

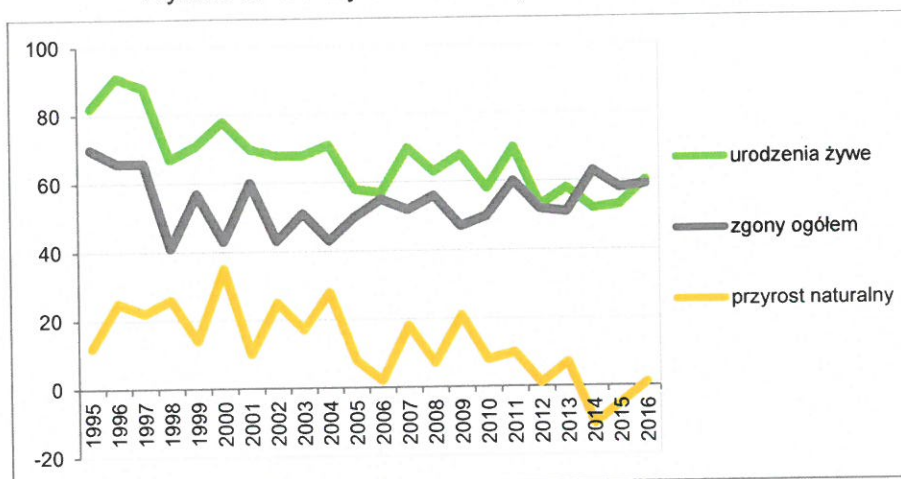
Wykres nr 2 Struktura wiekowa mieszkańców gminy

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Od 1995 r. przyrost naturalny w Gminie Turośl maleje, do 2013 r. był dodatni, tj. liczba urodzeń była większa niż liczba zgonów. W 2016 r. przyrost naturalny wyniósł +1 osobę.

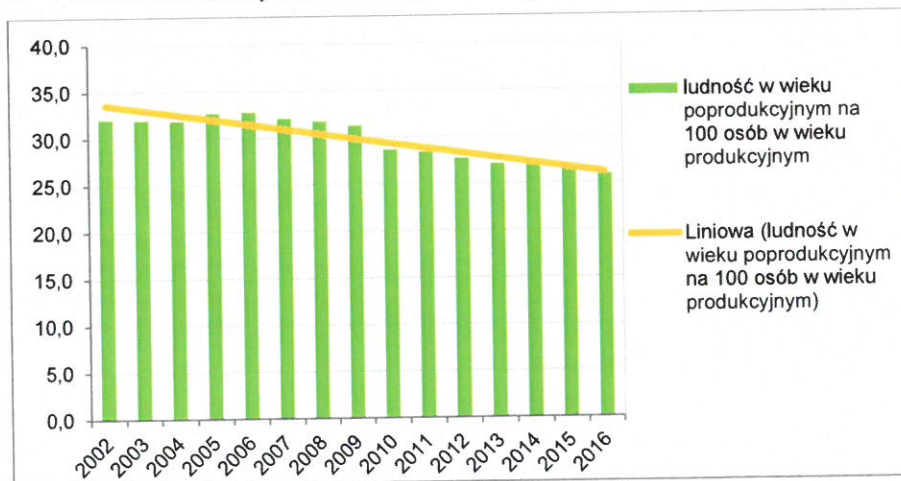
Wykres nr 3 Przyrost naturalny w latach 1995-2016

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik obciążenia demograficznego, tj. wskaźnik liczby ludności w wieku poprodukcyjnym przypadającej na 100 osób w wieku produkcyjnym obrazuje wiek demograficzny ludności oraz przedstawia dostępne na rynku pracy zasoby siły roboczej. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano dla 2006 r., następnie systematycznie spadał, osiągając wartość 25,9 w 2016 r.

Wykres nr 4 Wskaźnik obciążenia demograficznego w Gminie Turośl w latach 2002-2016

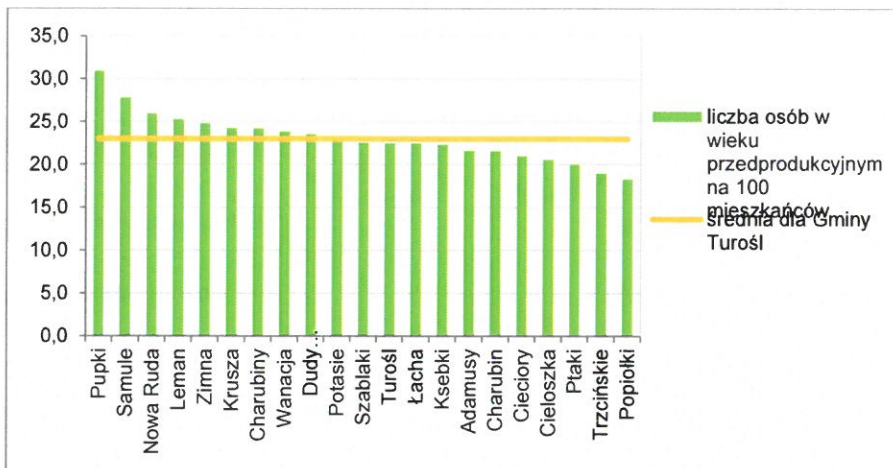

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców (WS1)

Najwyższym udziałem osób młodych do 17 r.ż. w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych charakteryzuje się miejscowość Pupki (31), zaś najniższym - Popiołki (18,3).

Wykres nr 5 Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców

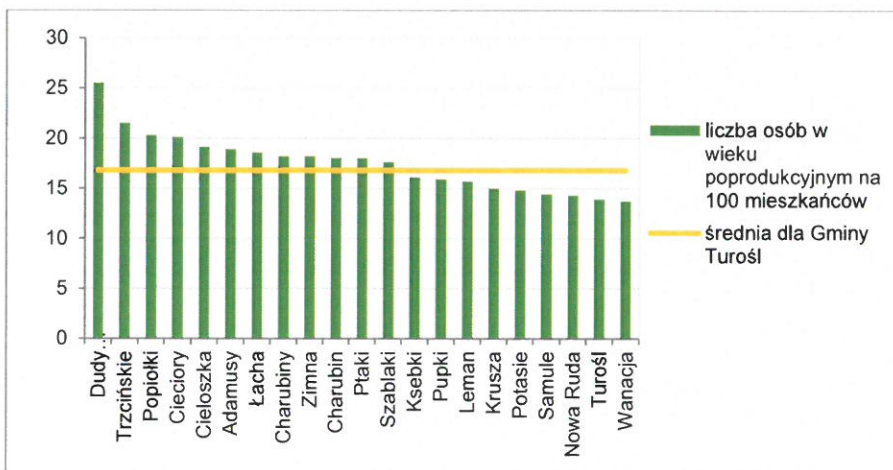

Źródło: Urząd Gminy Turośl

Udział osób w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców (WS2)

W Gminie Turośl wzrasta udział osób w wieku poprodukcyjnym, w którym zazwyczaj kończą one pracę zawodową. Najwyższy udział osób w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych odnotowano dla miejscowości Dudy, zaś najniższy – dla Wanacji.

Wykres nr 6 Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców

Źródło: Urząd Gminy Turośl

Prognozowane zmiany liczby oraz struktury ludności wskazują na systematyczny spadek liczby mieszkańców gminy, w tym szczególnie osób w wieku przedprodukcyjnym, a także wzroście liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. **Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym** wymaga podjęcia działań, mających na celu integrację mieszkańców, zapewnienie opieki i wsparcia.

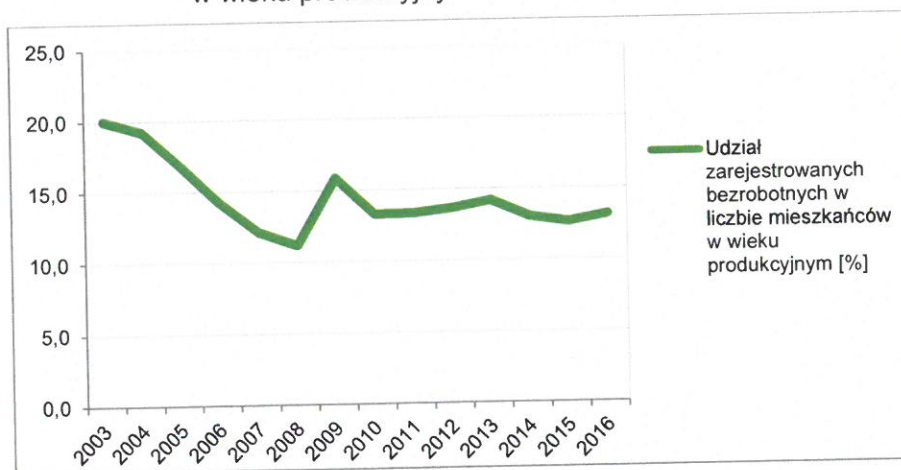
3.5. Bezrobocie

Brak zatrudnienia albo wykonywania pracy zarobkowej, zwłaszcza w perspektywie długoterminowej, może być przyczyną problemów na płaszczyźnie ekonomicznej, ale także prowadzić do szeregu negatywnych zjawisk prowadzących do degradacji społecznej. Do tego rodzaju zjawisk można zaliczyć utrwalanie niekorzystnych wzorców postaw społecznych, tj. bierność, beczynność czy bezradność i dziedziczenie ich przez kolejne pokolenia. Brak pracy może także prowadzić do wzrostu przestępczości na danym terenie, albo rodzić innego rodzaju negatywne czy patologiczne zachowania, tj. niewywiązywanie się z obowiązków rodzicielskich, zaniedbanie kwestii edukacji dzieci i młodzieży.⁹ W statystyce urzędów pracy osobą bezrobotną jest osoba niezatrudniona i niewykonywująca innej pracy zarobkowej, zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia, zarejestrowana we właściwym dla miejsca zameldowania stałego lub czasowego powiatowym urzędzie pracy oraz poszukująca zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, natomiast stopa bezrobocia jest to procentowy udział bezrobotnych (ogółem lub danej grupy) w liczbie ludności aktywnej zawodowo (ogółem lub danej grupy).¹⁰

Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym (WS3)

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego od 2003 r. udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym spada do roku 2008, następnie wzrasta, osiągając poziom 15,9% w 2009 r., potem spada do wartości 13,2% w 2016 r.

Wykres nr 7 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców Gminy Turośl w wieku produkcyjnym w latach 2003-2016

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców jest wyższy aniżeli dla

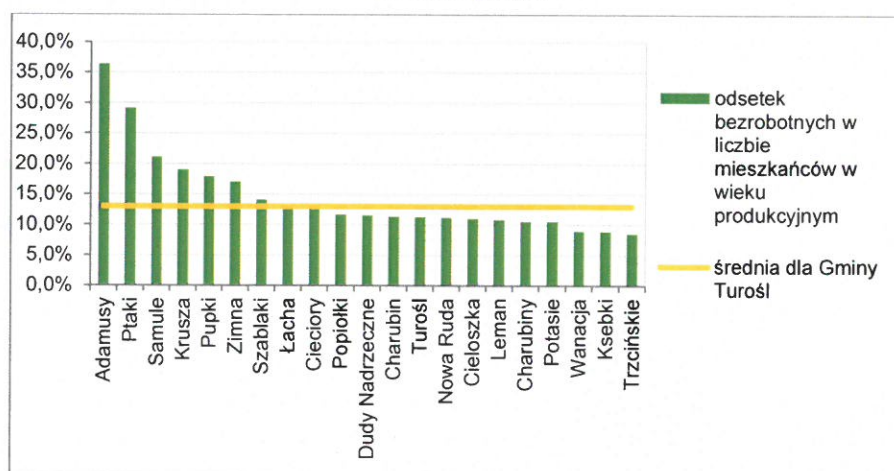
⁹ Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce, praca pod red. Andrzeja Zborowskiego, Instytut Rozwoju Miast, tom 5, Kraków, 2009.

¹⁰ Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2008 [dostępne: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/zasady-metodyczne-rocznik-pracy/zasady-metodyczne-statystyki-rynku-pracy-i-wynagrodzen,1,1.html>]

powiatu kolneńskiego (10,8) oraz województwa podlaskiego (6,5). Na koniec grudnia 2016 r. liczba osób bezrobotnych z terenu Gminy Turośl zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Kolnie wynosiła 401 osób. 44% spośród zarejestrowanych bezrobotnych stanowiły kobiety. Osoby młode do 24 r.ż. stanowią 31,6% bezrobotnych, a kolejna grupa, tj. osoby pomiędzy 25 a 34 r.ż. to kolejne 28,4% osób pozostających bez pracy. Osoby powyżej 55 r.ż. stanowią 9,2% bezrobotnych. 37,9% bezrobotnych posiada wykształcenie gimnazjalne i poniżej, a kolejne 25,7% - zasadnicze zawodowe.

Najwyższy udział osób bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym odnotowano dla miejscowości Adamusy (36%), a najniższy dla Trzciańskiego (8,5%).

Wykres nr 8 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie

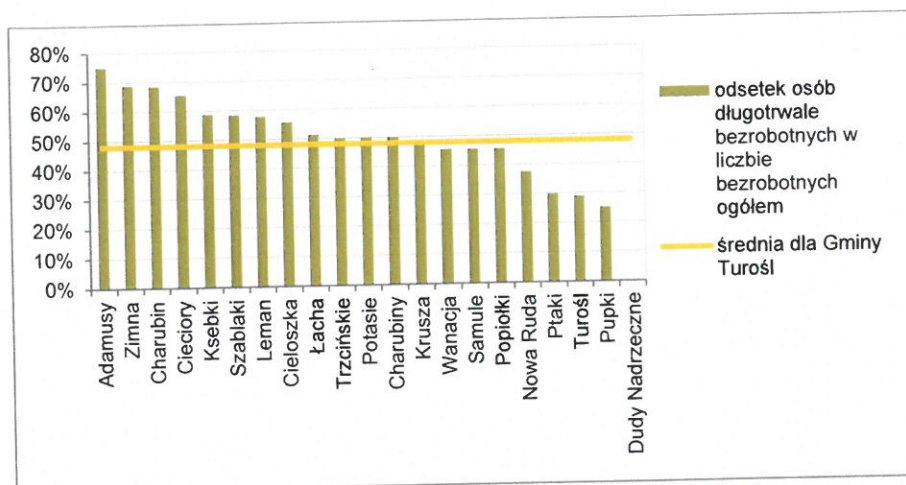
Bezrobocie stanowi jedną z najważniejszych barier rozwoju Gminy Turośl. Niesie za sobą zagrożenia społeczne w postaci zjawisk patologicznych i kryminogennych.

Odsetek osób długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (WS4)

Istotne znaczenie w diagnozie społecznej sytuacji gminy posiada poziom natężenia i przestrzennej koncentracji wskaźnika, ukazującego odsetek osób długotrwale pozostających bez pracy. Długotrwale bezrobotny to bezrobotny, pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych.¹¹

Wykres nr 9 Odsetek osób długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem

¹¹ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. z 2017 r., poz. 1065 z późn. zm.

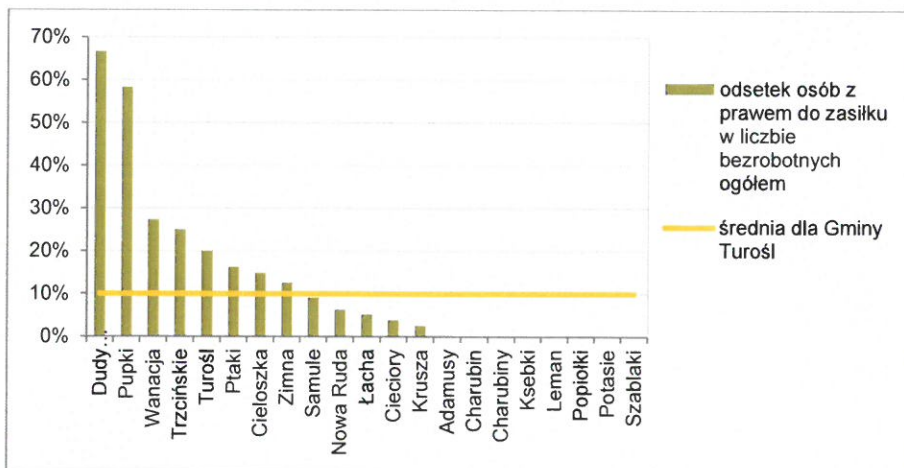
Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie

Niepokojące jest występujące na terenie gminy zjawisko **pozostawania przez ponad rok bez pracy** prawie połowy zarejestrowanych bezrobotnych. Na ogół są to osoby z małymi szansami na znalezienie zatrudnienia na obecnym rynku pracy, bez odpowiedniego wykształcenia czy przekwalifikowania. Najwyższy wskaźnik udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych odnotowano dla Adamusów, gdzie 75% zarejestrowanych bezrobotnych pozostaje bez pracy dłużej niż rok. Aktywizacja osób długotrwale bezrobotnych wymaga podjęcia szeregu działań i jest przedsięwzięciem bardzo skomplikowanym, gdyż brak doświadczenia zawodowego jest istotnym czynnikiem utrudniającym znalezienie zatrudnienia bądź podjęcia pracy zarobkowej. Szansą dla gminy jest **rozwój turystyki i agroturystyki** oraz rolnictwa ekologicznego.

Odsetek osób z prawem do zasiłku w liczbie bezrobotnych ogółem (WS5)

O zasiłek dla bezrobotnych może starać się osoba zarejestrowana w urzędzie pracy, która potrafi wykazać, że przez co najmniej 365 dni w okresie 18 miesięcy poprzedzających rejestrację wykonywała pracę, która skutkowałą odprowadzaniem składek w odpowiedniej wysokości. Osoba, która spełni odpowiednie warunki, otrzymuje zasiłek dla bezrobotnych na okres 6 lub 12 miesięcy. Jedynie niecałe 10% spośród zarejestrowanych bezrobotnych w Gminie Turośl posiadało prawo do zasiłku dla bezrobotnych. Najwięcej osób bezrobotnych z miejscowości Dudy Nadrzeczne posiada prawo do zasiłku, natomiast z miejscowości: Adamus, Charubin, Charubiny, Ksebki, Leman, Popiołki, Potasie, Szablaki żaden z zarejestrowanych bezrobotnych nie ma prawa do zasiłku.

Wykres nr 10 Odsetek osób z prawem do zasięku w liczbie bezrobotnych ogółem

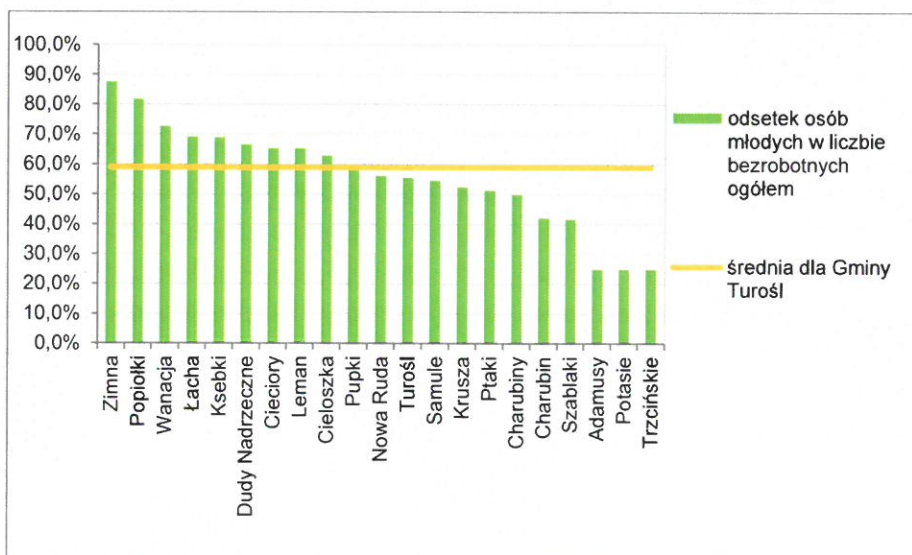

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie

Odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem (WS6)

Istotne znaczenie w diagnozie społecznej sytuacji gminy posiada poziom natężenia i przestrzennej koncentracji wskaźnika, ukazującego odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem. Jest to grupa wymagająca szczególnej pomocy na rynku pracy. Za młodą osobę bezrobotną uznano osoby w wieku do 34 roku życia. Najwyższy odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem odnotowano dla miejscowości Zimna (87,5%), a najniższy – dla miejscowości: Adamusy, Potasie i Trzczańskie (25%).

Wykres nr 11 Odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie

3.6. Ubóstwo

Ubóstwo to pojęcie, które z jednej strony określa warunki życia jednostki, a z drugiej strony wskazuje na nierówności i sprzeczności występujące w społeczeństwie. Jest zjawiskiem wielowymiarowym, a dla polityki społecznej podstawowe znaczenie mają informacje dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego.¹² Czynnikiem istotnie decydującym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby bezrobotne i rodziny osób bezrobotnych. Zasięg ubóstwa jest zróżnicowany w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, określanej na podstawie przeważającego źródła dochodów. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się osoby żyjące w gospodarstwach domowych utrzymujących się z tzw. innych niezarobkowych źródeł, w tym przede wszystkim w gospodarstwach, których podstawę utrzymania stanowiły świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury. Obniżaniu się stopy życiowej sprzyja także wykonywanie nisko płatnej pracy, a dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych. Wykształcenie jest jednym z najważniejszych czynników różnicujących zagrożenie ubóstwem.¹³

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 mieszkańców (WS7)

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Zadaniem pomocy społecznej jest zapobieganie tym sytuacjom przez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.¹⁴

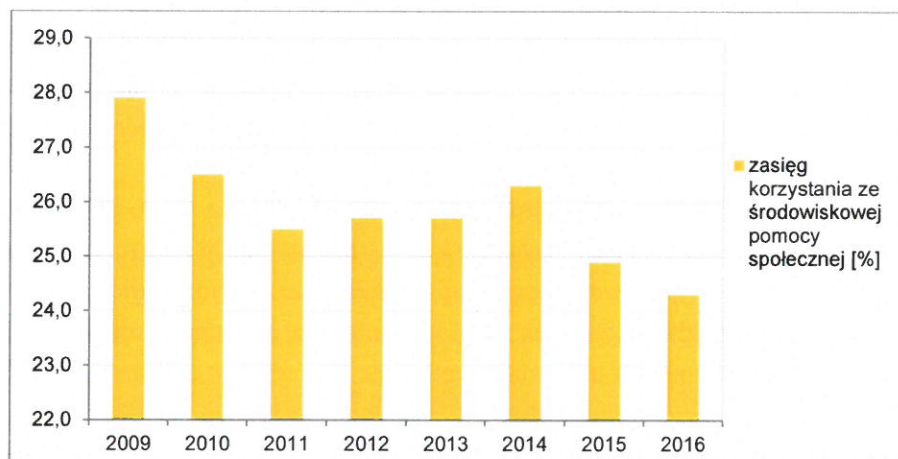
Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej to udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem. W latach 2009-2011 obserwowany był spadek wartości wskaźnika do wartości 25,5%, następnie w latach 2012-2014 wzrastał do wartości 26,3%, od 2015 r. obserwuje się nieznaczny spadek udziału osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej do poziomu 24,3%, niemniej jednak problem związany ze zjawiskiem ubóstwa nadal pozostaje aktualny. Dla porównania wartości dla powiatu to 11,5%, a dla województwa – 8,2%.

¹² Ubóstwo w Polsce w latach 2013 i 2014, 2015, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa [dostępne: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/ubostwo-w-polsce-w-latach-2013-i-2014,1,6.html>]

¹³ Tamże

¹⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. z 2017 r. poz. 1769.

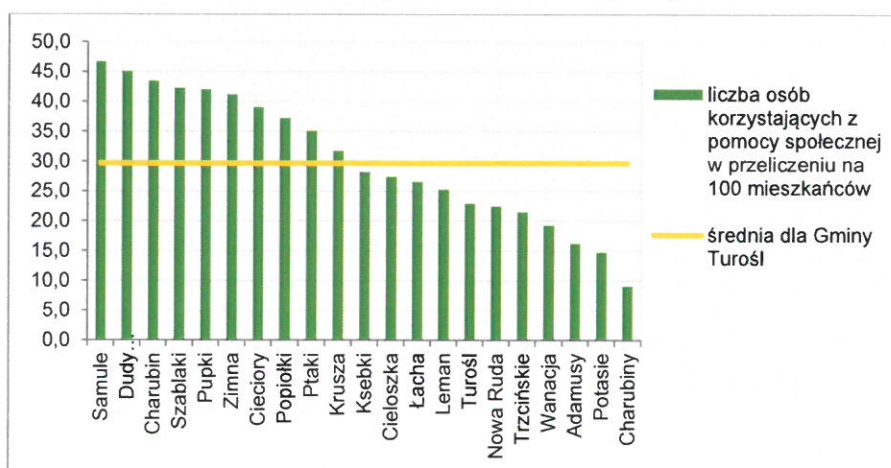
Wykres nr 12 Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej mieszkańców Gminy Turośl w latach 2009-2015

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Według danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Turośli w 2016 r. z pomocy świadczonej przez ośrodek skorzystało 397 rodzin (1277 osób). Głównym powodem przyznania pomocy było ubóstwo (49,6%), a następnie bezrobocie (38,2%), długotrwała lub ciężka choroba (15,3%) i niepełnosprawność (8,3%). 63% rodzin korzystających z pomocy społecznej to rodziny z dziećmi, z tego 76,6% posiadało 2 i więcej dzieci na utrzymaniu. 30,6% rodzin korzystających z pomocy społecznej to osoby samotne. W „Programie Wspierania Rodziny w Gminie Turośl na lata 2017-2019”¹⁵ założono tworzenie sprzyjających warunków do poprawy życia rodzin i dzieci. Niezbędne jest podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków dysfunkcji oraz promowanie rodzinnego stylu życia.

Wykres nr 13 Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych

Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli

Najwyższą liczbą osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób

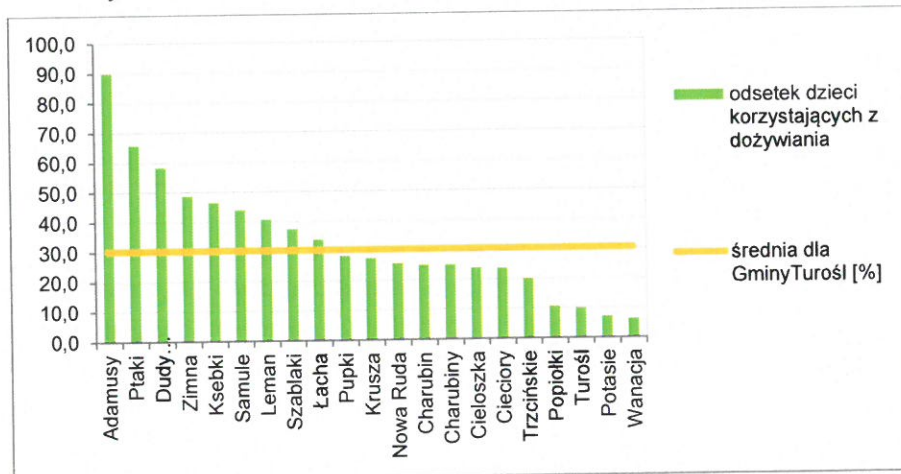
¹⁵ Uchwała nr XXI/99/17 Rady Gminy Turośl z dnia 20 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Programu Wspierania Rodziny w Gminie Turośl na lata 2017-2019.

według miejsca zamieszkania charakteryzują się jednostki: Samule, Dudy Nadrzeczne i Charubin, zaś najmniej mieszkańców miejscowości Charubiny to beneficjenci pomocy społecznej. W „Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych gminy Turośl na lata 2017-2025” podkreślono, że rodziny korzystające z pomocy społecznej są najczęściej wieloprotymowe. W związku z tym, istnieje większe zapotrzebowanie na wzmoczoną pracę socjalną oraz wsparcie rodziny, dodatkowe specjalistyczne doradztwo. Zdiagnozowano, że będą narastały problemy z osobami w podeszłym wieku polegające na zapewnieniu im usług umożliwiających samodzielne funkcjonowanie w lokalnej społeczności, a także częściową lub całodobową opiekę.

Odsetek dzieci korzystających z dożywiania w szkole (WS8)

Państwowy program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”¹⁶ nakłada na gminę obowiązek dożywiania dzieci oraz zapewnienia posiłku osobom jego pozbawionym, zwłaszcza jeżeli chodzi osoby z terenów objętych wysokim poziomem bezrobocia i ze środowisk wiejskich w celu poprawy poziomu życia osób i rodzin o niskich dochodach. W 2016 r. ze wsparcia Gminy Turośl w zakresie **dożywiania uczniów** w szkole skorzystało 367 dzieci. Najwyższy odsetek dzieci korzystających z dożywiania odnotowano dla miejscowości Adamusy, zaś najniższy – dla Wanacji.

Wykres nr 14 Odsetek dzieci objętych dożywianiem w szkole

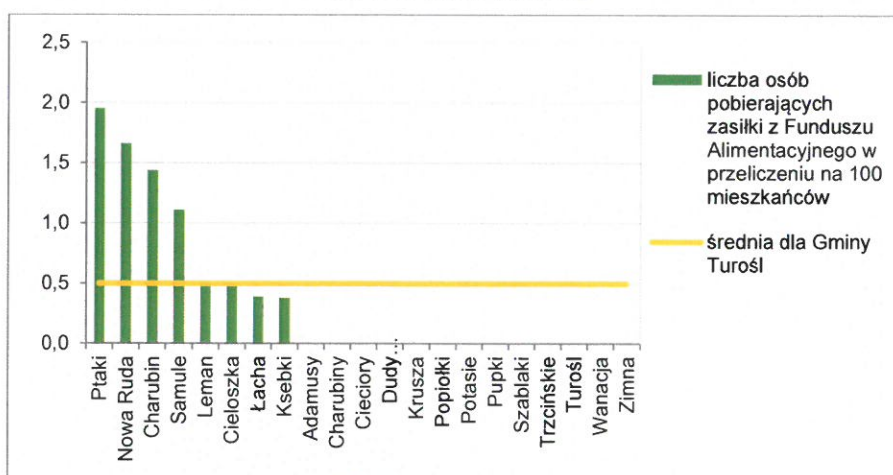
Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli

¹⁶ Ustawa z 29 grudnia 2005 r. o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, Dz.U. z 2005 r. Nr 267, poz. 2259 z późn. zm.

Liczba osób pobierających zasiłki z Funduszu Alimentacyjnego w przeliczeniu na 100 mieszkańców (WS9)

Dostarczanie środków utrzymania osobom, które nie są w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb, a w szczególności dzieciom, jest obowiązkiem państwa w zakresie wspierania jedynie tych osób ubogich, które nie są w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb i nie otrzymują należnego im wsparcia od osób należących do kręgu zobowiązanych wobec nich do alimentacji.¹⁷ Zasiłki z Funduszu Alimentacyjnego pobierało 25 mieszkańców Gminy Turośl.

Wykres nr 15 Liczba osób pobierających zasiłki z Funduszu Alimentacyjnego w przeliczeniu na 100 mieszkańców

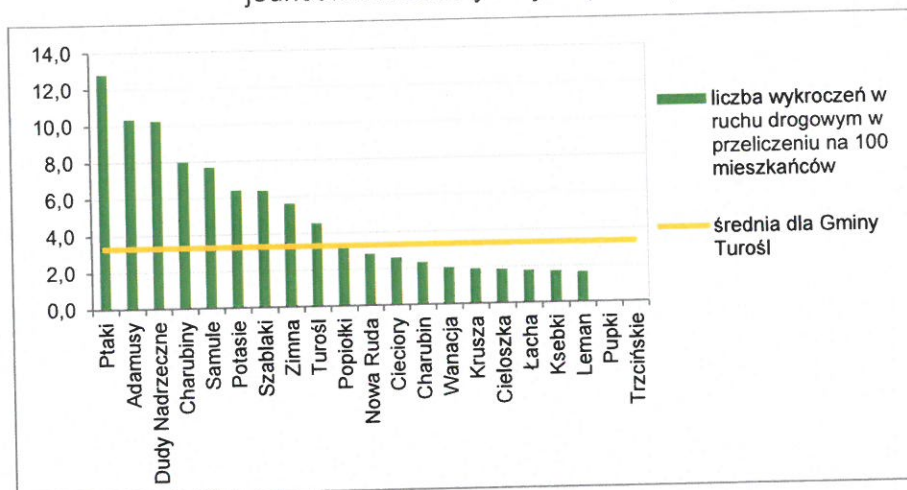
Źródło: Urząd Gminy Turośl

3.7. Bezpieczeństwo

Zadania z zakresu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej należą do zadań własnych gminy. Przystępczość jest kolejnym zjawiskiem, umożliwiającym zdefiniowanie obszaru w stanie kryzysowym. Często jest powiązana z innymi problemami społecznymi, tj. bezrobocie czy ubóstwo. Mieszkańcy w ramach partycypacji wskazywali, iż poczucie bezpieczeństwa jest istotną kwestią w odniesieniu do wyprowadzania obszarów ze stanów kryzysowych. Dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego zobowiązana jest Policja. W 2016 r. na terenie Gminy Turośl popełnionych zostało łącznie 37 przestępstw, co w przeliczeniu na 100 mieszkańców gminy, daje wskaźnik wynoszący 0,70. Z danych Komendy Powiatowej Policji w Kolnie wynika, iż najbardziej liczną grupę wykroczeń spośród 135 popełnionych stanowią **wykroczenia w ruchu drogowym**. Powoduje to konieczność podjęcia działań, mających na celu **poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym**, w szczególności poprzez remonty i modernizacje dróg, w tym ich oświetlenia.

¹⁷ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, Dz.U. z 2017 r., poz. 489 z późn. zm.

Wykres nr 16 Liczba wykroczeń w ruchu drogowym w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych (WS10)

Źródło: Komenda Powiatowa Policji w Kolnie

- Działania Gminy Turośl na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom obejmują:
- utrzymanie jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, która przeciwdziała zagrożeniom wynikającym z nieszczęśliwych zdarzeń losowych. Na terenie gminy Turośl od lat funkcjonują 4 jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych (tj. Turośl, Lemana, Łacha i Ptaki). Bazą lokalową poszczególnych jednostek są remizy strażackie.
 - finansowanie oświetlenia dróg na swoim terenie jako działanie z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego.

Jednym z istotnych problemów społecznych w zakresie bezpieczeństwa jest zjawisko przemocy w rodzinie. W ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁸ podniesiono, iż przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnienia wszystkim obywatelom równego traktowania i poszanowania ich praw i wolności. Koordynacja działań podejmowanych przez gminę na rzecz osób doświadczających przemocy oraz sprawców przemocy została zapisana w „Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2017-2025”.¹⁹ Z danych Ośrodka Pomocy Społecznej w Turośli wynika, że procedurą „Niebieskiej Karty”²⁰ objętych jest 17 osób. Przemoc i przemoc w rodzinie nie stanowią najbardziej istotnych problemów w Gminie Turośl.

3.8. Edukacja

¹⁸ Dz.U. z 2015 r. poz. 1390.

¹⁹ Uchwała nr XXII/101/17 Rady Gminy Turośl z dnia 20 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2017-2025.

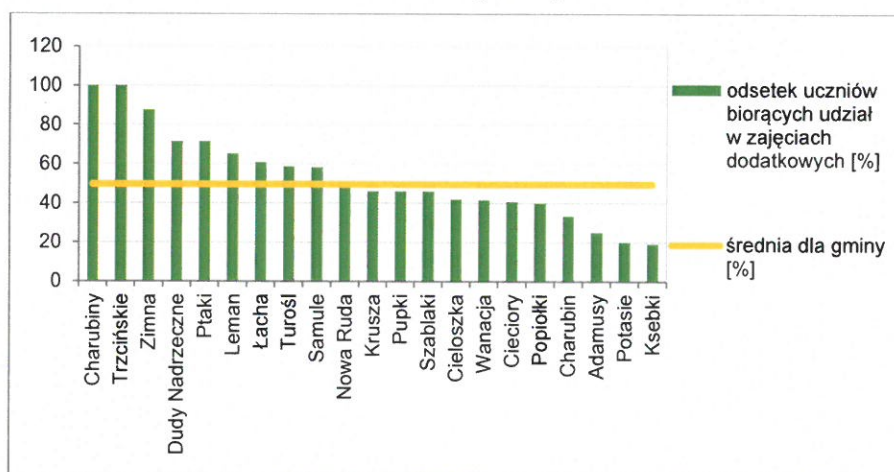
²⁰ Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U 2011, nr 209, poz. 1245.

Edukacja jest istotnym elementem, determinującym rozwój osobisty jednostek, a jednocześnie wpływającym istotnie na późniejsze zachowania i możliwości na rynku pracy, decyduje o statusie społecznym, a brak wykształcenia może być przyczyną marginalizacji na różnych płaszczyznach społecznych. Gmina Turośl odpowiada za utrzymanie i rozwój bazy materialnej szkół i placówek oświatowych, zapewniając odpowiednie warunki funkcjonowania szkół i placówek oświatowo-wychowawczych.

Odsetek uczniów biorących udział w zajęciach dodatkowych w szkołach (WS6)

Gmina Turośl prowadzi 5 szkół podstawowych²¹, w których naukę pobiera 449 uczniów. Łącznie z zajęć dodatkowych korzysta 223 dzieci ze szkół podstawowych, co stanowi 49,7% wszystkich uczniów w gminie.

Wykres nr 17 Odsetek uczniów biorących udział w zajęciach dodatkowych prowadzonych w szkołach gminnych

Źródło: Urząd Gminy Turośl

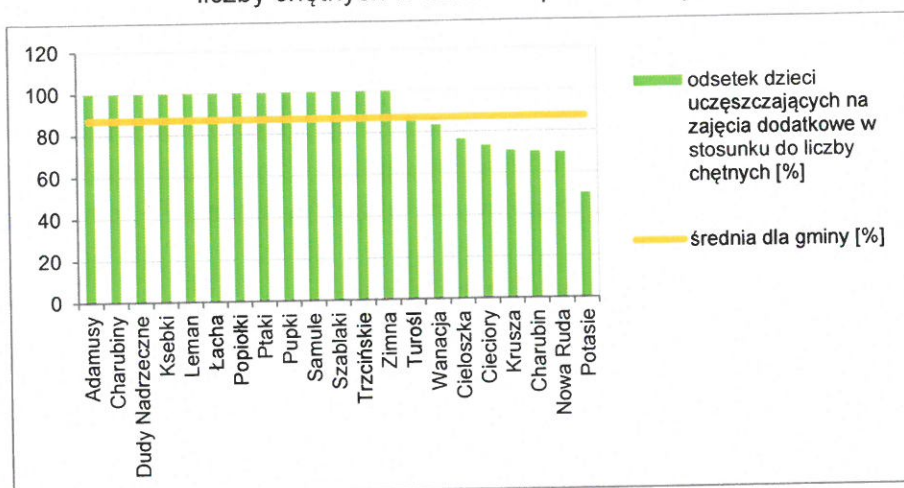
Najwyższy odsetek uczniów, biorących udział w dodatkowych zajęciach, odnotowano dla Szkoły Podstawowej w Lemanie (69%), zaś najniższy - dla szkoły w Turośli, gdzie prawie 46% dzieci korzysta z zajęć dodatkowych.

Odsetek uczniów chętnych w stosunku do biorących udział w zajęciach dodatkowych w szkołach

Porównując liczbę dzieci chętnych do udziału w dodatkowych zajęciach w stosunku do uczęszczających na zajęcia najmniej uczniów korzysta z zajęć dodatkowych w szkole w Turośli.

²¹ Proces wygaszania gimnazjów rozpoczął się od roku szkolnego 2017/2018.

Wykres nr 18 Odsetek uczniów biorących udział w zajęciach dodatkowych w stosunku do liczby chętnych w szkołach podstawowych

Źródło: Urząd Gminy Turośl

W szkołach podstawowych w Ksebkach, Lemanie, Łasze i Płakach wszystkie chętne dzieci korzystają z zajęć dodatkowych. Analiza liczby dzieci chętnych do udziału w zajęciach dodatkowych pokazuje, że istnieje potrzeba prowadzenia **dodatkowych zajęć dla uczniów**, aby istniały możliwości wyrównywania ich szans rozwojowych oraz proponowania aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego. Istotnym problemem jest zorganizowanie świetlic dla dzieci łącznie z pełnym ich wyposażeniem, a także konieczność doposażenia sal lekcyjnych oraz punktów żywieniowych. Pozwoli to na **wyrównywanie szans edukacyjnych** i zwiększenie dostępności uczniów do zasobów edukacyjnych i dóbr kultury.

3.9. Aktywność społeczna

Aktywność społeczna to wszystkie unormowane społecznie działania jednostek, wykonywane w ramach określonych ról społecznych.²² Działalność organizacji pozarządowych, a także udział w wyborach władz lokalnych może stanowić miernik zaangażowania w sprawy wspólne, a przez to przejaw zainteresowania zagadnieniami, które wykraczają poza sferę osobistą i rodzinną.

Liczba organizacji pozarządowych na 100 mieszkańców (WS11)

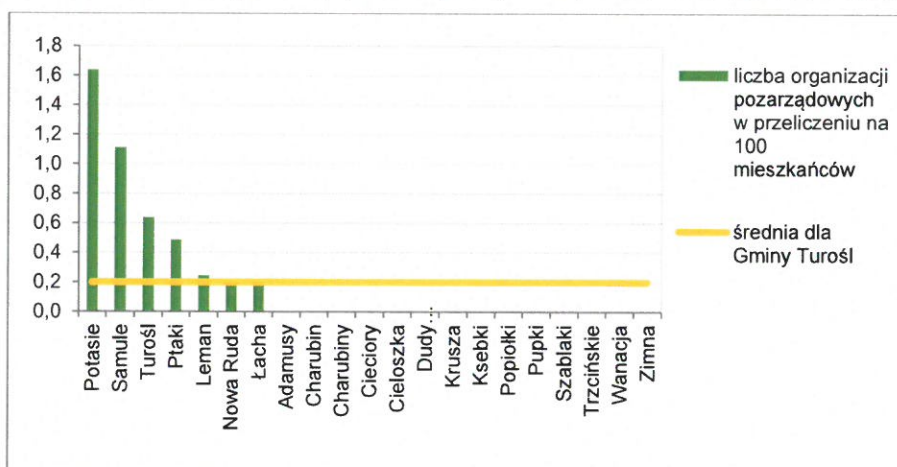
Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych. Organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r.

²² Definicja za encyklopedią PWN.

o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi oraz niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez:

- osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania;
- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego;
- spółdzielnie socjalne;
- spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.²³

Wykres nr 19 Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 100 mieszkańców

Źródło: Rejestr Stowarzyszeń Krajowego Rejestru Sądowego

Działalność organizacji pozarządowych, ochotniczych straży pożarnych, klubów sportowych, stowarzyszeń społeczno-kulturalnych czy kół gospodyń wiejskich odgrywa ważną rolę nie tylko w konsolidacji lokalnej społeczności, organizacyjnym wzmocnieniu władz lokalnych, lecz również zwiększa szanse rozwoju małych i średnich miejscowości. **Dobrze zorganizowane środowisko** może sprzyjać aktywizowaniu nie tylko pojedynczych osób i marginalizowanych grup społecznych, ale ich lokalnego otoczenia, sprzyja budowaniu samowystarczalności społeczności lokalnych poprzez uruchomienie i wykorzystanie jej zasobów oraz stanowi potencjał rozwoju gminy. Przedmiotem współpracy gminy z organizacjami pozarządowymi jest realizacja zadań publicznych wymienionych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.²⁴ W rocznym

²³ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2016 r. poz. 1817 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. z 2016r. poz. 1218 z późn.zm.

„Programie współpracy gminy Turośl z organizacjami pozarządowymi” przyjęto, że zadania priorytetowe w 2017 r. będą dotyczyły:

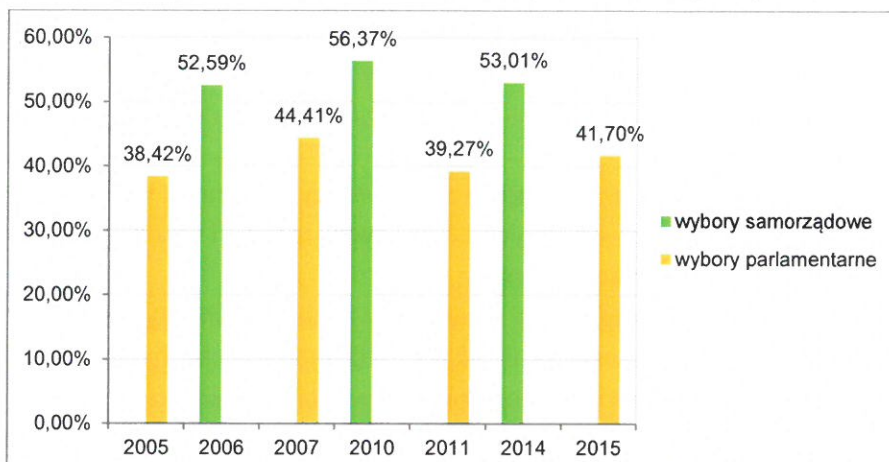
- kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w tym w szczególności w zakresie organizacji imprez kulturalnych o charakterze gminnym mających istotne znaczenie dla kultury gminy;
- pomocy społecznej, w tym w szczególności pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywaniu szans tych rodzin i osób, przeciwdziałanie uzależnieniom i patologiom społecznym;
- ochrony zdrowia, w tym szczególności działania w zakresie ochrony zdrowia, wdrażanie programów prozdrowotnych, wspieranie aktywności osób starszych, chorych, emerytów, rencistów, niepełnosprawnych w funkcjonowaniu w środowisku lokalnym;
- upowszechnianie kultury fizycznej i sportu poprzez organizowanie imprez sportowych, realizacji projektów promujących zdrowy styl życia, stworzenie dla dzieci i młodzieży oferty spędzania wolnego czasu, organizację wypoczynku letniego i zimowego,
- ekologia i ochrona zwierząt oraz ochrona dziedzictwa przyrodniczego, a w szczególności edukacja ekologiczna w zakresie gospodarki odpadami, kształtowanie świadomości i postaw proekologicznych.

Frekwencja w wyborach samorządowych w 2014 r. (WS12)

Według danych Państwowej Komisji Wyborczej w 2015 r. frekwencja wyborcza w wyborach parlamentarnych wyniosła 50,92% dla całego kraju, 47,10% dla województwa podlaskiego, a w powiecie kolneńskim – 39,85%.²⁵ Frekwencja w wyborach parlamentarnych w Gminie Turośl w latach 2005-2015 kształtowała się na poziomie ok. 40%, osiągając najwyższą wartość w 2007 r. (44,41%). Jednocześnie porównując frekwencję wyborczą w wyborach parlamentarnych do frekwencji w wyborach samorządowych można zaobserwować, że mieszkańcy są bardziej zainteresowani sprawami lokalnymi, tj. wyborem władz lokalnych.

²⁵ Dane Państwowej Komisji Wyborczej dostępne: <http://parlament2015.pkw.gov.pl>.

Wykres nr 20 Frekwencja w wyborach parlamentarnych i samorządowych w latach 2005-2015

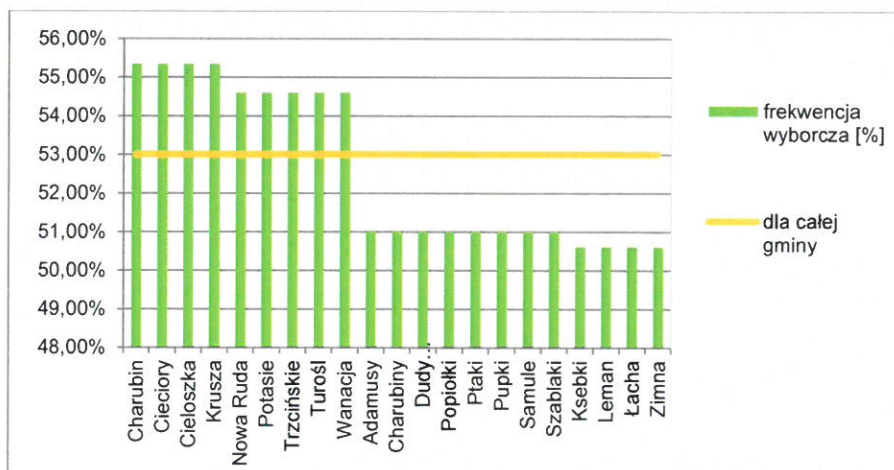

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Frekwencja w wyborach samorządowych w 2014 r. w całym kraju wyniosła 47,21%, w województwie podlaskim – 48,01%, w powiecie kolneńskim – 53,89%, a w Gminie Turośl osiągnęła poziom nieznacznie niższy niż dla powiatu - 53,01%. Tendencja zaangażowania mieszkańców Gminy w wybory władz lokalnych jest tendencją ustabilizowaną, co może świadczyć o stałym **zainteresowaniu mieszkańców sprawami lokalnymi**, przy jednoczesnym zwracaniu przez nich uwagi na konieczność podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.

Frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych w 2014 r. w poszczególnych obwodach wyborczych Gminy Turośl wynosiła od 50,62% do 55,35%.

Wykres nr 21 Frekwencja wyborcza w samorządowych w 2014 r.

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Najwyższa frekwencja została odnotowana w obwodzie nr 1 w Turośli (55,35%), zaś najniższa w obwodzie nr 4 w Lemaniu (50,62%).

3.10. Identyfikacja obszarów w stanie kryzysowym pod względem występowania negatywnych zjawisk społecznych

Jako obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym można uznać taki, w którym nastąpiła koncentracja negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Do oceny sytuacji społecznej przyjęto wyniki i wnioski z partycypacji społecznej oraz wartości wskaźników delimitacyjnych:

- WS1 liczba osób w wieku przedprodukcyjnym na 100 mieszkańców
- WS2 liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 mieszkańców
- WS3 udział osób bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym
- WS4 odsetek osób długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem
- WS5 odsetek osób z prawem do zasiłku w liczbie bezrobotnych ogółem
- WS6 odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem
- WS7 liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 mieszkańców
- WS8 odsetek dzieci korzystających z dożywiania
- WS9 liczba osób pobierających zasiłki z Funduszu Alimentacyjnego w przeliczeniu na 100 mieszkańców
- WS10 liczba wykroczeń w ruchu drogowym w przeliczeniu na 100 mieszkańców
- WS11 liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 100 mieszkańców
- WS12 frekwencja w wyborach samorządowych [%]

Każdy wskaźnik podlegał analizie w poszczególnych jednostkach urbanistycznych gminy. Jako sytuację kryzysową traktowano taką, w której wartość wskaźnika w danej jednostce urbanistycznej była gorsza od średniej dla gminy (wyróżnione w tabeli nr 2).

Tabela nr 2 Wartości wskaźników, charakteryzujących sferę społeczną Gminy Turośl

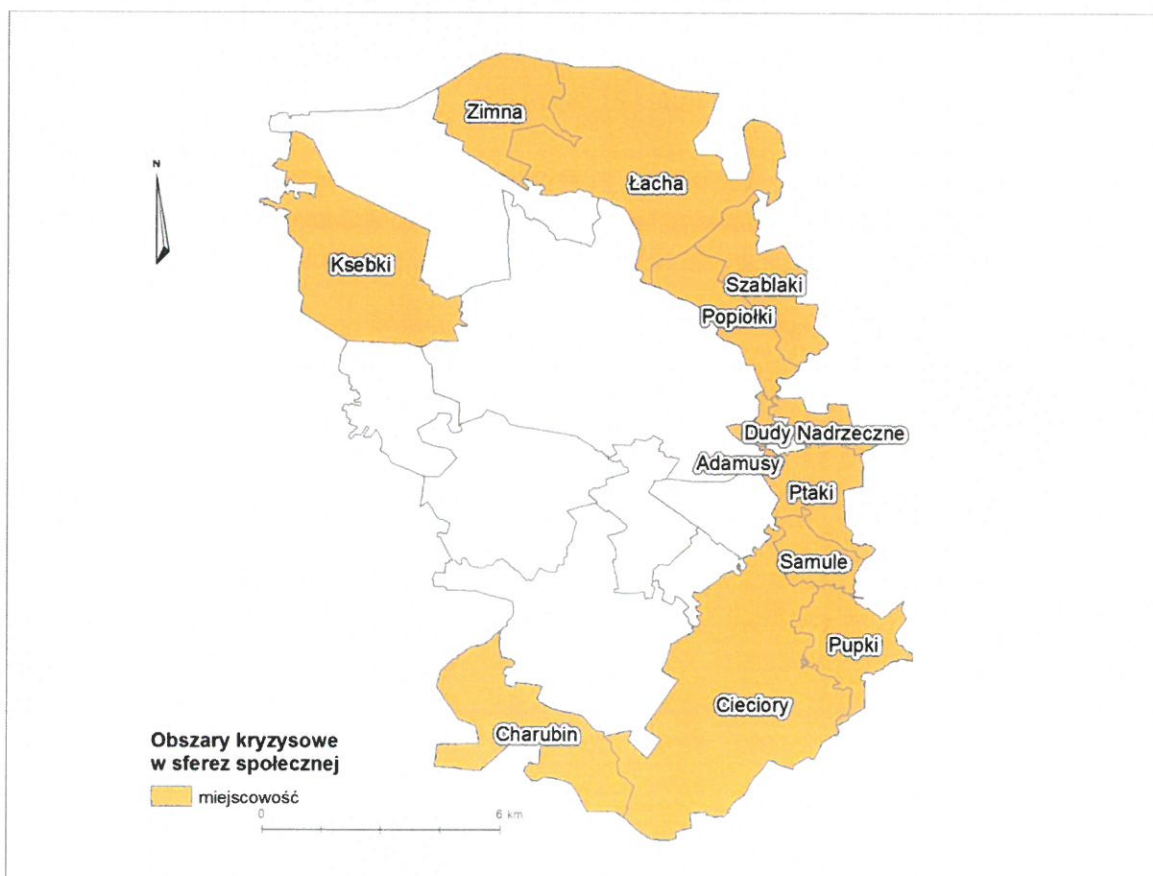
Nazwa jednostki urbanistycznej	WS1	WS2	WS3	WS4	WS5	WS6	WS7	WS8	WS9	WS10	WS11	WS12
Adamusy	21,6	18,9	36%	75%	0%	25%	16,2	90,0	0,0	10,3	0,0	51,01%
Charubin	21,6	18,0	11%	68%	0%	42%	43,5	25,0	1,4	2,3	0,0	55,35%
Charubiny	24,2	18,2	11%	50%	0%	50%	9,1	25,0	0,0	8,0	0,0	51,01%
Cieciory	21,0	20,1	13%	65%	4%	65%	39,1	23,6	0,0	2,6	0,0	55,35%
Cieloszka	20,6	19,1	11%	56%	15%	63%	27,5	23,8	0,5	1,9	0,0	55,35%
Dudy Nadrzeczne	23,5	25,5	12%	0%	67%	67%	45,1	58,3	0,0	10,3	0,0	51,01%
Krusza	24,3	15,0	19%	48%	3%	53%	31,8	27,4	0,0	1,9	0,0	55,35%
Ksebki	22,3	16,1	9%	59%	0%	69%	28,2	46,6	0,4	1,7	0,0	50,62%
Leman	25,3	15,7	11%	58%	0%	65%	25,3	40,8	0,5	1,6	0,2	50,62%
Łacha	22,5	18,6	13%	51%	5%	69%	26,6	33,9	0,4	1,8	0,2	50,62%
Nowa Ruda	26,0	14,3	11%	38%	6%	56%	22,5	25,6	1,7	2,8	0,2	54,61%

Nazwa jednostki urbanistycznej	WS1	WS2	WS3	WS4	WS5	WS6	WS7	WS8	WS9	WS10	WS11	WS12
Popiołki	18,3	20,3	12%	45%	0%	82%	37,3	10,7	0,0	3,2	0,0	51,01%
Potasie	23,0	14,8	11%	50%	0%	25%	14,8	7,1	0,0	6,4	1,6	54,61%
Ptaki	20,0	18,0	29%	30%	16%	51%	35,1	65,9	2,0	12,8	0,5	51,01%
Pupki	31,0	15,9	18%	25%	58%	58%	42,1	28,2	0,0	0,0	0,0	51,01%
Samule	27,8	14,4	21%	45%	9%	55%	46,7	44,0	1,1	7,7	1,1	51,01%
Szablaki	22,5	17,6	14%	58%	0%	42%	42,3	37,5	0,0	6,4	0,0	51,01%
Trzczańskie	19,0	21,5	9%	50%	25%	25%	21,5	20,0	0,0	0,0	0,0	54,61%
Turośl	22,5	13,9	11%	29%	20%	56%	23,0	9,9	0,0	4,5	0,6	54,61%
Wanacja	23,9	13,7	9%	45%	27%	73%	19,3	6,4	0,0	2,0	0,0	54,61%
Zimna	24,8	18,2	17%	69%	13%	88%	41,2	48,8	0,0	5,6	0,0	50,62%
dla Gminy Turośl	23,0	16,8	13%	48%	10%	59%	29,7	30,3	0,5	3,3	0,2	53,01%

Opracowanie własne

Obszary w stanie kryzysowym pod względem występowania negatywnych zjawisk społecznych, zdiagnozowano w jednostkach urbanistycznych, w których przekroczone zostały wartości 6 i więcej wskaźników, opisujących sytuację społeczną gminy.

Mapa nr 2 Obszary w stanie kryzysowym pod względem występowania negatywnych zjawisk społecznych na terenie Gminy Turośl

3.11. Charakterystyka zjawisk w pozostałych sferach

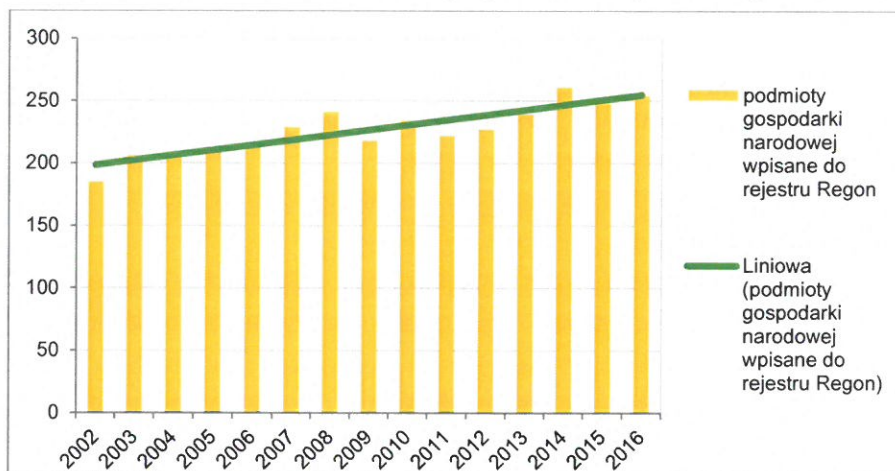
Obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym pod względem występowania zjawisk społecznych można wyznaczyć jako obszar zdegradowany w przypadku wystąpienia na nim co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

- gospodarczych – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw lub
- środowiskowych – w szczególności przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska, lub
- przestrzenno-funkcjonalnych – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych, lub
- technicznych – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

3.11.1. Sytuacja gospodarcza

Dominującą gałęzią gospodarki na terenie Gminy Turośl jest rolnictwo. Użytki zielone zajmują 8424 ha powierzchni gminy, w tym lasy 5012 ha, użytki rolne – 13 538 ha, z tego grunty orne to 4910 ha. Prawie 90% powierzchni gminy jest użytkowane rolniczo. Podstawową produkcją sektora rolniczego jest produkcja mleka. Gospodarstwa rolne na obszarze gminy są w większości prywatne, a średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi około 16 ha. Ważnym elementem gospodarki rolnej jest wytwarzanie produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych. Gmina Turośl charakteryzuje się tradycją produkcji pszczelarskiej. Na mocy rozporządzenia Komisji (UE) nr 613/2010 z dnia 12 lipca 2010 r. zarejestrowano „**Miód kurpiowski**” w rejestrze chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych. Ukształtowany, **rolniczy charakter gminy** ma swoje odzwierciedlenie w strukturze zatrudnienia. Rolnictwo jest podstawowym źródłem utrzymania ludności gminy.

Wykres nr 22 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru Regon w latach 2002-2016

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

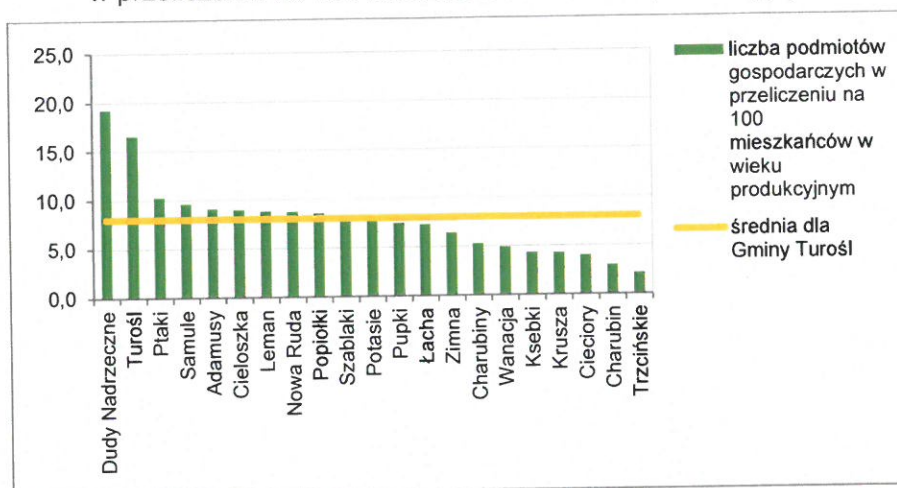
Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym (WG1)

Niski poziom przedsiębiorczości na danym terenie może stanowić jedną z przyczyn stanu kryzysowego. Dobrze rozwinięta sfera działalności gospodarczej jest związana z potencjałem kapitału ludzkiego w zakresie podejmowania ryzyka działalności na własny rachunek, ale także jest wypadkową takich zmiennych jak lokalizacja czy wsparcie władz lokalnych w sferze rozwoju przedsiębiorczości.

W 2002 r. w gminie zarejestrowanych było 185 podmiotów gospodarczych, a ich liczba systematycznie wzrastała do 254 w 2016 r. 94% podmiotów działa w sektorze prywatnym, a pozostałe 6% w sektorze publicznym. 91% podmiotów zarejestrowanych w sektorze prywatnym to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. 97% podmiotów to mikroprzedsiębiorstwa, które zatrudniają nie więcej niż 9 osób, a pozostałe 3% zatrudnia między 10 a 49 pracowników. 25% podmiotów prowadzi działalność z zakresu budownictwa, 24% - handlu hurtowego i detalicznego, 18% - rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, 7% - przetwórstwa przemysłowego, a 26% w pozostałych sekcjach według PKD.

Największą liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym odnotowano dla miejscowości Dudy Nadrzeczne, następnie dla Turośli, zaś najmniejszą dla Trzcńskiego. Świadczy to o potencjale możliwości rozwoju gospodarczego. Jednocześnie niski poziom wykształcenia rolników, brak stabilnej, opłacalnej produkcji rolnej ograniczają aktywność zawodową i społeczną oraz podejmowanie inicjatyw gospodarczych. Brak pozarolniczych miejsc pracy na wsi przy pogarszających się warunkach społeczno-gospodarczych w kraju, potęguje proces narastania bezrobocia rejestrowanego i utajonego.

Wykres nr 23 Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym

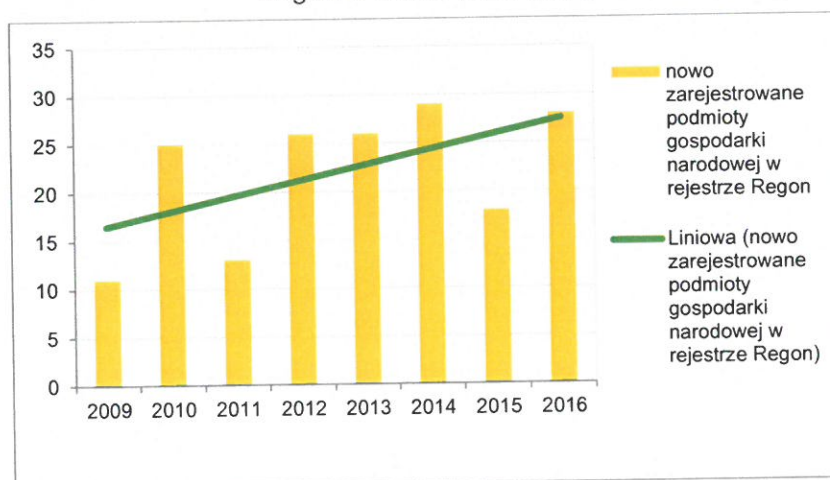
Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Dążenie do łagodzenia skutków bezrobocia poprzez stwarzanie szans na zagospodarowanie zasobów ludzkich w wyniku przekwalifikowania, stymulowania rozwoju małych firm, jak również, wsparcie finansowe będzie jednym z najważniejszych działań na rzecz rozwoju gminy.

Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym (WG2)

Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w gminie wykazuje trend wzrostowy, począwszy od 2009 r.

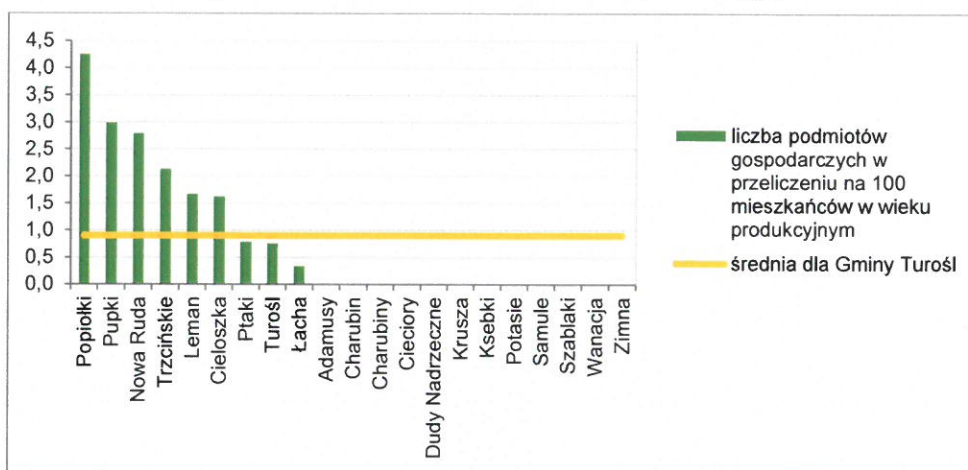
Wykres nr 24 Nowo zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru Regon w latach 2010-2016

Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Gminie Turośl w 2009 r. wynosiła 11, następnie wzrosła do 25 w 2010 r., następnie odnotowano spadek do 13 w 2011 r., aby w 2016 r. osiągnąć wskaźnik 28 nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej. Najwyższym poziomem wskaźnika liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 mieszkańców charakteryzują się Popiołki, zaś żaden nowy podmiot gospodarczy nie został zarejestrowany w 13 miejscowościach gminy.

Wykres nr 25 Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym

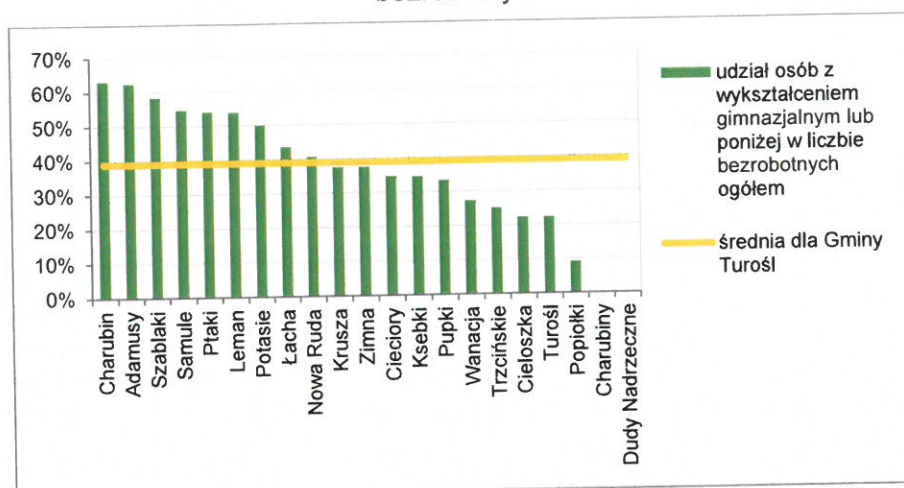
Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Poziom przedsiębiorczości mieszkańców gminy ma istotny wpływ na ożywienie rozwoju społeczno-gospodarczego, a także pozwala na przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia na obszarach zagrożonych patologiami społecznymi.

Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych

O potencjale gospodarczym decyduje w dużym stopniu przygotowanie pracowników. 37,9% bezrobotnych posiada wykształcenie gimnazjalne i poniżej, a kolejne 25,7% - zasadnicze zawodowe. Najwyższym udziałem osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych charakteryzuje się Charubin i Adamusy, zaś najniższym: Charubiny i Dudy Nadrzeczne.

Wykres nr 26 Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie

Powoduje to konieczność opracowania działań dedykowanych, mających na celu aktywizację społeczną osób bezrobotnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także **wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego i szkoleń dla bezrobotnych**.

3.11.2. Sytuacja środowiskowa

Stan środowiska przyrodniczego jest istotnym czynnikiem, mającym wpływ na jakość życia mieszkańców. Gmina Turośl wyróżnia się szczególnym bogactwem walorów środowiska przyrodniczego, z czym wiąże się występowanie szeregu obiektów i obszarów podlegających ochronie:²⁶

- Rezerwat przyrody „Ciemny Kąt”, utworzony w 1984 r. na powierzchni 125,96 ha w celu zachowania zbiorowisk leśnych i drzewostanów pochodzenia naturalnego, charakterystycznych dla Puszczy Kurpiowskiej. Obejmuje zalesione wyniesienie, odznaczające się wysokim stopniem naturalności, zbudowane z piasków wydmych otoczone, rozległymi zmeliorowanymi łąkami. Rzeźbę rezerwatu urozmaicają liczne wyniesienia wydmyowe poprzedzielane zatorfionymi obniżeniami.
- Obszar chronionego krajobrazu „Równiny Kurpiowskiej i Doliny Dolnej Narwi” w ramach racjonalnej gospodarki rolnej i leśnej w celu zachowania różnorodności biologicznej siedlisk przyrodniczych występujących w dolinach meandrujących rzek Narwi i Pisy, z licznymi starorzeczami oraz na terenie kompleksu leśnego Puszczy Kurpiowskiej o łącznej powierzchni 48 994,1 ha.
- Obszar Natura 2000 „Dolina Pisy” (PLH200023), gdzie ochronie podlega naturalny charakter koryta Pisy oraz duża różnorodność siedlisk i gatunków wymienionych w Załącznikach do Dyrektywy Siedliskowej decydują o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych całego obszaru. W dolinie Pisy zmiennowilgotne łąki trzęślicowe należą

²⁶ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, <http://crfop.gdos.gov.pl>

- obok ekstensywnie użytkowanych łąk wilgotnych i świeżych do siedlisk o największym udziale (16%).
- Obszar Natura 2000 „Mokradła Kolneńskie i Kurpiowskie” (PLH200020), o charakterze dyspersyjnym, obejmujący 15 rozrzuconych po Wysoczyźnie Kolneńskiej i Równinie Kurpiowskiej obiektów o charakterze mokradłowym, wśród których znajdują się: fragment doliny rzeki Rybnicy, 3 niewielkie jeziora dystroficzne oraz kilkanaście zagłębień wypełnionych torfami przejściowymi i wysokimi. Najcenniejszym obiektem na terenie całego obszaru jest pełniąca funkcję ważnego korytarza ekologicznego dolina rzeki Rybnicy.
- Obszar Natura 2000 „Puszcza Piska” (PLB280008), obszar specjalnej ochrony ptaków, leżący w zlewni Narwi. Puszcza Piska stanowi jedną z najważniejszych w skali kraju ostoi ptaków drapieżnych i sów. Gniazduje tu 5 rzadkich gatunków drapieżników, umieszczonych w polskiej Czerwonej Księdze zwierząt: bielik *Haliaeetus albicilla*, kania czarna *Milvus migrans*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina* i rybołów *Pandion haliaetus*. Do największych w skali kraju należą także populacje lęgowe bąka *Botaurus stellaris*, bociana białego *Ciconia ciconia*, trzmielojada *Pernis apivorus*, zielonki *Porzana parva*, kropiatki *Porzana porzana*.
- 2 pomniki przyrody: dąb szypułkowy o obwodzie 465 cm wysokości 15 m rosnący na posesji Parafii Rzymsko-Katolickiej w Turośli oraz sosna zwyczajna w wieku około 100 lat, obwodzie 340 cm i wysokości 22 m w miejscowości Ksebki.
- 20 użytków ekologicznych.

Jakość powietrza

W „Ocenie poziomów substancji w powietrzu i klasyfikacja stref województwa podlaskiego w 2016 roku”²⁷, przeprowadzonej przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Białymstoku, Gmina Turośl została zaliczona do strefy podlaskiej. Pod kątem zawartości dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenków azotu strefę zaliczono do klasy A. Pod kątem zanieczyszczenia pyłem PM10 oraz benzo(a)pirenem strefa podlaska została zaklasyfikowana do klasy A, natomiast dla zanieczyszczeń powietrza pyłem zawieszonym PM2,5 strefa podlaska została zaklasyfikowana do klasy C. O klasyfikacji strefy podlaskiej zdecydowały stężenia ze stacji w Łomży, gdzie średnioroczne stężenie wyniosło 26 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ przekraczając o 1 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ wartość dopuszczalną dla roku oraz poziom dopuszczalny dla II fazy o 6 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. W Hajnówce wartość średnioroczna przekroczyła wartość dopuszczalną dla II fazy o 2 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. W Suwałkach natomiast nie odnotowano przekroczeń wartości dopuszczalnych dla tego zanieczyszczenia.

W przypadku Gminy Turośl i zabudowy mieszkalnej, usługowej oraz obiektów użyteczności publicznej emisja do środowiska związana jest z wprowadzeniem do powietrza atmosferycznego zanieczyszczeń pyłowych i gazowych pochodzących z instalacji

²⁷ Ocena poziomów substancji w powietrzu i klasyfikacja stref województwa podlaskiego w 2016 roku, dostępna: http://www.wios.bialystok.pl/pdf/ocena_stref_2016_OK%20_podlaskie.pdf

wykorzystywanych do celów grzewczych. Gmina nie posiada gminnej sieci ciepłowniczej. Ciepło na terenie gminy pochodzi z lokalnych kotłowni. Głównym źródłem energii cieplnej jest węgiel kamienny i drewno. Ważnym źródłem jest olej opałowy i gaz. Jednym z problemów jest tzw. **niska emisja** zanieczyszczeń do powietrza pochodząca z rozproszonych niskich emitorów, najczęściej instalacji grzewczych. Problemem w zakresie jakości powietrza jest także **ruch drogowy**, należałoby więc podjąć działania zmierzające do częściowej eliminacji wewnątrzgminnego transportu drogowego, zastępując go w miarę możliwości ruchem rowerowym.

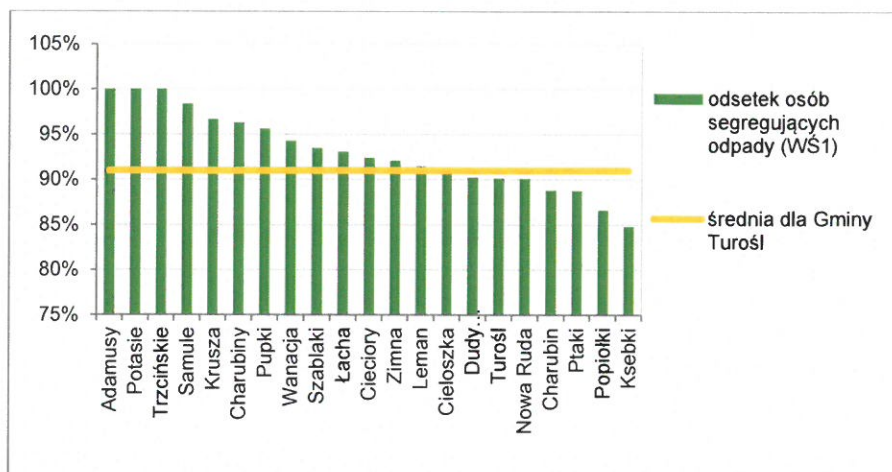
Odsetek osób segregujących odpady (WŚ1)

Utrzymanie czystości i porządku w gminach należy do obowiązkowych zadań własnych gminy.²⁸ Gminy zapewniają czystość i porządek na swoim terenie i tworzą warunki niezbędne do ich utrzymania, a w szczególności obejmują wszystkich właścicieli nieruchomości na terenie gminy systemem gospodarowania odpadami komunalnymi oraz ustanawiają selektywne zbieranie odpadów komunalnych obejmujące co najmniej następujące frakcje odpadów: papieru, metalu, tworzywa sztucznego, szkła i opakowań wielomateriałowych oraz odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, w tym odpadów opakowaniowych ulegających biodegradacji.

Odbiorem odpadów komunalnych w Gminie Turośl zajmuje odbiór odpadów komunalnych i ich zagospodarowanie od właścicieli nieruchomości zamieszkałych realizowane było przez Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych w Kolnie Sp. z o.o., ul. Kolejowa 4a, 18-500 Kolno. Na terenie Gminy Turośl zorganizowano Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) zlokalizowany przy budynku Oczyszczalni Ścieków w Turośli. Do punktu mieszkańcy mogli dostarczać odpady: selektywnie zebrane (papier i tektura, szkło, tworzywa sztuczne, opakowania wielomateriałowe, folia, metal), meble i inne odpady wielkogabarytowe, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, przeterminowane leki i chemikalia, zużyte baterie i akumulatory, odpady budowlano-remontowe i rozbiórkowe, zużyte opony.

²⁸ Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu porządku i czystości w gminach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1289.

Wykres nr 27 Odsetek osób segregujących odpady (WŚ1)

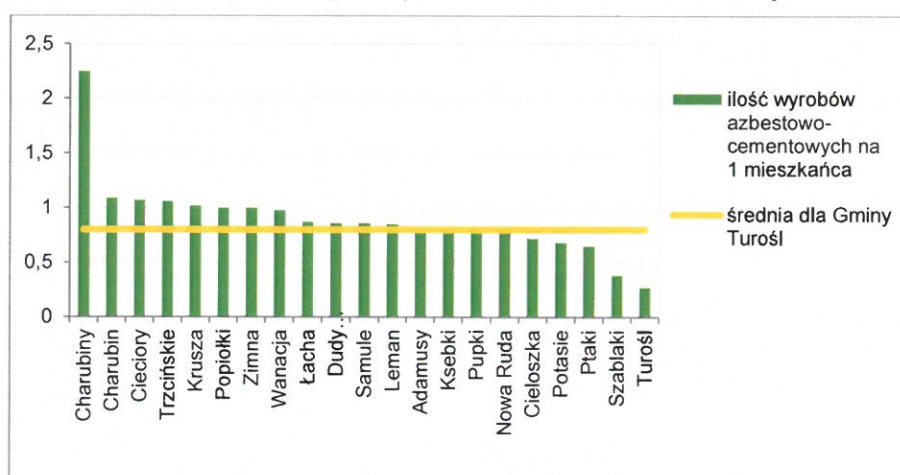

Źródło: Urząd Gminy Turośl

Ilość wykorzystywanych wyrobów azbestowo-cementowych (WŚ2)

Na mocy ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 z późn. zm.) azbest jest substancją stwarzającą szczególne zagrożenie dla środowiska. Po demontażu wyrobów zawierających azbest, powstałe odpady są traktowane jako odpady niebezpieczne.²⁹ Łącznie na terenie Gminy Turośl wykorzystywanych jest 4220 ton wyrobów azbestowo-cementowych. Zdecydowaną większość wykorzystywanych wyrobów zawierających azbest stanowią płyty faliste (94%), a **najwięcej eternitu znajduje się na budynkach gospodarczych**. Najwięcej płyt azbestowo-cementowych jest wykorzystywanych w miejscowościach: Łacha, Ksebk i Cieciory, zaś najmniej w miejscowości Potasio.

Wykres nr 28 Ilość wykorzystywanych wyrobów azbestowo-cementowych na 1 mieszkańca

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy

²⁹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 grudnia 2014 r. w sprawie katalogu odpadów, Dz. U. z 2014 r., poz. 1923.

3.11.3. Sytuacja przestrzenno-funkcjonalna

Sfera przestrzenno-funkcjonalna odgrywa istotną rolę w ocenie komfortu jakości życia mieszkańców danego obszaru. Zadaniem samorządu gminy jest zaspokojenie potrzeb lokalnej społeczności, a rozwój gminy zależy od umiejętności gospodarowania zasobami i od tego, jak władze gminy będą wykorzystywały swoje mocne strony w tym zakresie.

Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna obejmuje zadania z zakresu oświaty, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, kultury i sportu, niezbędne do funkcjonowania lokalnej społeczności. Struktura edukacyjna w Gminie Turośl obejmuje 5 szkół podstawowych:

- Szkoła Podstawowa w Turośli, gdzie uczniowie są dowożeni autobusem z ośmiu wsi. Szkoła wyposażona jest w świetlicę i stołówkę szkolną wraz z kuchnią. Szkoła zatrudnia logopedę. Uczniowie korzystają z Programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania na lata 2014-2020”. Około 26% uczniów korzysta z bezpłatnych posiłków, których koszty pokrywa Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli.
- Szkoła Podstawowa w Ptakach, gdzie uczniowie również są dowożeni z pobliskich miejscowości. Szkoła zatrudnia 1 specjalistę od lekkiej atletyki i rekreacji ruchowej. Uczniowie korzystają z Programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania na lata 2014-2020”. Około 57% uczniów korzysta z bezpłatnych posiłków, których koszty pokrywa Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli.
- Szkoła Podstawowa w Łasze, gdzie uczniowie uczęszczają tylko z 1 miejscowości. Uczniowie korzystają z Programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania na lata 2014-2020”. Wszyscy uczniowie korzystają z dożywiania. Około 58% uczniów korzysta z bezpłatnych posiłków, których koszty pokrywa Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli. W swojej infrastrukturze nie posiada świetlicy.
- Szkoła Podstawowa w Lemanie, gdzie uczniowie uczęszczają z 2 miejscowości. Uczniowie korzystają z Programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania na lata 2014-2020”. Wszyscy uczniowie korzystają z dożywiania. Około 82% uczniów korzysta z bezpłatnych posiłków, których koszty pokrywa Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli. W swojej infrastrukturze posiada świetlicę.
- Szkoła Podstawowa w Ksebkach, gdzie uczniowie uczęszczają z 1 miejscowości. Uczniowie korzystają z Programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania na lata 2014-2020”. Wszyscy uczniowie korzystają z dożywiania. Około 83% uczniów korzysta z bezpłatnych posiłków, których koszty pokrywa Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli. W swojej infrastrukturze nie posiada świetlicy.

W Gminie Turośl nie funkcjonują placówki wychowania przedszkolnego, natomiast przy każdej szkole podstawowej utworzony jest oddział przedszkolny.

Analiza liczby dzieci chętnych do udziału w zajęciach dodatkowych pokazała, że istnieje

potrzeba prowadzenia **dodatkowych zajęć dla uczniów**.

Jednym z celów polityki społecznej realizowanej przez Gminę Turośl jest stworzenie warunków sprzyjających umacnianiu instytucji rodziny oraz ukierunkowywaniu osób i rodzin do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Kierunki działań, spójnych z działaniami zaplanowanymi w ramach programu rewitalizacji, obejmują między innymi **rozwój zajęć pozalekcyjnych** w stosunku do potrzeb dzieci, gdyż gwarantuje to wyrównywanie ich szans rozwojowych oraz **aktywny sposób spędzania czasu wolnego**. Konieczne jest **zorganizowanie świetlic** łącznie z pełnym ich wyposażeniem. Pożądanym kierunkiem jest **doposażenie sal lekcyjnych** oraz punktów żywieniowych. Wszystkie te działania powinny doprowadzić do wyrównywania szans edukacyjnych i zwiększenie dostępności do zasobów edukacyjnych i dóbr kultury uczniów.

Organizacją życia kulturalnego w Gminie Turośl zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury (GOK). Na infrastrukturę GOK w Turośli składają się m.in. sala kultury i widowiskowa oraz Centrum Edukacji Kulturalnej. Do głównych zadań GOK-u należą: edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę, tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką, gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochrona i udostępnianie dóbr kultury, tworzenie warunków dla rozwoju kultury, folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego; rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz wiedzy i zainteresowań kulturalnych, działalność w zakresie rozwoju form działalności kulturalnej, edukacja kulturalna dzieci, młodzieży i dorosłych. Gminny Ośrodek Kultury w Turośli jest organizatorem cyklicznych **imprez plenerowych**. Należą do nich Turoślańskie Prezentacje Kulturalne, Kartoflisko - dziedzictwo kulturowe i terażniejszość, warsztaty. Imprezy te ze względu na swój zasięg i liczebność należą do jednych z największych w regionie. Ważnym elementem działalności edukacji regionalnej GOK-u jest organizowanie **konkursów wiedzy o regionie i tradycjach**. Należą do nich: Tradycje Wielkanocne na Kurpiach oraz Wiem wszystko o Kurpiowszczyźnie. Promocją i edukacją z zakresu **kurpiowskiej kultury ludowej** zajmują się Zespoły Śpiewacze i obrzędowe, tj. Zespół Śpiewaczy z Turośli, Zespół Śpiewaczy z Nowej Rudy, Dziecięcy Zespół Śpiewaczy i Teatralny z Lemana, Herody, Kolędnicy z gwiazdą, Młodzieżowy Zespół „Kantylena”, Dziecięcy Zespół „Tęcza”, Zespół Tańca Kurpiowskiego „Turoślanie” grupa młodsza i starsza. W ramach swojej działalności statutowej Gminny Ośrodek Kultury w Turośli prowadzi edukację poprzez zajęcia z twórcami ludowymi w pomieszczeniach Centrum Edukacji Kulturalnej zlokalizowanym w Wiatraku, znajdującym się przy budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Turośli. Poza działaniami na rzecz edukacji regionalnej Gminny Ośrodek Kultury w Turośli prowadzi zajęcia w formie różnych **kół zainteresowań**, tj. teatralnego (recytacja, kultura słowa, teatr amatorski), plastycznego (rysunek, malarstwo, rzeźba), muzycznego (podstawowe elementy wokalistyki i gry na instrumentach). Działania z zakresu kultury realizowane są również poprzez Bibliotekę Publiczną Gminy Turośl oraz 2 filie biblioteczne w Lemanie i Łasze. Główną potrzebą obszaru kultury w Gminie jest zwiększenie poziomu dofinansowania lokalnych miejsc kultury i realizowanej w niej działalności kulturalnej, **większe zaangażowanie społeczności**

lokalnej oraz modernizacja bazy lokalowej i doposażenie bibliotek.

Gmina Turośl posiada dobre warunki do uprawiania sportu i rekreacji. Tereny gminy są atrakcyjne turystycznie i sprzyjają rekreacji. Na terenie gminy działają dwa kluby sportowe, w których działa 5 sekcji sportowych. W Zespole Szkół w Turośli istnieje pełnowymiarowa sala gimnastyczna, która po zajęciach szkolnych może być udostępniana mieszkańcom. Ponadto na terenie szkoły jest boisko wielofunkcyjne typu Orlik.

Opiekę zdrowotną dla mieszkańców Gminy Turośl zapewniają dwie placówki prowadzące działalność w zakresie opieki przez lekarzy rodzinnych, tj. Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Zdrowie” oraz Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „DAMED”. Podstawową infrastrukturę służby zdrowia na poziomie powiatu zapewnia Szpital Ogólny w Kolnie oraz specjalistyczne przychodnie rejonowe.

Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna obejmuje system drogowy, wodociągi i kanalizację, a także miejsca przestrzeni wspólnej przeznaczone do rekreacji dla mieszkańców.

Układ drogowy

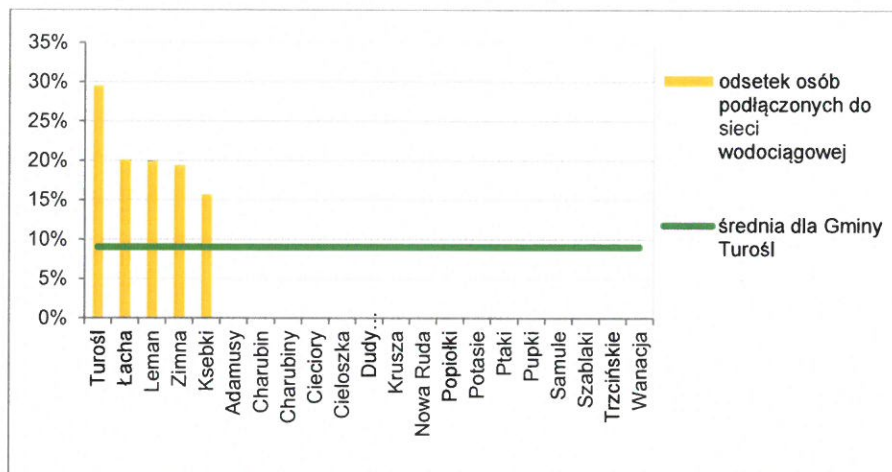
Przez teren Gminy Turośl nie przebiega droga krajowa. Sieć drogową Gminy Turośl tworzą:

- droga wojewódzka nr 647 Stawiski – Dęby (10,91 km),
- sieć dziewięciu odcinków dróg powiatowych o łącznej długości 54,70 km,
- sieć dróg gminnych o łącznej długości około 100 km.

Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej

Długość czynnej sieci wodociągowej na koniec 2016 r. wynosiła 72,1 km. Większość mieszkańców korzysta ze studni głębinowych. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej to ok. 9% w skali gminy.

Wykres nr 29 Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej (WF1)

Źródło: Urząd Gminy Turośl

Odsetek ludności korzystający z sieci kanalizacyjnej

Na terenie Gminy Turośl funkcjonuje jedna oczyszczalnia ścieków w Turośli, która została oddana do użytku w 2005 r. Jest to oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna z osadem czynnym o przepustowości 100 m³ na dobę. Obecnie nie jest w pełni wykorzystana, bowiem w gminie jest niski odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej. Na koniec 2016 r. odsetek ten wynosił 13,6% ogółu ludności. Na terenach, które nie są skanalizowane, gospodarka ściekowa realizowana jest poprzez przydomowe oczyszczalnie ścieków i zbiorniki stałe. Nieczystości wywożone są wozami asenizacyjnymi.

Gminne obszary przestrzeni publicznej (WF2)

Obszary przestrzeni publicznej to tereny o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjające nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na ich położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne.³⁰ Zagospodarowane miejsca wypoczynku i rekreacji w przestrzeni publicznej są istotne z punktu widzenia możliwości integracji lokalnej społeczności, w tym integracji międzypokoleniowej.

Tabela nr 3 Świetlice wiejskie w Gminie Turośl

Lp.	Miejscowość	Właściciel	Powierzchnia [m ²]	Stan techniczny
1	Charubin	Urząd Gminy	83,86	dobry
2	Nowa Ruda	Urząd Gminy	159,45	dobry
3	Wanacja	Urząd Gminy	87,72	dobry

Świetlice wiejskie przeznaczone są do spędzania czasu wolnego, rekreacji, rozwijania

³⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1073 z późn. zm.

zainteresowań i integracji lokalnych społeczności. Stanowią także miejsca spotkań, działań na rzecz rozwoju kultury i edukacji. Mogą być miejscem organizacji czasu wolnego dla dzieci i młodzieży oraz miejscem spotkań i zebrań starszych mieszkańców wsi. Miejscami aktywnego wypoczynku są przeważnie nieruchomości, na których funkcjonują Szkoły Podstawowe.

Tabela nr 4 Miejsca aktywnego wypoczynku mieszkańców

Lp.	Miejscowość	Właściciel	Stan techniczny
1	Cieciory	Szkoła Podstawowa	zły
2	Ksebki	Szkoła Podstawowa	dobry
3	Leman	Szkoła Podstawowa	dobry
4	Łacha	Szkoła Podstawowa	dobry
5	Turośl	Szkoła Podstawowa	dobry
6	Ptaki	Szkoła Podstawowa	dobry

Wobec braku wystarczającej liczby świetlic wiejskich i terenów zagospodarowanych jako miejsca aktywnego wypoczynku mieszkańców w centrach miejscowości, istotnym przedsięwzięciem jest **zagospodarowanie miejsca aktywnego wypoczynku oraz spotkań mieszkańców w Cieciorach, Ptakach i Zimnej**. W wyniku przeprowadzonej analizy miejsc dogodnych do przeprowadzenia przedsięwzięcia wybrano takie, w którym gmina jest właścicielem terenu i obiektów oraz będzie istniała możliwość zrealizowania projektu ze względu na aspekty prawne, a także w ramach partycypacji społecznej mieszkańcy podnosili konieczność organizacji takich miejsc.

3.11.4. Sytuacja techniczna

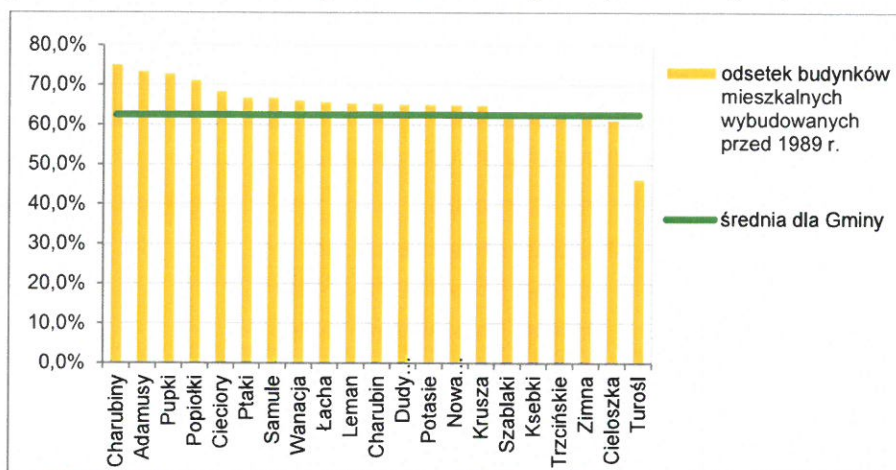
Stan techniczny budynków jest związany z datą budowy budynków, obowiązujących wówczas norm i przepisów, a także z prowadzonymi pracami remontowymi czy termomodernizacyjnymi.

Odsetek mieszkań wybudowanych przed 1989 r. (WT1)

Ponad 62% budynków zostało wzniesione przed 1989 r.³¹ Istnieje wobec tego konieczność przeglądu technicznego stanu budynków i bieżących remontów, konserwacji i prowadzenia procesów kompleksowej termomodernizacji. W trakcie spotkań prowadzonych w ramach partycypacji społecznej mieszkańcy wskazywali na konieczność poprawy stanu technicznego zarówno budynków mieszkalnych, jak i gospodarczych. Konieczność poprawy stanu budynków dotyczy, zdaniem mieszkańców, również budynków użyteczności publicznej oraz obiektów zabytkowych. Zły stan techniczny budynków jest w opinii mieszkańców przyczyną zanieczyszczenia środowiska, zwłaszcza w obliczu wykorzystywania starych pieców jako źródeł ogrzewania i azbestowo-cementowych pokryć dachowych.

³¹ Dane Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl

Wykres nr 30 Odsetek budynków mieszkalnych wybudowanych przed 1989 r.

Źródło: Urząd Gminy Turośl

Najwyższy odsetek mieszkań wybudowanych przez 1989 r. odnotowano dla miejscowości Charubiny, zaś najniższy – dla Turośli.

Lokale komunalne przyznawane są osobom o stosunkowo niskich dochodach, których nie stać na wynajęcie bądź kupno własnego mieszkania. W zasobie mieszkaniowym Gminy Turośl jest ujętych 16 lokali mieszkalnych, w tym 2 to lokale socjalne, które są zlokalizowane w następujących miejscowościach:

- Charubin 59 - 3 lokale w budynku po byłej Szkole Podstawowej, stan techniczny dobry, budynek nie był poddany termomodernizacji. W budynku wydzielony jest również 1 lokal socjalny, stan techniczny dobry.
- Leman 91 – 3 lokale w budynku Ośrodka Zdrowia, stan techniczny średni, budynek nie był poddany termomodernizacji. W lokalach zamieszkują 4 osoby.
- Łacha 95 – 1 lokal w budynku Szkoły Podstawowej, stan techniczny dobry, poddany termomodernizacji.
- Turośl ul. Jana Pawła II 36 – 2 lokale w budynku Ośrodka Zdrowia, stan techniczny bardzo dobry.
- Wanacja 12 – 5 lokali po byłej Szkole Podstawowej, stan techniczny dobry, budynek nie był poddany termomodernizacji. W budynku wydzielony jest również 1 lokal socjalny, stan techniczny dobry.

Zużycie energii na potrzeby ogrzewania i przygotowania ciepłej wody użytkowej w budynkach jest istotną częścią łącznego zużycia energii finalnej w gminie. W związku z powyższym istnieje znaczny potencjał zaoszczędzenia energii cieplnej w budownictwie poprzez zastosowanie rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska. Jednym z możliwych działań do podjęcia jest termomodernizacja, prowadząca do zwiększenia efektywności wykorzystania energii finalnej, a co za tym idzie do zmniejszenia

emisji gazów cieplarnianych. **Przedsięwzięcia termomodernizacyjne** obejmują:

- ulepszenia, w wyniku których następuje zmniejszenie zapotrzebowania na energię dostarczaną na potrzeby ogrzewania i podgrzewania wody użytkowej oraz ogrzewania do budynków,
- ulepszenia, w wyniku których następuje zmniejszenie strat energii pierwotnej w lokalnych sieciach ciepłowniczych oraz zasilających je lokalnych źródłach ciepła,
- wykonanie przyłącza technicznego do scentralizowanego źródła ciepła, w związku z likwidacją lokalnego źródła ciepła, w wyniku czego następuje zmniejszenie kosztów pozyskania ciepła dostarczanego do budynków,
- całkowita lub częściowa zamiana źródeł energii na źródła odnawialne lub zastosowanie wysokosprawnej kogeneracji.³²

Zabytki

Na terenie Gminy Turośl znajdują się obiekty dziedzictwa kulturowego. Do rejestru zabytków nieruchomych prowadzonego przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku wpisane zostały następujące obiekty:

- cmentarz wojenny z I wojny światowej w Kruszy, nr rej.: A-432 z 30.12.1991;
- kościół par. pw. św. Rocha w Lemanie wraz z dzwonnica, 1925, nr rej.: A-535 z 21.12.1994;
- kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela w Turośli, 1 poł XIX, nr rej.: 83 z 5.07.1980 oraz kaplica cmentarna w Turośli, 1811, nr rej.: A-522 z 25.11.1994.

Dziedzictwo kulturowe jest istotne dla mieszkańców, a dbałość o zabytki stanowi jeden z celów strategicznych rozwoju gminy. Wszystkie cenniejsze obiekty zabytkowe na terenie Gminy Turośl objęte są ochroną i wymagają zabiegów i działań charakterystycznych dla zespołów zabudowy wsi oraz chronionego krajobrazu naturalnego. Mieszkańcy gminy w ramach partycypacji społecznej wyrażali wolę i chęć zachowania dziedzictwa kulturowego, wskazując je jako element budowania tożsamości lokalnej.

3.12. Delimitacja obszaru zdegradowanego

Na podstawie przeprowadzonych analiz i partycypacji społecznej wyznaczono obszar zdegradowany na terenie Gminy Turośl, w których oprócz negatywnych zjawisk społecznych, zdiagnozowano występowanie negatywnych zjawisk w co najmniej jednej ze sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej. Wykorzystano w tym celu następujące, dodatkowe wskaźniki delimitacyjne dla pozostałych sfer:

- WG1: Liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób;

³² Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o wspieraniu termomodernizacji i remontów, Dz.U. z 2017 r., poz. 130 z późn. zm.

- WG2: Udział nowo zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym;
- WŚ1: Odsetek osób segregujących odpady;
- WŚ2: Ilość wyrobów azbestowo-cementowych na 1 budynek;
- WF1: Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej;
- WF2: Gminne obszary przestrzeni publicznej;
- WT1: Liczba budynków mieszkalnych wybudowanych przed 1989 r. w relacji do ogólnej liczby budynków mieszkalnych.

Tabela nr 5 Wartości wskaźników, charakteryzujących sferę gospodarczą, środowiskową, przestrzenno-funkcjonalną i techniczną Gminy Turośl

Lp.	Nazwa jednostki urbanistycznej	WG1	WG2	WG3	WŚ1	WŚ2	WF1	WF2	WT1
1	Adamusy	9,1	0,0	63%	100%	0,82	0%	brak	73,3%
2	Charubin	3,0	0,0	63%	89%	1,09	0%	działa	65,3%
3	Charubiny	5,3	0,0	0%	96%	2,25	0%	brak	75,0%
4	Cieciorzy	4,0	0,0	35%	92%	1,07	0%	brak	68,3%
5	Cieloszka	8,9	1,6	22%	91%	0,72	0%	brak	61,0%
6	Dudy Nadrzeczne	19,2	0,0	0%	90%	0,86	0%	brak	65,0%
7	Krusza	4,3	0,0	38%	97%	1,02	0%	brak	64,8%
8	Ksebki	4,3	0,0	34%	85%	0,80	16%	brak	63,2%
9	Leman	8,8	1,7	54%	91%	0,85	20%	brak	65,4%
10	Łacha	7,3	0,3	44%	93%	0,87	20%	brak	65,7%
11	Nowa Ruda	8,7	2,8	41%	90%	0,78	0%	działa	64,9%
12	Popiołki	8,5	4,3	9%	87%	1,00	0%	brak	71,1%
13	Potasio	7,9	0,0	50%	100%	0,68	0%	brak	65,0%
14	Ptaki	10,2	0,8	54%	89%	0,65	0%	brak	66,7%
15	Pupki	7,5	3,0	33%	96%	0,79	0%	brak	72,7%
16	Samule	9,6	0,0	55%	98%	0,86	0%	brak	66,7%
17	Szablaki	8,2	0,0	58%	93%	0,38	0%	brak	63,4%
18	Trzczańskie	2,1	2,1	25%	100%	1,06	0%	brak	63,2%
19	Turośl	16,5	0,8	22%	90%	0,27	30%	brak	46,2%
20	Wanacja	4,9	0,0	27%	94%	0,98	0%	działa	66,0%
21	Zimna	6,4	0,0	38%	92%	1,00	19%	brak	62,7%
	średnia dla gminy	8,0	0,9	39%	91%	0,80	9%		62,5%

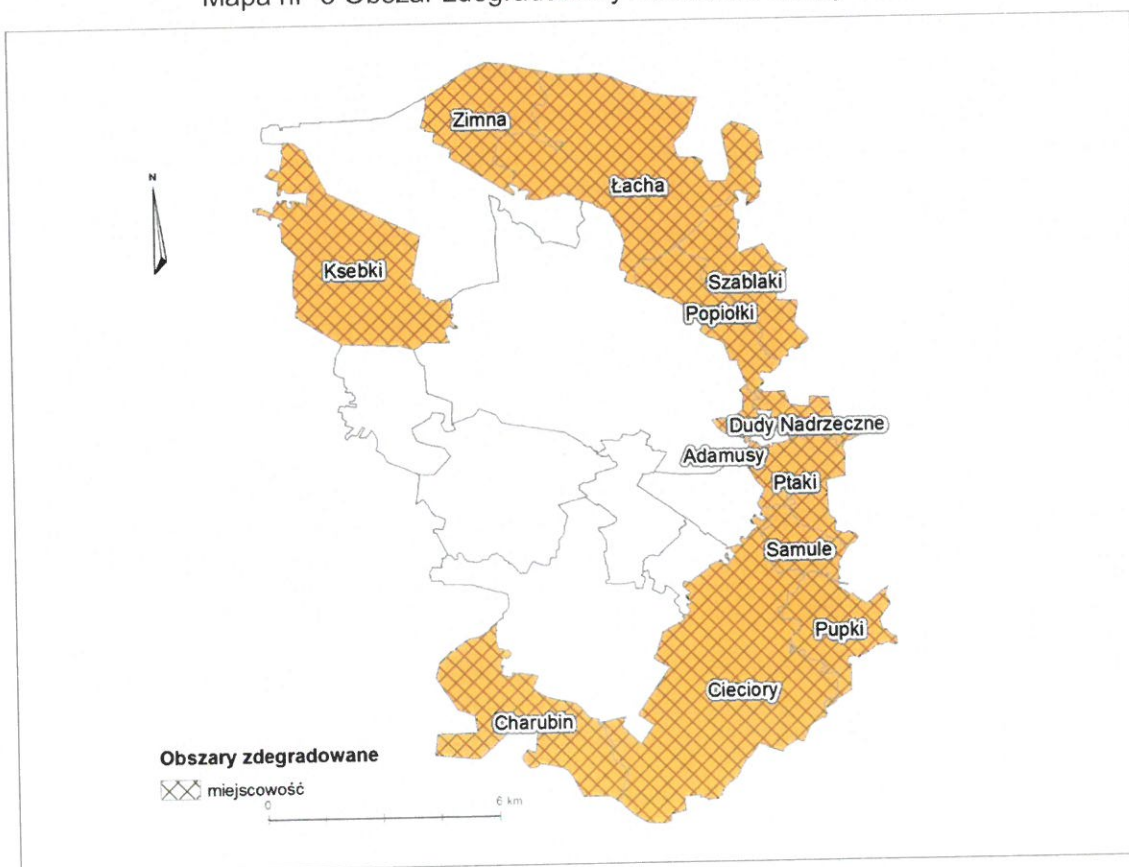
Diagnoza stanu, wsparta wynikami partycypacji społecznej, posłużyła do wyznaczenia obszaru zdegradowanego w Gminie Turośl.

Tabela nr 6 Liczba mieszkańców i powierzchnia obszaru zdegradowanego

Lp.	Nazwa jednostki urbanistycznej	Liczba mieszkańców [os.]	Powierzchnia [ha]
1	Adamusy	37	68,9
2	Charubin	278	959,6
3	Cieciory	343	2 345,6
4	Dudy Nadrzeczne	51	198,7
5	Ksebki	528	1 347,8
6	Łacha	512	1 858,5
7	Popiołki	153	462,9
8	Ptaki	205	451,1
9	Pupki	126	499,4
10	Samule	90	264,0
11	Szablaki	142	543,4
12	Zimna	165	643,2
	Razem	2 630	9 643,1

Rozmieszczenie przestrzenne obszaru zdegradowanego na terenie Gminy Turośl zostało przedstawione na mapie nr 3.

Mapa nr 3 Obszar zdegradowany na terenie Gminy Turośl

Opracowanie własne

3. Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji i zasięg przestrzenny obszaru rewitalizacji

Obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację, wyznacza się jako obszar rewitalizacji. Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy, a także może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic.

Na wyznaczonym obszarze zdegradowanym Gminy Turośl mieszka 50% ludności, a powierzchnia obszaru stanowi ponad 49% łącznej powierzchni gminy. Przesłankami wyboru obszaru rewitalizacji spośród wyodrębnionych miejscowości gminy, które znajdują się w stanie zdegradowanym były:

- wyniki przeprowadzonej diagnozy stanu oraz badań ilościowych i jakościowych sytuacji społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej w Gminie Turośl,
- wyniki partycypacji społecznej, tj. oczekiwania i potrzeby lokalnej społeczności, wyrażone w trakcie partycypacji społecznej,
- zamierzenia strategiczne rozwoju gminy, zdefiniowane w „Strategii Rozwoju Gminy Turośl do roku 2025”,
- istotność obszaru z punktu widzenia rozwoju lokalnego,
- zasięg oddziaływania realizowanych projektów na społeczność lokalną,
- możliwości realizacji przedsięwzięć w wybranych obszarach, tj. odpowiedni potencjał obszaru do prowadzenia działań rewitalizacyjnych w sferze społecznej, ale także w pozostałych sferach życia społeczno-ekonomicznego gminy.

Na podstawie powyżej przedstawionych argumentów, obszar rewitalizacji obejmujący miejscowości: Adamusy, Cieciorzy, Dudy Nadrzeczne, Popiołki, Ptaki, Pupki, Samule, Szbalaki i Zimna, został wyznaczony jako obszar zdegradowany w ramach analizy wskaźników delimitacyjnych, a także jest istotny z punktu widzenia rozwoju lokalnego Gminy oraz został wskazane przez mieszkańców w ramach konsultacji społecznych i ankietyzacji jako istotnie oddziałujący na mieszkańców całej gminy, gdzie znajdują się budynki użyteczności publicznej oraz obiekty zabytkowe i gdzie powinien być prowadzony proces rewitalizacji. Z powierzchni miejscowości wyłączono tereny leśne.

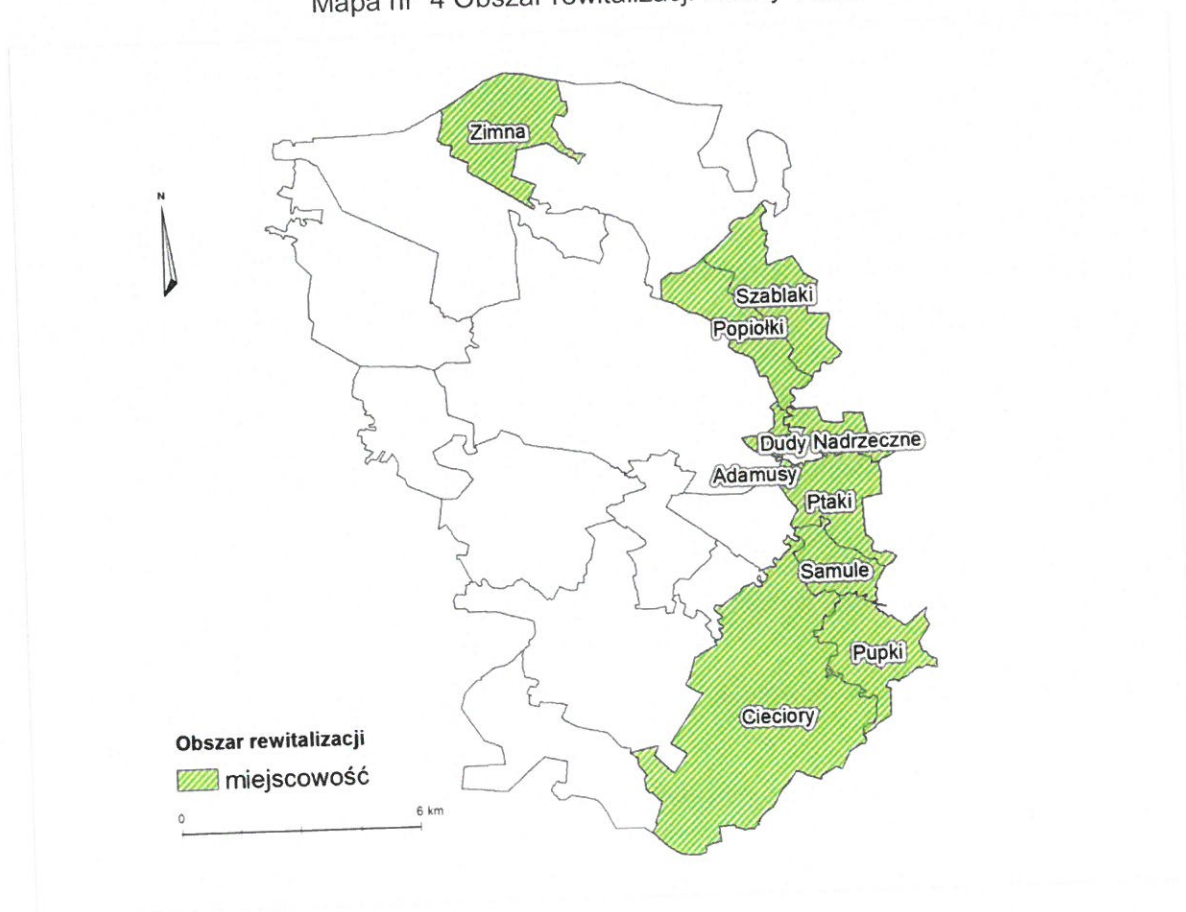
Tabela nr 7 Liczba mieszkańców i powierzchnia obszaru rewitalizacji

Lp.	Nazwa jednostki urbanistycznej	Liczba mieszkańców [os.]	Powierzchnia [ha]
1	Adamusy	37	54,7
2	Cieciorzy	343	1578,5
3	Dudy Nadrzeczne	51	145,8

Lp.	Nazwa jednostki urbanistycznej	Liczba mieszkańców [os.]	Powierzchnia [ha]
4	Popiołki	153	422,8
5	Ptaki	205	247,9
6	Pupki	126	228,1
7	Samule	90	225,2
8	Szablaki	142	454,6
9	Zimna	165	499,9
	Razem	1 312	3 857,5
	Udział	23%	19%

Obszar rewitalizacji obejmuje następujące podobszary: Adamusy, Cieciorzy, Dudy Nadrzeczne, Popiołki, Ptaki, Pupki, Samule, Szablaki i Zimna. Stanowi 19% powierzchni gminy, zamieszkiwane przez 23% ludności. Został on wybrany jako najbardziej istotny dla rozwoju lokalnego gminy, a jednocześnie wskazywany w ramach partycypacji społecznej przez mieszkańców w perspektywie ograniczania sytuacji kryzysowych w gminie i mający największy potencjał ożywienia społeczno-gospodarczego.

Mapa nr 4 Obszar rewitalizacji Gminy Turośl

Ludność obszaru rewitalizacji

W obszarze rewitalizacji mieszka 1312 osób. 23% spośród nich to osoby do 17 r.ż. W celu umożliwienia im poszerzania zdobywanej wiedzy i rozwoju należy zaplanować **działania edukacyjne**, które wzmocnią ofertę spędzania wolnego czasu, ale także umożliwią rozwój zainteresowań osobistych. Realizując cel nadrzędny, jakim jest wsparcie rodzin, należy zapewnić **opiekę przedszkolną** dla dzieci, których rodzice chcą wracać na rynek pracy. Jednocześnie w obszarze rewitalizacji obserwowana jest tendencja **wzrostu liczby osób starszych** w populacji mieszkańców. Osoby powyżej 65 r.ż. stanowią prawie 19% wszystkich mieszkańców obszaru rewitalizacji. Wskaźnik obciążenia demograficznego dla obszaru rewitalizacji wynosi 31,7, przy średniej dla gminy na poziomie 27,8. Należy więc podjąć także działania skierowane do tej grupy, ponieważ często są to osoby samotne, nieaktywne zawodowo, które po zakończeniu pracy zawodowej powinny otrzymać ofertę wsparcia od Gminy. W tym celu należy zaplanować działania mające na celu integrację społeczną mieszkańców poprzez zapewnienie miejsc integracji i dedykowaną ofertę dla osób starszych, wykorzystującą potencjał gminy.

Zdiagnozowany problem: zajęcia edukacyjne dla dzieci, opieka przedszkolna, wzrost liczby osób starszych wśród mieszkańców

Bezrobocie w obszarze rewitalizacji

Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji mieszka 32,8% łącznej liczby bezrobotnych w Gminie Turośl. 26,4% bezrobotnych z obszaru rewitalizacji nie ukończyło 24 r.ż. 8% spośród wszystkich bezrobotnych w obszarze rewitalizacji ma ukończony 55 r.ż. Prawie 48% łącznej liczby bezrobotnych mieszkających w granicach obszaru rewitalizacji to osoby długotrwale pozostające bez pracy. Wśród osób pozostających bez pracy 42,6% stanowią osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym, co może świadczyć, iż grupę stanowią osoby, którym w rodzinie przekazane zostały wzorce bierności.

Zdiagnozowany problem: bezrobocie wśród osób młodych, długotrwale bezrobotni, stosunkowo niski poziom wykształcenia bezrobotnych

Ubóstwo w obszarze rewitalizacji

39,3% spośród wszystkich mieszkańców obszaru rewitalizacji korzysta z pomocy świadczonej przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli, co stanowi 32,9% łącznej liczby osób w gminie korzystających z pomocy społecznej. Najliczniejszą grupę beneficjentów Ośrodka Pomocy Społecznej w Turośli stanowią osoby niepracujące oraz bezrobotne bez prawa do zasiłku, tj. charakteryzujące się niskim poziomem dochodów rodziny ubogie i dotknięte

bezrobociem. 30,7% osób jest objętych pomocą społeczną z powodu bezrobocia, a kolejne 32,2% - z tytułu ubóstwa. Pochodzące z nich dzieci, z racji niedoborów materialnych w domu, korzystały ze wsparcia w formie dożywiania w szkołach. Wobec powyższego istnieje konieczność wsparcia mieszkańców obszaru rewitalizacji zagrożonych wykluczeniem społecznym w zakresie pokonywania bieżących problemów osobistych, rodzinnych, oraz zwiększaniu kompetencji rodzicielskich w rodzinach dysfunkcyjnych.

Zdiagnozowany problem: zagrożenie wykluczeniem społecznym

Bezpieczeństwo w obszarze rewitalizacji

Na wyznaczonym obszarze rewitalizacji odnotowano 43,6% przypadków wykroczeń w ruchu drogowym. Jednym z powodów jest niezadawalający stan techniczny dróg oraz brak wystarczającego oświetlenia dróg.

Zdiagnozowany problem: niezadawalający stan techniczny dróg, niewystarczające oświetlenie publiczne

Edukacja w obszarze rewitalizacji

20% dzieci uczących się w szkołach podstawowych w Gminie Turośl mieszka w obszarze rewitalizacji. W zajęciach dodatkowych, organizowanych w szkole, bierze udział 51% wszystkich dzieci mieszkających w obszarze rewitalizacji. Potrzeba prowadzenia **dodatkowych zajęć dla uczniów** wynika z konieczności wyrównywania ich szans rozwojowych w zakresie rozwoju kompetencji społecznych, tj. komunikacji, pracy zespołowej, asertywności, wrażliwości wobec osób niepełnosprawnych i radzenia sobie ze stresem oraz przedsiębiorczości, tj. świadomości swoich mocnych i słabych stron i gotowości do samodzielnego rozwiązywania problemów oraz proponowania aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego.

Zdiagnozowany problem: zajęcia dodatkowe dla dzieci

Aktywność społeczna w obszarze rewitalizacji

Na podstawie analizy frekwencji wyborczej w Gminie Turośl można stwierdzić, że potencjał do rozwoju kapitału społecznego gminy nie jest w pełni wykorzystany. Średnia frekwencja wyborcza w obszarze rewitalizacji jest nieznacznie niższa aniżeli dla całej gminy. Potencjałem rozwoju aktywności społecznej może także być liczba organizacji pozarządowych zarejestrowanych i funkcjonujących w obszarze rewitalizacji (2 spośród 10 działających w gminie). Jednocześnie obserwowane zjawisko niskiego poziomu uczestnictwa w życiu

kulturalnym czy sportowym gminy wynika ze stosunkowo niskiej dostępności miejsc integracji społecznej. Konieczne jest w tym celu prowadzenie działań rewitalizacyjnych w kierunku zagospodarowania przestrzeni wspólnych dla integracji społecznej, w tym dzieci i młodzieży oraz osób starszych, a także aktywności kulturalnej i sportowej mieszkańców.

Zdiagnozowany problem: stosunkowo niska aktywność społeczna, niewystarczająca liczba miejsc rekreacji dla mieszkańców

Aktywność gospodarcza w obszarze rewitalizacji

Miernikiem przedsiębiorczości mieszkańców obszaru rewitalizacji może być chęć prowadzenia własnej działalności gospodarczej. 23% firm zgłoszonych w rejestrze Regon prowadzi działalność gospodarczą w obszarze rewitalizacji, z tego 22% w Ptakach. 25% nowych podmiotów gospodarczych zostało zarejestrowanych w obszarze rewitalizacji. Stanowi to o potencjale ożywienia społeczno-ekonomicznego obszaru. Stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości oraz różnicowanie prowadzonej na obszarach wiejskich działalności gospodarczej są postrzegane jako istotne wyzwania rozwojowe gminy. Możliwości ożywienia gospodarczego gminy w zakresie walorów turystycznych nie są wystarczająco wykorzystane. Potencjalnym rozwiązaniem jest prowadzenie działalności w zakresie agroturystyki oraz wykorzystanie w tym celu potencjału, jaki niosą ze sobą tereny zieleni urządzonej, aktywnego wypoczynku i atrakcyjnej przestrzeni gminy z wykorzystaniem jej walorów rolniczych, a także miodu kurpiowskiego.

Zdiagnozowany problem: niewystarczająca aktywność gospodarcza mieszkańców

Jakość środowiska w obszarze rewitalizacji

W obszarze rewitalizacji wykorzystywane są 1123 tony pokryć dachowych azbestowo-cementowych, co stanowi 26% wszystkich wyrobów w gminie. Ma to negatywny wpływ na zdrowie mieszkańców. Brak jest szerszego wykorzystania walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy jako czynnika rozwoju turystyki na obszarze chronionego krajobrazu „Równiny Kurpiowskiej i Doliny Dolnej Narwi” oraz Obszaru Natura2000 „Dolina Pisy”. Wynika to z braku odpowiedniej infrastruktury, tj. komunikacyjne ciągi pieszo-rowerowe oraz braku miejsc do rekreacji w poszczególnych miejscowościach. W zakresie ochrony powietrza najbardziej uciążliwymi, szczególnie w okresie zimowym, są domowe piece (opalone węglem czy też ekogroszkiem). Źródłem niskiej emisji w obszarze rewitalizacji jest również transport drogowy. W celu eliminacji zanieczyszczenia powietrza konieczne jest podjęcie działań zmierzających do modernizacji budynków oraz poprawa funkcjonalności ruchu pieszego i kołowego w obszarze rewitalizacji. Istotnym problemem zdiagnozowanym przez mieszkańców jest niska jakość wody pitnej. Mieszkańcy obszaru rewitalizacji zaopatrują się w wodę ze studni kopanych, w których woda pochodzi z płytko zalegających wód podziemnych oraz lokalnych

(indywidualnych) ujęć zlokalizowanych na własnych nieruchomościach. Większość studni kopanych zaopatruje mieszkańców w wodę, której jakość odbiega od obowiązujących norm i jest złej jakości, a ponadto jej zasoby są ograniczone i nie w pełni zaspokajają potrzeby gospodarcze i bytowo-socjalne mieszkańców. Lokalizacja studni jest niewłaściwa i nie spełnia wymogów sanitarnych. Niska wydajność lokalnych (indywidualnych) ujęć wody i **zła jakość pozyskiwanej wody**, deficyt wody w okresach od wiosny do późnej jesieni oraz brak stacji gwarantującej pełne uzdatnienie wody dla odbiorców na terenie objętym Programem rewitalizacji stanowią barierę dalszego rozwoju gminy zarówno pod względem społecznym, gospodarczym jak i turystycznym.

Zdiagnozowany problem: nagromadzenie wyrobów azbestowo-cementowych, niska emisja, niska jakość wody pitnej

Funkcjonalność przestrzeni w obszarze rewitalizacji

W obszarze rewitalizacji zauważalna jest niewystarczająca liczba zagospodarowanych miejsc przeznaczonych do aktywnego spędzania wolnego czasu, który jest postrzegany przez lokalne społeczeństwo jako bardzo ważny czynnik określający standard życia. Place zabaw, miejsca do rozwijania kultury i poszanowania tradycji podnoszą jakość przestrzeni publicznej Gminy Turośl, a co z tym związane będą stanowiły istotną przesłankę do rozwoju agroturystyki, a także będą czyniły gminę miejscem atrakcyjnym dla nowych mieszkańców. Potencjałem rozwoju agroturystyki w gminie może być turystyka rowerowa oraz kajakowa, w szczególności poprzez wykorzystanie już istniejących dróg:

➤ Trzcianiskie - Popiołki - Lemań - Łacha - Koziół, prowadząca przez wysunięte na północny-wschód partie Puszczy Kurpiowskiej. Od wsi Popiołki ciągną się malownicze pasma wysokich wzgórz morenowych porośniętych sosnowym lasem, a u ich podnóża kanał zwany Rybnicą mający połączenie z Jeziorami Mazurskimi.

➤ Koziół - Ptaki - Turośl - Krusza - Charubin - Nowogród, prowadząca wśród pól, łąk i terenów leśnych. Na trasie znajdują się przydrożne kapliczki ludowe z figurami świętych wyrzeźbione przez tutejszych twórców ludowych oraz drewniane i żelazne krzyże, pięknie zdobione przez kowal-artystów.

➤ Lemań - Nowa Ruda - Turośl z uroczyskami leśnymi i rezerwatem przyrody.

Źródło: Urząd Gminy

W Gminie Turośl następuje poprawa stanu technicznego dróg, należy jednakże zintensyfikować prace remontowe w tym zakresie, a także zagospodarować nieużytkowane budynki na potrzeby mieszkańców, w tym w szczególności dzieci i osób starszych. W trakcie

spotkań mieszkańcy podkreślali konieczność poprawy stanu technicznego zarówno budynków mieszkalnych, jak i gospodarczych, a także użyteczności publicznej i zabytkowych. Niedostateczny stan techniczny budynków jest przyczyną zanieczyszczenia środowiska zwłaszcza w obliczu wykorzystywania starych pieców jako źródeł ogrzewania i azbestowo-cementowych pokryć dachowych.

Zdiagnozowany problem: niedostateczne wykorzystanie możliwości turystyki rowerowej i kajakowej, niezadawalająca jakość infrastruktury drogowej, w tym oświetlenia dróg

Istotność z punktu widzenia rozwoju lokalnego

Obszar rewitalizacji pełni funkcje mieszkaniowe, rekreacyjne i handlowo-usługowe. Z punktu widzenia rozwoju lokalnego gminy jest obszarem, w którym powinny zostać podjęte działania rewitalizacyjne we wszystkich sferach życia gminy, tj. społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej. W obszarze rewitalizacji znajdują się obiekty, które mogą zostać z powodzeniem wykorzystane do prowadzenia procesu rewitalizacji w Gminie Turośl.

Adamusy, Cieciorzy, Dudy Nadrzeczne, Popiołki, Ptaki, Pupki, Samule, Szablaki i Zimna zostały wskazane przez mieszkańców w trakcie partycypacji społecznej jako miejsca, w których pożądanym jest prowadzenie procesu rewitalizacji. Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi obszaru rewitalizacji jest możliwość wykorzystania potencjału przyrodniczego i tradycji rolniczych oraz miodu kurpiowskiego w kierunku rozwoju agroturystyki.

4. Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji

Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji jest zgodna z wizją rozwoju Gminy Turośl i przyjmuje następujące brzmienie:

Obszar rewitalizacji jest miejscem zapewniającym dobre warunki życia, czyste środowisko oraz atrakcyjną i zadbaną przestrzeń publiczną. Jest to obszar bezpieczny i przyjazny dla mieszkańców, stwarzający im możliwości rekreacji i aktywnego wypoczynku, podnoszący komfort życia mieszkańców i oferujący systemy zachęty do rozwoju przedsiębiorczości, wykorzystujący rolniczy potencjał gminy.

Tak sformułowana wizja będzie realizowana przez trzy główne cele strategiczne oraz odpowiadające im kierunki działań i konkretne zadania, stanowiące odpowiedź na diagnozę stanu, wyniki partycypacji społecznej i potrzeby rewitalizacyjne, zgłaszane przez mieszkańców.

Działania rewitalizacyjne ukierunkowane będą na wspieranie integracji społecznej oraz włączenie społeczne, pozwalające zmniejszać problem bezrobocia i ubóstwa. Obszar rewitalizacji będzie miejscem zapewniającym mieszkańcom atrakcyjne warunki do życia, aktywności społecznej i zawodowej oraz integracji. Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizacji pozytywnie wpłynie na całą społeczność gminy. Zakładana organizacja przestrzeni publicznych powinna zachęcić wszystkie grupy społeczne, tj. rodziny, dzieci i młodzież, seniorów, osoby niepełnosprawne do integracji społecznej poprzez udział w formach aktywności proponowanych na terenie gminy, tj. imprezy kulturalne, sportowe i rekreacyjne.

W sferze gospodarczej nastąpi wzrost przedsiębiorczości mieszkańców. W sferze środowiskowej gmina będzie dążyła do jakościowej poprawy terenów zielonych i rekreacyjnych oraz przechodzenia w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, pozwalającej na zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza na terenie gminy dwutlenkiem węgla. W sferze przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej gmina będzie cechowała się wysokiej jakości strukturą przestrzenną, dbałością o dziedzictwo kulturowe, nastąpi poprawa stanu obiektów mieszkalnych i zabytkowych, estetyki przestrzeni, infrastruktury drogowej oraz zagospodarowania przestrzeni publicznej. Odnowione obszary będą atrakcyjne dla mieszkańców i podmiotów gospodarczych, a odnowiona przestrzeń i infrastruktura będzie stanowiła podstawę do podejmowania działań, zmierzających do poprawy estetyki pozostałych obszarów gminy.

5. Cele rewitalizacji i kierunki działań

Głównym celem prowadzenia procesu rewitalizacji jest społeczne i gospodarcze ożywienie zdegradowanych obszarów Gminy Turośl z jednoczesną poprawą sytuacji środowiskowej i przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej. W oparciu o przeprowadzoną diagnozę stanu w zakresie sytuacji społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej, a także z wykorzystaniem wniosków i postulatów zebranych w ramach partycypacji społecznej w formie ankietyzacji, warsztatów oraz spacerów studyjnych w celu wyznaczenia obszaru rewitalizacji oraz ustalenia hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych i uwzględnieniu celów i kierunków wyznaczonych w dokumentach programowych Gminy wyznaczone zostały cele rewitalizacji. Cele rewitalizacji, stanowiące odpowiedź na problemy zidentyfikowane przy opracowaniu diagnozy i będące przełożeniem wizji stanu obszaru po rewitalizacji oraz wynikiem aktywnej partycypacji społecznej, zostały zdefiniowane w niniejszym „Programie” jako:

- I. Poprawa jakości życia mieszkańców i wzmocnienie spójności społecznej.**
- II. Atrakcyjne miejsca zamieszkania i rekreacji.**
- III. Czyste środowisko.**

Uwzględniając postulat spójności działań, programowanie rewitalizacji jest komplementarne z planowaniem przestrzennym i gminną polityką społeczną, a także z zadaniami z zakresu edukacji, sportu oraz z polityką kulturalną gminy. Postawione cele stanowią przełożenie wizji we wszystkich kluczowych obszarach tematycznych i obejmujących rozwój społeczny, przestrzenny i gospodarczy na obszarze rewitalizacji, a także wspierającym dążenie do polepszenia warunków w pozostałych obszarach gminy. Każdemu z celów rewitalizacji przyporządkowano kierunki działań, umożliwiające osiągnięcie pożądanych efektów w zakresie rozwiązywania problemów w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej.

I. Poprawa jakości życia mieszkańców i wzmocnienie spójności społecznej

1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.
2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego.
3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.
4. Budowanie tożsamości lokalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i historyczne.
5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.

II. Atrakcyjne miejsca zamieszkania i rekreacji

1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.

2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.
3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmacnianie spójności społecznej poprzez m.in. zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.
4. Poprawa jakości wody pitnej.

III. Czyste środowisko

1. Usuwanie wyrobów azbestowo-cementowych.
2. Termomodernizacje budynków.
3. Poprawa jakości systemu komunikacyjnego, w tym dróg i ciągów pieszo-rowerowych.

Zależności pomiędzy zdiagnozowanymi problemami a postawionymi celami i zdefiniowanymi kierunkami działań rewitalizacyjnych w Gminie Turośl zostały przedstawione w tabeli nr 8. Wskazano, które z kierunków działania odpowiadają na problemy i potrzeby gminy w zakresie rewitalizacji. Dla każdego ze zdiagnozowanych problemów zaadresowano odpowiedni kierunek działań rewitalizacyjnych, a dla większości problemów adekwatne są kierunki działań z różnych celów rewitalizacji, co umożliwia podjęcie kompleksowej interwencji.

Tabela nr 8 Cele i kierunki działań stanowiące odpowiedź na problemy zidentyfikowane w obszarze rewitalizacji

Zdiagnozowany problem / Kierunek działań	I.1	I.2	I.3	I.4	I.5	II.1	II.2	II.3	II.4	III.1	III.2	III.3
zajęcia edukacyjne dla dzieci	X			X								
opieka przedszkolna	X											
wzrost liczby osób starszych wśród mieszkańców			X	X	X					X		
bezrobocie wśród osób młodych		X	X		X					X	X	X
długotrwale bezrobotni		X	X		X					X	X	X
stosunkowo niski poziom wykształcenia bezrobotnych	X	X			X					X	X	X
zagrożenie wykluczeniem społecznym	X	X	X	X	X			X			X	X
niezadowalający stan techniczny dróg							X	X				X
niewystarczające oświetlenie publiczne							X	X				X
stosunkowo niska aktywność społeczna			X	X	X		X	X				
niewystarczająca liczba miejsc rekreacji dla mieszkańców			X	X	X		X	X				X
niewystarczająca aktywność gospodarcza mieszkańców		X	X		X		X	X	X	X	X	X

Zdiagnozowany problem / Kierunek działań	I.1	I.2	I.3	I.4	I.5	II.1	II.2	II.3	II.4	III.1	III.2	III.3
nagromadzenie wyrobów azbestowo-cementowych						X	X			X	X	
niska emisja						X	X				X	
niska jakość wody pitnej									X			
niedostateczne wykorzystanie możliwości turystyki rowerowej i kajakowej		X	X		X	X		X		X	X	X

6. Lista planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z harmonogramem realizacji

Rewitalizacja to narzędzie społecznego i gospodarczego ożywiania obszarów zdegradowanych, a wynikiem działań, mających na celu wyprowadzenie obszarów ze stanu kryzysowego, powinien być rozwój kapitału społecznego na rewitalizowanym obszarze. Istotne jest więc podejmowanie działań aktywizujących i sprzyjających budowaniu tożsamości lokalnej i tworzeniu więzi międzyludzkich. Silne **poczucie tożsamości i więzi** daje pozytywne efekty zarówno w kontaktach międzyludzkich, prowadzących do działań na rzecz lokalnej społeczności, ale także w sferze przestrzeni publicznej, wyrażające się podejmowaniem inicjatyw na rzecz poprawy jakości otoczenia, zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i zmniejszenia poziomu wykluczenia społecznego.

W niniejszym „Programie” zaplanowane zostały projekty zintegrowane, rozumiane jako sekwencje powiązanych ze sobą działań, mających na celu wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanów kryzysowych, łączące aspekty społeczne z przedsięwzięciami infrastrukturalnymi jako zapewniającymi całościowe podejście do procesu rewitalizacji Gminy Turośl. Kompleksowość ujęcia projektów zapewni osiągnięcie trwałych efektów rewitalizacji, przyczyniających się do odnowy i rozwoju obszaru, a w konsekwencji także jego otoczenia. Każdy z interesariuszy posiadał możliwość zgłaszania projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych do ujęcia w „Programie”. Założenia niniejszego „Programu” będą realizowane poprzez konkretne projekty rewitalizacyjne.

Lista podstawowych projektów rewitalizacyjnych nie stanowi zamkniętego katalogu działań, ale będzie podlegała corocznemu monitoringowi i aktualizacji, w tym także w szczególności w odniesieniu do harmonogramu realizacji projektów i możliwości pozyskania finansowania z różnych źródeł. Zestawienie projektów stanowi tzw. indykatywną listę projektów kluczowych. Indykatywny charakter list oznacza, iż podane w nich informacje dotyczące poszczególnych projektów mają charakter orientacyjny, są odzwierciedleniem najlepszej wiedzy w momencie tworzenia listy. Dopuszczalne są więc modyfikacje zakresu projektów, wartości i harmonogramu, a realizacja poszczególnych zadań będzie uzależniona od możliwości finansowych podmiotów i instytucji odpowiedzialnych za ich wdrażanie.

Każdorazowo, przed przystąpieniem do prowadzenia jakichkolwiek prac budowlanych, należy przeprowadzić stosowną inwentaryzację pod kątem ewentualnego występowania na budynku stanowisk występowania i lęgu ptaków i bytowania nietoperzy. Dotyczy to w szczególności ptaków, które zakładają gniazda w obrębie budynków (jaskółki, jerzyki, rudziki, szpaki), które bardzo często wykorzystują nieużytkowane części obiektów budowlanych jako miejsce odpoczynku i których wszystkie gatunki są chronione. Realizacja w takich obiektach prac remontowych w nieodpowiednich okresach i bez poszanowania odpowiednich przepisów w tym zakresie powodować może niszczenie lęgów (w ramach prowadzenia prac) lub też osobników młodocianych, które nie potrafią jeszcze latać, lub też

prowadzić do porzucenia lęgów przez osobniki rodzicielskie, a przez to śmierć osobników młodocianych. Dodatkowo przeprowadzone prace remontowe powodować mogą, że dane obiekty nie będą nadawały się do wykorzystania przez występujące tam wcześniej gatunki, gdyż przeprowadzone zmiany uniemożliwią założenie. Biorąc pod uwagę fakt, że okres lęgowy ptaków jest w zasadzie najlepszym czasem do przeprowadzania prac remontowych na wolnym powietrzu (wiosna, lato), lokalnie wystąpić może negatywne oddziaływanie na ww. gatunki ptaków. W razie stwierdzenia na budynku stanowisk występowania i lęgu ptaków i bytowania nietoperzy dalsze działania należy prowadzić zgodnie z zapisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, według których prace budowlane powinny być przeprowadzone poza okresem lęgowym ptaków lub po zamknięciu nisz, szczelin i dostępu do stropodachu wykorzystywanych przez te zwierzęta, po uprzednim stwierdzeniu i wskazaniu przez ornitologa i chiropterologa dokładnego miejsca ich występowania w rejonie prowadzenia prac oraz w strefie bezpośredniego oddziaływania prac. Jednocześnie konieczne jest uzyskanie zezwolenia na odstępstwa od zakazów, określonych w stosunku do dziko występujących zwierząt zgodnie z zapisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2016 r. poz. 2134, ze zm.). Ponadto po przeprowadzeniu prac należy umożliwić ptakom dalsze naturalne schronienie i gniazdowanie w obiektach budowlanych, lub zapewnić im odpowiednie siedliska zastępcze.

Cele rewitalizacji nie powinny być rozpatrywane rozłącznie, gdyż mają charakter komplementarny, a ich realizacja w ramach projektów zintegrowanych umożliwi zrealizowanie wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji. W zamierzeniach zaplanowane działania wspierają dążenie do spójności społecznej obszaru rewitalizacji, ale także całego obszaru Gminy Turośl.

Projekt nr 1: WIEM WIĘCEJ, MOGĘ WIĘCEJ	
Sfera	Spoleczna, gospodarcza
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>W obszarze rewitalizacji zamieszkuje istotny odsetek osób bezrobotnych (w tym pozostających bez zatrudnienia powyżej 12 miesięcy), bez wykształcenia średniego czy kwalifikacji zawodowych. Skutkiem tego zjawiska jest wykluczenie społeczne oraz marginalizacja osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo, a także ich rodzin, brak samowystarczalności ekonomicznej rodzin, wycofanie z życia społecznego a często ucieczka do alkoholizmu czy innych uzależnień. W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ spotkania z doradcą zawodowym, ✓ szkolenia, kursy i inne formy umożliwiające nabycie i podniesienie lub zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych, ✓ warsztaty kompetencji społecznych, ✓ warsztaty przygotowujące do pozyskiwania możliwych nowych form poszukiwania pracy, ✓ indywidualne spotkania z psychologiem i doradcą zawodowym, ✓ warsztaty w zakresie poszukiwania pracy i szkoleń zawodowych.

Projekt nr 1: WIEM WIĘCEJ, MOGĘ WIECEJ	
	Celem projektu jest wyposażenie osób bezrobotnych w dodatkowe umiejętności, które będą stanowiły atut przy ubieganiu się o zatrudnienie u potencjalnych pracodawców po zakończeniu udziału w projekcie.
Beneficjenci	Mieszkańcy z obszaru rewitalizacji (bezrobotni zarejestrowani w PUP korzystający z pomocy społecznej)
Lokalizacja	Ptaki, budynek Szkoły Podstawowej, dz. ew. nr 135/1, obręb 0014
Szacowana wartość	500 000 zł
Okres realizacji	2018-2020
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami prowadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wyposażenie osób biorących udział w projekcie w wiedzę i umiejętności w zakresie uzyskania zatrudnienia; ✓ rozszerzenie kompetencji oraz zwiększenie kwalifikacji zawodowych; ✓ nawiązanie nowych znajomości; ✓ integracja ze środowiskiem lokalnym. <p>Wskaźniki produktu: liczba osób objętych wsparciem w programie [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego.</p>
Komplementarność projektów	<p>Projekt nr 2: Maluch+</p> <p>Projekt nr 3: Wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży</p> <p>Projekt nr 5: Jestem taki, jak Ty</p> <p>Projekt nr 11: Poprawa jakości wody pitnej</p> <p>Projekt nr 12: Poprawa jakości infrastruktury drogowej</p> <p>Projekt nr 13: Poprawa jakości oświetlenia publicznego</p>

Projekt nr 2: MALUCH+	
Sfera	Społeczna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ utworzenie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 w formie opiekuna dziennego; ✓ zatrudnienie osób pełniących funkcję opiekuna dziennego. <p>Celem realizacji projektu jest ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych i aktywizacja społeczna poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ włączenie społeczne osób z obszaru rewitalizacji, ✓ zwiększenie aktywności społecznej, ✓ wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży.
Beneficjenci	Mieszkańcy z obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, budynek Szkoły Podstawowej, dz. ew. nr 135/1, obręb 0014
Szacowana wartość	360 000 zł
Okres realizacji	2018-2023

Projekt nr 2: MALUCH+	
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami prowadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zapewnienie opieki dzieciom do lat 3, ✓ zmniejszenie poziomu wyklucenia społecznego, ✓ zmniejszenie bezrobocia, ✓ zwiększenie spójności społecznej <p>Wskaźniki produktu: liczba dzieci do lat 3 objętych opieką [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.
Komplementarność projektów	Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej

Projekt nr 3: WSPIERANIE ROZWOJU DZIECI I MŁODZIEŻY	
Sfera	Społeczna, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>a) W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ realizację nowoczesnych programów podnoszących kompetencje kluczowe i umiejętności niezbędnych na rynku pracy w zakresie matematycznym i naukowo-technicznym, umiejętności uczenia się, kompetencji społecznych, inicjatywy i przedsiębiorczości, ✓ zakup sprzętów dydaktycznych i wyposażenie pracownik, ✓ organizowanie zajęć wyrównawczych, ✓ organizowanie zajęć sportowych. <p>b) Wyposażenie szkoły w sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych. W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wyposażenie szkoły w pomoce dydaktyczne oraz narzędzia TIK niezbędne do realizacji programów nauczania w szkołach, ✓ podnoszenie kompetencji cyfrowych nauczycieli wszystkich przedmiotów, w tym w zakresie korzystania z narzędzi TIK, ✓ kształtowanie i rozwijanie kompetencji cyfrowych uczniów. <p>Celem realizacji projektu jest ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych i aktywizacja społeczna poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ włączenie społeczne osób z obszaru rewitalizacji, ✓ zwiększenie aktywności społecznej, ✓ wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży.
Beneficjenci	Mieszkańcy z obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, budynek Szkoły Podstawowej, dz. ew. nr 135/1, obręb 0014
Szacowana wartość	<p>a) 400 000 zł</p> <p>b) 300 000 zł</p>
Okres realizacji	2018-2023
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 3.1.2 Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości

Projekt nr 3: WSPIERANIE ROZWOJU DZIECI I MŁODZIEŻY	
	oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami prowadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ podniesienie kompetencji kluczowych uczniów, ✓ zwiększenie oferty edukacyjnej, ✓ rozwijanie kompetencji nauczycieli, ✓ zwiększenie poziomu integracji uczniów. <p>Wskaźniki produktu: liczba wspartych obiektów infrastruktury [szt.] liczba dzieci biorących udział w zajęciach dodatkowych [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.</p> <p>I.3. Budowanie tożsamości lokalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i historyczne.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsca zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.</p>
Komplementarność projektów	<p>Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej</p> <p>Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie</p> <p>Projekt nr 9: Rozbudowa infrastruktury sportowej</p>

Projekt nr 4: INTEGRACJA MIESZKAŃCÓW PRZEZ WSPÓLNE DZIAŁANIE	
Sfera	Spoleczna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl, Gminny Ośrodek Kultury
Zakres działań	W ramach realizacji przedsięwzięcia zakłada się wykorzystanie zasobów Gminy Turośl poprzez wspólne i aktywne spędzanie wolnego czasu całych rodzin, integracji międzypokoleniowej i społecznej. Do planowanych wydarzeń organizowanych w świetlicach wiejskich i remizach strażackich będą należały m.in. kulinarne spotkania gospodyń, festyny rodzinne, spotkania dla seniorów, zajęcia dla dzieci i młodzieży, jarmarki produktów lokalnych i rękodzieła, zawody strażackie i sportowe na zagospodarowanych obiektach w Cieciorach, Ptakach i Zimnej.
Beneficjenci	Mieszkańcy z obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Obszar rewitalizacji
Szacowana wartość	50 000 zł
Okres realizacji	2018-2023
Potencjalne źródła finansowania	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (działanie M19 – <i>Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS – rozwój lokalny kierowany przez społeczność)</i>), Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Edukacja Kulturalna”, środki własne Gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami prowadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ podniesienie spójności społecznej, ✓ zwiększenie oferty dla dorosłych oraz dzieci i młodzieży, ✓ rozwijanie kompetencji społecznych, ✓ zwiększenie poziomu integracji mieszkańców, ✓ wzmocnienie więzi społecznych, ✓ integracja międzypokoleniowa, ✓ kształtowanie postaw społecznych i budowanie tożsamości kulturowej,

Projekt nr 4: INTEGRACJA MIESZKAŃCÓW PRZEZ WSPÓLNE DZIAŁANIE	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ wzrost poczucia własnej wartości mieszkańców. <p>Wskaźniki produktu: liczba osób biorących udział w zorganizowanych wydarzeniach kulturalnych i sportowych [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.</p> <p>I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.</p> <p>I.4. Budowanie tożsamości lokalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i historyczne.</p> <p>I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.</p>
Komplementarność projektów	<p>Projekt nr 3: Wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży</p> <p>Projekt nr 6: Zagospodarowanie przestrzeni w Cieciorach</p> <p>Projekt nr 7: Klub Integracji Społecznej w Ptakach</p> <p>Projekt nr 8: Aktywny senior</p> <p>Projekt nr 9: Rozbudowa infrastruktury sportowej</p> <p>Projekt nr 10: Zagospodarowanie przestrzeni w Zimnej</p> <p>Projekt nr 14: Zagospodarowanie terenu nad rzeką Pisa</p>

Projekt nr 5: JESTEM TAKI, JAK TY	
Sfera	Społeczna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ organizację zajęć z radcą prawnym, ✓ organizację zajęć z psychologiem dla osób niepełnosprawnych oraz dla ich opiekunów, ✓ organizację warsztatów plastycznych, z rękodzieła ludowego, zajęć z gospodarstwa domowego, ✓ organizację zajęć rehabilitacyjnych. <p>Celem projektu jest wsparcie osób niepełnosprawnych poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ udostępnienie możliwości udziału z systematycznej rehabilitacji i życiu społecznym, ✓ ułatwienie korzystania z ofert dostępnych dla osób niepełnosprawnych w gminie, ✓ wsparcie rehabilitacyjne zwiększające siły witalne, wspierające zdrowie, ✓ wsparcie psychologiczno-doradcze.
Beneficjenci	Mieszkańcy z obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, budynek Szkoły Podstawowej, dz. ew. nr 135/1, obręb 0014
Szacowana wartość	100 000 zł
Okres realizacji	2018-2023

Projekt nr 5: JESTEM TAKI, JAK TY	
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zapewnienie opieki osobm niepełnosprawnym, ✓ zwiększenie spójności społecznej, ✓ podniesienie poziomu życia, ✓ zwiększenie poziomu integracji mieszkańców. Wskaźniki produktu: liczba osób objętych wsparciem w programie reintegracji [os.]
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności. I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.
Komplementarność projektów	Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie Projekt nr 6: Zagospodarowanie przestrzeni w Cieciorach Projekt nr 7: Klub Integracji Społecznej w Ptakach Projekt nr 10: Zagospodarowanie przestrzeni w Zimnej

Projekt nr 6: ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENI W CIECIORACH	
Sfera	Społeczna, gospodarcza, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	Na terenie sołectwa brak jest miejsc do odpoczynku i spędzania czasu wolnego dla dzieci, młodzieży jak również i dorosłych. Zachodzi więc potrzeba stworzenia atrakcyjnych ofert spędzania w aktywny sposób wolnego czasu dla wspomnianej grupy społecznej. W ramach projektu planuje się: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wykonanie płyty boiska (przygotowanie terenu, wałowanie, sianie trawy, wyznaczenie linii boiska), ✓ zakup i montaż wyposażenia tj. bramek i ławek, ✓ wykonanie przyłącza energetycznego i montaż skrzynki elektrycznej, ✓ zakup i montaż urządzeń siłowni zewnętrznej, ✓ wykonanie placu zabaw, ✓ wykonanie nawierzchni trawiastej, ✓ budowa zadaszanej altany, ✓ zakup i montaż ławek, koszy oraz tablicy informacyjnej, ✓ wykonanie ogrodzenia.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Cieciora, dz. ew. nr 234, obręb 0004
Szacowana wartość	100 000 zł
Okres realizacji	2019-2020
Potencjalne źródła finansowania	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe

Projekt nr 6: ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENI W CIECIORACH	
	usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ tworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej, ✓ stworzenie infrastruktury sportowej służącej integracji społeczności lokalnej, ✓ integracja społeczna, ✓ poprawa jakości życia mieszkańców, ✓ rozwój organizacji społecznych promujących zdrowy tryb życia. <p>Wskaźniki produktu: liczba osób objętych wsparciem w programie sportowym [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.</p> <p>I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.</p> <p>I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p> <p>II.3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmocnianie spójności społecznej poprzez m.in. zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.</p>
Komplementarność projektów	Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie Projekt nr 5: Jestem taki, jak Ty

Projekt nr 7: KLUB INTEGRACJI SPOŁECZNEJ W PTAKACH	
Sfera	Społeczna, środowiskowa, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>Na obszarze sołectwa występuje duże natężenie negatywnych zjawisk jak: ubóstwo, bezrobocie, niski poziom wykształcenia, brak motywacji do działania, problemy opiekuńczo-wychowawcze. Dzieci i młodzież nie mają miejsca, aby spędzać wolny czas, odreagować stres i integrować się ze swoim środowiskiem. Istnieje potrzeba stworzenia atrakcyjnych ofert spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży. W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zakup i montaż urządzeń siłowni zewnętrznej, ✓ wykonanie placu zabaw, ✓ wykonanie nawierzchni trawiastej, ✓ adaptacja budynku po byłej OSP na potrzeby świetlicy wiejskiej, ✓ termomodernizacja i remont budynku, ✓ zakup i montaż ławek, koszy oraz tablicy informacyjnej, ✓ ogrodzenie terenu.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji

Projekt nr 7: KLUB INTEGRACJI SPOŁECZNEJ W PTAKACH	
Lokalizacja	Ptaki, dz. ew. nr 55, obręb 0014
Szacowana wartość	140 000 zł
Okres realizacji	2019-2023
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego, Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ tworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej, ✓ stworzenie infrastruktury sportowej służącej integracji społeczności lokalnej, ✓ odnowienie budynku, ✓ nadanie nowych funkcji społecznych poprzez wzbogacenie oferty dla starzejącej się społeczności mieszkańców obszaru rewitalizacji, a także przystosowanie obiektu dla osób niepełnosprawnych, ✓ nadanie nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych poprzez organizowanie zajęć dla seniorów, osób dorosłych, np. warsztaty kulinarne, spotkania z książką czy warsztaty haftowania, dla dzieci i młodzieży poprzez organizację zajęć sportowych i konkursów, ✓ wzmocnienie więzi społecznych, ✓ integracja międzypokoleniowa, ✓ kształtowanie postaw społecznych i budowanie tożsamości kulturowej, ✓ wzrost poczucia własnej wartości mieszkańców. <p>Wskaźniki produktu: liczba obiektów, którym nadano nowe funkcje [szt.].</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.</p> <p>I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.</p> <p>I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p> <p>II.3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmocnianie spójności społecznej poprzez m.in. zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.</p>
Komplementarność projektów	<p>Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie</p> <p>Projekt nr 5: Jestem taki, jak Ty</p> <p>Projekt nr 8: Aktywny senior</p>

Projekt nr 8: AKTYWNY SENIOR	
Sfera	Społeczna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	Zwiększenie różnorodności i poprawa jakości oferty edukacyjno-kulturalnej dla osób starszych oraz promowanie działań na rzecz zwiększenia aktywności edukacyjnej i społecznej seniorów. Wzbogacenie oferty dla osób starszych. Wykorzystanie Klubu Integracji Społecznej do działań na rzecz osób starszych. Promowanie więzi międzypokoleniowych i przekazywania doświadczeń.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, dz. ew. nr 55, obręb 0014 (Klub Integracji Społecznej)
Szacowana wartość	150 000 zł
Okres realizacji	2018-2020
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, Rządowy Program Wieloletni „Senior +” na lata 2015-2020, Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie: <ul style="list-style-type: none"> ✓ tworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej, ✓ stworzenie infrastruktury sportowej służącej integracji społeczności lokalnej, ✓ odnowienie budynku, ✓ nadanie nowych funkcji społecznych poprzez wzbogacenie oferty dla starzejącej się społeczności mieszkańców obszaru rewitalizacji, a także przystosowanie obiektu dla osób niepełnosprawnych, ✓ nadanie nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych poprzez organizowanie zajęć dla seniorów, osób dorosłych, np. warsztaty kulinarne, spotkania z książką czy warsztaty haftowania, dla dzieci i młodzieży poprzez organizację zajęć sportowych i konkursów, ✓ wzmocnienie więzi społecznych, ✓ integracja międzypokoleniowa, ✓ kształtowanie postaw społecznych i budowanie tożsamości kulturowej, ✓ wzrost poczucia własnej wartości mieszkańców. Wskaźniki produktu: liczba obiektów, którym nadano nowe funkcje [szt.].
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności. I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych. II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych. II.3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmocnianie spójności społecznej poprzez m.in.

Projekt nr 8: AKTYWNY SENIOR	
	zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.
Komplementarność projektów	Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie Projekt nr 7: Klub Integracji Społecznej w Ptakach

Projekt nr 9: ROZBUDOWA INFRASTRUKTURY SPORTOWEJ	
Sfera	Społeczna, gospodarcza, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	Przebudowa boiska sportowego w Ptakach: <ul style="list-style-type: none"> ✓ wykonanie płyty boiska (przygotowanie terenu, wyrównanie i wałowanie, sianie trawy, wyznaczenie linii boiska), ✓ zakup i montaż wyposażenia tj. bramek i ławek, ✓ wykonanie przyłącza energetycznego i montaż skrzynki elektrycznej, ✓ wykonanie ogrodzenia.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, dz. ew. nr 49, obręb 0014
Szacowana wartość	100 000 zł
Okres realizacji	2019-2021
Potencjalne źródła finansowania	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie: <ul style="list-style-type: none"> ✓ tworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej, ✓ stworzenie infrastruktury sportowej służącej integracji społeczności lokalnej, ✓ integracja społeczna, ✓ poprawa jakości życia mieszkańców, ✓ rozwój organizacji społecznych promujących zdrowy tryb życia. Wskaźniki produktu: liczba przebudowanych obiektów infrastruktury [os.]
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej. I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności. I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych. II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych. II.3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmocnianie spójności społecznej poprzez m.in. zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.

Projekt nr 9: ROZBUDOWA INFRASTRUKTURY SPORTOWEJ	
Komplementarność projektów	Projekt nr 3: Wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie

Projekt nr 10: ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENI W ZIMNEJ	
Sfera	Społeczna, gospodarcza, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>Na terenie sołectwa brak jest miejsc do odpoczynku i spędzania czasu wolnego dla dzieci, młodzieży, jak również dorosłych. Zachodzi więc potrzeba stworzenia atrakcyjnych ofert spędzania w aktywny sposób wolnego czasu dla wspomnianej grupy społecznej. W ramach projektu planuje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zakup i montaż urządzeń siłowni zewnętrznej, ✓ wykonanie placu zabaw, ✓ wykonanie nawierzchni trawiastej ✓ budowa zadaszanej altany, ✓ zakup i montaż ławek, koszy oraz tablicy informacyjnej.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Zimna, dz. ew. nr 30/3, obręb 0021
Szacowana wartość	100 000 zł
Okres realizacji	2019-2020
Potencjalne źródła finansowania	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ tworzenie korzystnych warunków do wszechstronnego rozwoju społeczności wiejskiej, ✓ stworzenie infrastruktury sportowej służącej integracji społeczności lokalnej, ✓ pobudzenie aktywności społeczno-gospodarczej, ✓ integracja społeczna, ✓ ograniczenie zjawiska wykluczenia ✓ poprawa jakości życia mieszkańców, ✓ rozwój organizacji społecznych promujących zdrowy tryb życia. <p>Wskaźniki produktu: liczba obiektów, którym nadano nowe funkcje [os.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.1. Rozwój dzieci i młodzieży poprzez zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej, sportowej i kulturalnej.</p> <p>I.3. Motywowanie i wspieranie mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.</p> <p>I.5. Zapewnienie oferty dla osób dorosłych w ramach aktywnego i wspólnego spędzania wolnego czasu, w tym w szczególności osób starszych i niepełnosprawnych.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p>

Projekt nr 10: ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENI W ZIMNEJ	
	II.3. Tworzenie przestrzeni wspólnych, miejsc do spotkań, umożliwiających integrację mieszkańców i wzmacnianie spójności społecznej poprzez m.in. zagospodarowanie terenów zielonych, tworzenie terenów zieleni urządzonej, miejsc spotkań, obiektów sportowych i świetlic wiejskich.
Komplementarność projektów	Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie Projekt nr 5: Jestem taki, jak Ty

Projekt nr 11: POPRAWA JAKOŚCI WODY PITNEJ	
Sfera	Spoleczna, środowiskowa, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>W chwili obecnej mieszkańcy zaopatrują się w wodę z indywidualnych ujęć. W większości woda nie odpowiada normom sanitarnym. Zakres projektu obejmuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ budowę stacji uzdatniania wody wraz z instalacją elektryczną, sanitarną ✓ odwiert studni, ✓ wyposażenie technologiczne stacji wodociągowe, ✓ kanalizacji sanitarnej, ✓ dojazdów i placów manewrowych, ✓ ogrodzenie działki, ✓ budowę zewnętrznej sieci wodociągowej z podłączeniami nieruchomości w miejscowościach Pupki, Samule, Charubiny, Dudy Nadrzeczne. <p>Głównym celem projektu jest zaspokojenie obecnego i przyszłego zapotrzebowania na wodę dla miejscowości objętych Programem rewitalizacji. Cel ten wiąże się z utrzymaniem wzrostu społeczno-gospodarczego gminy, poprawą stanu środowiska naturalnego i ciągłej podaży wody dla ludności oraz zabezpieczenia odpowiedniej ilości i jakości wody dla potrzeb mieszkańców.</p>
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Ptaki, Pupki, Samule, Charubiny, Dudy Nadrzeczne działka ewidencyjna nr 135/1 – SUW, obręb 0014; wzdłuż pasów drogowych w miejscowościach: Pupki (obręb 0015), Samule (obręb 0016), Charubiny (obręb), Dudy Nadrzeczna (obręb 0006) – sieci wodociągowe.
Szacowana wartość	1 800 000 zł
Okres realizacji	2019-2024
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 6.2. Ochrona wody i gleb, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i odniesienia do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami prowadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ poprawa podstawowych usług na obszarach wiejskich, obejmujących elementy infrastruktury technicznej oraz warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy, ✓ rozwój miejscowości poprzez wykorzystanie korzystnych warunków otoczenia, ✓ zapewnienie utrzymania i sukcesywnego wzrostu poziomu życia ludności w danych miejscowościach, ✓ poprawa jakości życia mieszkańców, ✓ zwiększenie bezpieczeństwa zaopatrzenia w wodę mieszkańców ✓ zwiększenie dostępności do komunalnej sieci wodociągowej,

Projekt nr 11: POPRAWA JAKOŚCI WODY PITNEJ	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ podniesienie walorów środowiskowych i krajobrazowych terenów, które dzięki zrealizowaniu inwestycji zostaną podłączone do sieci komunalnego wodociągu, ✓ stworzenie spójnego układu sieci wodociągowej na terenie miejscowości poprzez zrealizowanie inwestycji. <p>Wskaźniki produktu: długość sieci wodociągowej [km]; liczba przyłączy wodociągowych [szt.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p> <p>II.4. Poprawa jakości wody pitnej.</p>
Komplementarność projektów	Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej

Projekt nr 12: POPRAWA JAKOŚCI INFRASTRUKTURY DROGOWEJ	
Sfera	Społeczna, gospodarcza, środowiskowa, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	W ramach projektu planuje się wykonanie nowej nawierzchni drogi. W chwili obecnej droga jest w złym stanie technicznym, występują liczne wyrwy, dziury i koleiny, co uniemożliwia bezpieczne poruszanie się. Prace mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa poruszania się po drodze kierowców, a przede wszystkim pieszych. Infrastruktura służyć będzie poprawie dostępności i integracji przestrzenno-funkcjonalnej obszaru. Przebudowa dróg obejmuje odcinek o łącznej długości około 8500 mb.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Adamusy, dz. ew. nr 38, obręb 0001 Cieciorzy, dz. ew. nr 21, 23, 60, 131, 229/1, obręb 0004 Dudy Nadrzeczne, dz. ew. nr 15, 136, 138, obręb 0006 Popiołki, dz. ew. nr 197,207, obręb 0012 Ptaki, dz. ew. nr 74, 198, obręb 0014 Pupki, dz. ew. nr 128, obręb 0015 Samule, dz. ew. nr 433, obręb 0016 Szablaki, dz. ew. nr 169, 172, obręb 0017 Zimna, dz. ew. nr 292, 248, 249, 250, obręb 0021
Szacowana wartość	4 700 000 zł
Okres realizacji	2019-2024
Potencjalne źródła finansowania	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.2. - Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii, Rządowy „Program rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej na lata 2016-2019”, środki własne gminy

Projekt nr 12: POPRAWA JAKOŚCI INFRASTRUKTURY DROGOWEJ

Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ poprawa funkcjonalności przestrzennej i gospodarczej ✓ zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców, a w szczególności dzieci dojeżdżających do szkoły, ✓ podniesienie standardu życia mieszkańców, ✓ poprawa stanu technicznego infrastruktury technicznej, ✓ poprawa estetyki drogi i otoczenia, ✓ poprawa bezpieczeństwa ruchu kołowego i pieszego, ✓ zmniejszenie oddziaływań akustycznych i emisji zanieczyszczeń do powietrza. <p>Wskaźniki produktu: długość zmodernizowanej infrastruktury drogowej [km]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsca zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p> <p>III. Czyste środowisko.</p> <p>III.3. Poprawa jakości systemu komunikacyjnego, w tym dróg i ciągów pieszo-rowerowych.</p>
Komplementarność projektów	<p>Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej;</p> <p>Projekt nr 13: Poprawa jakości oświetlenia publicznego</p>

Projekt nr 13: POPRAWA JAKOŚCI OŚWIETLENIA PUBLICZNEGO

Sfera	Społeczna, gospodarcza, środowiskowa, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	<p>Na terenie gminy Turośl dominuje oświetlenie energochłonnymi, żarowymi źródłami światła. Część słupów nie jest wyposażona w odpowiednie urządzenia (brak opraw, źródeł światła i kabli zasilających) i nie jest dostosowana wyglądem do otoczenia. Wysokie zużycie energii do oświetlenia powoduje w efekcie, oprócz skutków środowiskowych, także niepotrzebne wysokie koszty eksploatacji. Prace polegają będą na wymianie światła na źródła charakteryzujące się dużą sprawnością i małym poborem energii oraz montażu nowych źródeł. W wyniku modernizacji zastosowane zostaną urządzenia sterujące do racjonalnego zarządzania i gospodarowania energią. W ramach modernizacji dokonana zostanie wymiana przestarzałej i awaryjnej infrastruktury oświetlenia drogi gminnej na odcinku około 6150 mb, drogi powiatowej na odcinku około 600 mb i drogi wojewódzkiej na odcinku około 250 mb. Łącznie modernizacją zostanie objęte 7000 mb oświetlenia ulicznego. Planowane jest także zgęszczenie oświetlenia z zastosowaniem najnowszej generacji energooszczędnych źródeł światła.</p>
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	<p>Cieciory, dz. ew. nr 229/1, 229/2, 230, obręb 0004</p> <p>Dudy Nadrzeczne, dz.ew. nr 15, 136, 138, obręb 0006</p> <p>Popiołki, dz.ew. nr 199, obręb 0012</p>

Projekt nr 13: POPRAWA JAKOŚCI OŚWIETLENIA PUBLICZNEGO	
	Ptaki, dz. ew. nr 137/2, 106, 46, 170, 171, 172, 177, obręb 0014 Pupki, dz. ew. nr 125/1, 126, obręb 0015 Samule, dz. ew. nr 433, obręb 0016 Szablaki, dz. ew. nr 169, 172, 223/1, obręb 0017 Zimna, dz. ew. nr 267/1, 267/2, 292, obręb 0021
Szacowana wartość	660 000 zł
Okres realizacji	2019-2024
Potencjalne źródła finansowania	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.2. - Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie: <ul style="list-style-type: none"> ✓ zwiększenie bezpieczeństwa ruchu kołowego i pieszego, ✓ wzrost poczucia bezpieczeństwa i zadowolenia mieszkańców, ✓ podniesienie standardu życia mieszkańców, ✓ zmniejszenie zużycia energii elektrycznej, ✓ zmniejszenie kosztów: energii elektrycznej na cele oświetlenia ulicznego oraz konserwacji instalacji oświetleniowej, ✓ ilościowe i jakościowe dostosowanie oświetlenia ulicznego do aktualnie obowiązujących normatywów prawnych, ✓ ograniczenie emisji dwutlenku węgla do atmosfery w wyniku redukcji zużycia energii elektrycznej. Wskaźniki produktu: liczba zmodernizowanych źródeł światła [szt.]
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej I.2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego. II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej. II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych. III. Czyste środowisko. III.3. Poprawa jakości systemu komunikacyjnego, w tym dróg i ciągów pieszo-rowerowych.
Komplementarność projektów	Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej Projekt nr 12: Poprawa jakości infrastruktury drogowej

Projekt nr 14: ZAGOSPODAROWANIE TERENU NAD RZEKĄ PISA	
Sfera	Społeczna, gospodarcza, środowiskowa, przestrzenno-funkcjonalna
Podmioty realizujące	Gmina Turośl
Zakres działań	Na terenie sołectwa znajduje się nieruchomość, która bezpośrednio graniczy z rzeką Pisa. Teren jest niezagospodarowany. Lokalni mieszkańcy, jak również goście odwiedzający tą miejscowość bardzo często korzystają z uroków rzeki Pisy (jedyne szlak wodny łączącym Mazury z Mazowszem) oraz tego terenu podczas wypoczynku letniego. Celem projektu jest uporządkowanie i zagospodarowania przestrzeni

Projekt nr 14: ZAGOSPODAROWANIE TERENU NAD RZEKĄ PISA

	<p>publicznej w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, środowiskowych i przestrzenno-funkcjonalnych. W ramach prac planowane są następujące zadania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ budowa przystani do cumowania kajaków na pomoście pływającym, ✓ trap umożliwiający wejście na pomost, ✓ pole do piłki siatkowej, ✓ ławostoly, ✓ suszarka do kajaków, ✓ miejsce na ognisko, ✓ przenośny węzeł sanitarny typu TOI-TOI, ✓ kosze na odpady, ✓ tablice informacyjno-promocyjne.
Beneficjenci	Mieszkańcy obszaru rewitalizacji
Lokalizacja	Cieciorzy, dz. ew. nr 182, obręb 0004
Szacowana wartość	480 000 zł
Okres realizacji	2019-2024
Potencjalne źródła finansowania	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 8.6. Rewitalizacja małej skali, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.4 - Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury, środki własne gminy
Prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji	<p>Prognozowanymi rezultatami powadzonych działań będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ podniesienie świadomości i standardu życia lokalnych mieszkańców ✓ rozwój ruchu turystycznego, ✓ popularyzacja aktywnego wypoczynku poprzez uprawianie turystyki kajakowej, ✓ integrowanie środowiska turystycznego, ✓ podniesienie walorów przyrodniczych gminy Turośl, ✓ popularyzacja szlaków kajakowych, ✓ poprawa stanu technicznego infrastruktury technicznej, ✓ poprawa estetyki nieruchomości i otoczenia, ✓ poprawa bezpieczeństwa osób korzystających ze szlaków wodnych, ✓ rozwój produktu – turystycznego turystyki wodniackiej, ✓ poznawanie walorów przyrodniczych w dorzeczu rzeki Pisa. <p>Wskaźniki produktu: liczba odnowionych obiektów, którym nadano nowe funkcje [szt.]</p>
Spójność z celami i kierunkami rewitalizacji	<p>I. Poprawa jakości życia i wzmocnienie spójności społecznej</p> <p>I.2. Rozwój przedsiębiorczości z wykorzystaniem potencjału rolniczego i turystycznego.</p> <p>II. Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji</p> <p>II.1. Poprawa stanu technicznego i jakości wyposażenia obiektów użyteczności publicznej.</p> <p>II.2. Poprawa jakości infrastruktury i wyposażenia obiektów kulturalnych, sakralnych, sportowych i turystycznych.</p> <p>III. Czyste środowisko.</p> <p>III.3. Poprawa jakości systemu komunikacyjnego, w tym dróg i ciągów pieszo-rowerowych.</p>

Projekt nr 14: ZAGOSPODAROWANIE TERENU NAD RZEKĄ PISA

**Komplementarność
projektów**

Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej

Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie.

7. Indykatywne ramy finansowe

Ramy finansowe powinny wskazywać potencjalne źródła finansowe, z których mogą być pozyskane środki na realizację projektów oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Podstawą do określenia ram finansowych powinny być: zakres przedmiotowy i podmiotowy poszczególnych projektów i przedsięwzięć, horyzont czasowy obowiązywania programu oraz przegląd instrumentów realizacyjnych występujących na szczeblach lokalnym, regionalnym, krajowym.

Tabela nr 9 Indykatywne ramy finansowe

Nazwa projektu	Szacowana wartość	Proponowane źródła finansowania
Projekt nr 1: Wiem więcej, mogę więcej	500 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego – 475 000 zł, środki własne gminy – 25 000 zł
Projekt nr 2: Maluch+	360 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego – 342 000 zł, środki własne gminy – 18 000 zł
Projekt nr 3: Wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży	700 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 3.1.2 Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych – 595 000 zł, środki własne gminy – 105 000 zł
Projekt nr 4: Integracja mieszkańców przez wspólne działanie	50 000 zł	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 (działanie M19 – Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (RLKS – rozwój lokalny kierowany przez społeczność), Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Edukacja Kulturalna”, środki własne Gminy – 50 000 zł
Projekt nr 5: Jestem taki, jak Ty	50 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 9.1. Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego – 85 000 zł, środki własne gminy – 15 000 zł
Projekt nr 6: Zagospodarowanie przestrzeni w Cieciorach	100 000 zł	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury – 70 000 zł, środki własne gminy – 30 000 zł
Projekt nr 7: Klub Integracji Społecznej w Ptakach	140 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego, Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju

Nazwa projektu	Szacowana wartość	Proponowane źródła finansowania
		Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury y – 119 000 zł środki własne gminy – 21 000 zł
Projekt nr 8: Aktywny senior	150 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 8.6. Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, Rządowy Program Wieloletni „Senior +” na lata 2015-2020, Fundusz Inicjatyw Obywatelskich – 127 500 zł środki własne gminy – 22 500 zł
Projekt nr 9: Rozbudowa infrastruktury sportowej	100 000 zł	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury – 70 000 zł środki własne gminy – 30 000 zł
Projekt nr 10: Zagospodarowanie przestrzeni w Zimnej	100 000 zł	Rządowy Program Budowy Otwartych Stref Aktywności (OSA), Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 - Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie - Inwestycje w tworzenie, ulepszanie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury – 70 000 zł środki własne gminy – 30 000 zł
Projekt nr 11: Poprawa jakości wody pitnej	1 800 000 zł	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020, działanie 6.2. Ochrona wody i gleb – 1 530 000 zł środki własne gminy – 270 000 zł
Projekt nr 12: Poprawa jakości infrastruktury drogowej	4 700 000 zł	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.2. - Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii – 2 990 000 zł Rządowy „Program rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej na lata 2016-2019”, Środki własne gminy – 1 710 000 zł
Projekt nr 13: Poprawa jakości oświetlenia publicznego	660 000 zł	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.2. - Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie

Nazwa projektu	Szacowana wartość	Proponowane źródła finansowania
Projekt nr 14: Zagospodarowanie terenu nad rzeką Pisa	480 000 zł	energii – 420 000 zł Środki własne gminy – 240 000 zł Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 – 408 000 zł działanie 8.6. Rewitalizacja małej skali, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, działanie M07 – Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie 7.4 - Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury, środki własne gminy – 72 000 zł

8. Uzupełniające rodzaje przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Uzupełniające rodzaje przedsięwzięć rewitalizacyjnych stanowią projekty, które ze względu na mniejszą skalę oddziaływania trudno jest zidentyfikować indywidualnie, a są oczekiwane ze względu na realizację celów programu rewitalizacji. Włączenie projektów uzupełniających w ramach obszarów tematycznych pozwoli na wsparcie wyników uzyskanych w związku z realizacją projektów kluczowych i podstawowych. Polegają one na szeroko rozumianej aktywizacji społeczności lokalnej i stanowią istotny element realizacji „Programu”.

I. Poprawa jakości życia mieszkańców i wzmocnienie spójności społecznej

- Modernizacja i rozbudowa gminnych placówek oświatowych, dostosowanie do potrzeb edukacji przedszkolnej, wyposażenie w niezbędne pomoce szkolne, sale gimnastyczne, w szczególności w zakresie zajęć dodatkowych i sportowych.
- Organizacje pozarządowe. W ramach działań wspierana będzie działalność organizacji pozarządowych, akcje informacyjne i edukacyjne wśród mieszkańców do podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności.
- Budowanie tożsamości lokalnej w oparciu o kulturę i edukację. W ramach działania podejmowane będą inicjatywy, mające na celu zainteresowanie historią, kulturą i lokalnymi tradycjami. Zakłada się organizację wydarzeń kulturalnych, artystycznych i edukacyjnych. Planuje się także realizację zajęć sportowo-rekreacyjnych. Działania będą realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- Rozwój ekonomii społecznej poprzez wsparcie dla projektów i inicjatyw w obszarze działalności gospodarczej, które łączą cele społeczne i ekonomiczne. Realizacja projektów będzie służyła budowaniu potencjału społecznego na rzecz rozwiązywania lokalnych problemów społecznych. Istotną kwestią jest współpraca z władzami samorządowymi, tworzenie partnerstw dla realizacji określonych przedsięwzięć dla rozwoju lokalnego.
- Rozwój agroturystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy.
- Włączanie osób wykluczonych społecznie, w tym długotrwale bezrobotnych w prace związane z realizacją projektów podstawowych planowanych w ramach niniejszego „Programu”, które umożliwi zdobycie doświadczenia zawodowego i podnoszenie kwalifikacji do wykonywania pracy.
- Program stypendialny dla zdolnych uczniów. Opracowanie i wdrożenie programu stypendialnego za wyniki w nauce.

II. Atrakcyjne miejsca zamieszkania i rekreacji

- Poprawa stanu technicznego budynków mieszkalnych, gospodarczych, użyteczności publicznej i innych. W ramach planowanych przedsięwzięć zakłada się poprawę stanu technicznego budynków, remonty, naprawy, modernizacje, wyposażenie w odpowiednią infrastrukturę techniczną, w tym termomodernizacje obiektów.

- Podnoszenie jakości przestrzeni publicznych. Nadanie terenom funkcji rekreacyjno-wypoczynkowych oraz miejsc spotkań i rekreacji dla mieszkańców, w tym modernizacja istniejącej infrastruktury, drzewostanu, małej architektury, budowa miejsc odpoczynku (ławki, wiaty, ciągi piesze).
- Promocja gminy jako miejsca atrakcyjnego dla rozwoju turystyki rowerowej i kajakowej.
- Zwiększenie dostępności infrastruktury sportowej i umożliwienia aktywnego spędzania wolnego czasu mieszkańcom.
- Wzbogacenie życia kulturalnego w obszarze rewitalizacji poprzez udostępnienie nowych form i aktywności kulturalnych.

III. Czyste środowisko

- Drogi, chodniki i ścieżki rowerowe. W ramach działań budowane będą nowe odcinki dróg, wymianie będzie podlegała nawierzchnia dróg i chodników oraz budowane będą ścieżki rowerowe.
- Ograniczanie niskiej emisji poprzez wymianę pieców węglowych na ekologiczne źródła ciepła w gospodarstwach domowych.
- Sukcesywna wymiana azbestowo-cementowych pokryć dachowych.

9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji

Wymogiem koniecznym dla wspierania projektów rewitalizacyjnych jest zapewnienie ich komplementarności w różnych wymiarach:

- › przestrzennej, oznaczającej konieczność wzięcia pod uwagę podczas tworzenia i realizacji „Programu” wzajemnych powiązań pomiędzy projektami i przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi realizowanymi na obszarze rewitalizacji i znajdujących się poza nim, ale oddziałujących na obszar rewitalizacji,
- › problemowej, oznaczającej konieczność realizacji projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wzajemnie dopełniających się tematycznie, sprawiając, że „Program” będzie oddziaływał na obszar rewitalizacji we wszystkich aspektach, tj. społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym i technicznym,
- › proceduralno-instytucjonalnej, tj. konieczność takiego zaprojektowania systemu zarządzania „Programem”, który umożliwi efektywne współdziałanie różnych instytucji oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur,
- › międzyokresowej, czyli konieczności dokonania rozeznania, analizy i oceny oraz sformułowania wniosków odnośnie dotychczasowego sposobu wspierania procesów rewitalizacji, jego skuteczności, osiągnięć i problemów wdrażania „Programu”,
- › źródeł finansowania zakłada, iż projekty rewitalizacyjne, wynikające z „Programu” zakładają konieczność uzupełniania i łączenia wsparcia ze środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania.

Komplementarność przestrzenna

Celem zapewnienia komplementarności przestrzennej projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych jest efektywne oddziaływanie „Programu” na cały obszar, dotknięty stanem kryzysowym, tak aby poszczególne projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne wzajemnie się dopełniały przestrzennie oraz by zachodził między nimi efekt synergii. Prowadzone działania nie powinny skutkować przenoszeniem problemów na inne obszary, ani wystąpieniem negatywnych efektów społecznych. Wyznaczony obszar rewitalizacji charakteryzuje się natężeniem problemów społecznych, a także niezadowolającym stanem obiektów użyteczności publicznej, estetyki przestrzeni oraz zagospodarowania przestrzeni publicznej. W „Programie” zaplanowano do realizacji projekty, które są ukierunkowane na rozwiązywanie problemów w sferze społecznej oraz funkcjonalno-przestrzennej. Zakłada się, że ich realizacja w obszarze rewitalizacji pozytywnie wpłynie na jego otoczenie i docelowo pozytywne efekty realizacji obejmą swym zasięgiem obszar gminy. Istotnym jest podniesienie, iż prawidłowe funkcjonowanie sfery społecznej nie jest możliwe bez odpowiedniego urządzenia i zagospodarowania sfery przestrzenno-funkcjonalnej. Realizacja przedsięwzięć w granicach

obszaru rewitalizacji, zarówno w sferze przestrzenno-funkcjonalnej, w tym obiekty budowlane, tereny gminnej przestrzeni publicznej, obiekty zabytkowe, jak i społecznej, prowadzącej do zwiększenia aktywności społecznej oraz adresowanie działań do grup społecznych zagrożonych wykluczeniem powoduje, że oczekiwane jest kompleksowe oddziaływanie na obszar rewitalizacji. Zakłada się, iż wyprowadzenie obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego doprowadzi w dłuższej perspektywie czasowej do przenoszenia pozytywnych wzorców na inne obszary Gminy Turośl.

Ponadto zaplanowano do realizacji szereg uzupełniających działań i projektów, których celem jest dopełnienie osiągnięcia zamierzonej wizji rewitalizacji. Zasięg oddziaływania projektów dotyczących szeroko pojętej integracji społecznej oraz aktywizacji zawodowej mieszkańców może wykraczać poza obszar rewitalizacji, obejmując swym zakresem także osoby wykluczone, zamieszkujące poza wyznaczonym obszarem.

Komplementarność problemowa

Celem zapewnienia komplementarności problemowej jest przeciwdziałanie fragmentaryzacji działań, przy jednoczesnej koncentracji na całościowym spojrzeniu na przyczyny występowania kryzysu na danym obszarze. Konieczne jest więc określenie pożądanego stanu realizacji projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz ich parametryzacja, ułatwiająca dobór mierników osiągania celów „Programu”. Skuteczna komplementarność problemowa prowadzi do powiązania działań rewitalizacyjnych ze strategicznymi decyzjami gminy na innych polach działania, co skutkuje lepszą koordynacją tematyczną i organizacyjną działań jednostki samorządu terytorialnego.

Wszystkie zaplanowane działania w ramach „Programu” zostały zaprojektowane w taki sposób, aby się wzajemnie dopełniały tematycznie. Projekty rewitalizacyjne stanowią odpowiedź na problemy zdiagnozowane w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej, które przyczyniły się do powstania obszarów zdegradowanych na terenie Gminy. Całościowe spojrzenie na przyczyny wystąpienia sytuacji kryzysowej prowadzi do kompleksowej realizacji projektów przewidzianych w ramach „Programu”, zarówno projektów zintegrowanych, jak i projektów komplementarnych.

Tabela nr 10 Komplementarność problemowa podstawowych projektów rewitalizacyjnych

Zdiagnozowany problem / Projekt podstawowy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
zajęcia edukacyjne dla dzieci		X	X				X							
opieka przedszkolna		X												
wzrost liczby osób starszych wśród mieszkańców				X		X	X	X		X				
bezrobocie wśród osób młodych	X	X	X		X			X		X	X	X	X	X

Zdiagnozowany problem / Projekt podstawowy	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
długotrwale bezrobotni	X	X			X					X	X	X	X	X
stosunkowo niski poziom wykształcenia bezrobotnych	X		X		X							X	X	
zagrożenie wykluczeniem społecznym	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
niezadawalający stan techniczny dróg												X	X	
niewystarczające oświetlenie publiczne												X	X	
stosunkowo niska aktywność społeczna			X	X	X	X	X	X	X	X				X
niewystarczająca liczba miejsc rekreacji dla mieszkańców				X		X	X	X	X	X				X
niewystarczająca aktywność gospodarcza mieszkańców	X					X	X	X	X	X	X	X	X	X
nagromadzenie wyrobów azbestowo-cementowych							X							
niska emisja							X							
niska jakość wody pitnej											X			X
niedostateczne wykorzystanie możliwości turystyki rowerowej i kajakowej				X		X			X	X	X	X	X	X

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne, ujęte w „Programie”, charakteryzują się komplementarnością problemową. Zgłoszone projekty stanowią połączenie działań ze sfery przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej z działaniami społecznymi, co zostało wykazane w charakterystyce planowanych przedsięwzięć. Warte podkreślenia jest komplementarność problemowa pomiędzy realizowanymi projektami. Wymienione projekty wykazują ścisły związek z przedsięwzięciami w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

W celu zapewnienia komplementarności proceduralno-instytucjonalnej konieczne jest umiejscowienie systemu zarządzania „Programem” w przyjętym w Gminie Turośl systemie zarządzania procesami. W zakresie komplementarności proceduralno-instytucjonalnej należy podkreślić ważną rolę wszystkich interesariuszy rewitalizacji na etapie opracowania i wdrażania „Programu”. Zaprojektowane procedury wdrażania „Programu” wymagają współdziałania w ramach Zespołu ds. Rewitalizacji, którego trzon stanowić będą pracownicy Urzędu Gminy.

Komplementarność międzyokresowa

Zachowanie ciągłości programowej, polegającej na kontynuacji lub rozwijaniu wsparcia z polityki spójności 2007-2013, ma w procesach rewitalizacji kluczowe znaczenie. Istotnym jest, aby przedsięwzięcia zrealizowane w latach poprzednich dopełnić projektami komplementarnymi, realizowanymi w ramach polityki spójności 2014-2020. Projekty zaplanowane do realizacji w ramach „Programu” są komplementarne z dotychczas zrealizowanymi. Poniżej zestawiono najważniejsze działania o charakterze rewitalizacyjnym zrealizowane w ramach perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2007-2013 w Gminie Turośl.

Tabela nr 11 Zestawienie projektów zrealizowanych przez Gminę Turośl w latach 2007-2013

Lp.	Nazwa zadania	Termin realizacji (rok)	Wartość całkowita (zł)	Kwota dofinansowania (zł)	Wkład własny (zł)
1.	„Przebudowa drogi gminnej nr 104440B Turośl - Nowa Ruda - Leman na odcinku w lokalizacji projektowej od km 0+000 do km 3+838”	2008 - 2009	2 340 497	1 521 323	819 174
2.	„Rozbudowa Ośrodka Zdrowia w Turośli”	2008-2011	1 649 633	668 248	981 385
3.	„Adaptacja poddasza na cele dydaktyczno-wychowawcze w Gimnazjum w Turośli”	2009	230 090	164 205	65 894
4.	„Budowa Centrum Rekreacyjno-Wypoczynkowego w Turośli”	2009	715 826	386 932	328 894
5.	„Przebudowa Boiska Sportowego w Turośli”	2010-2011	268 017	150 000	118 017
6.	„Rozbudowa budynku Świetlicy Wiejskiej w Nowej Rudzie”	2011	289 644	177 397	112 247
7.	„Przemóc Niemoc”	2011-2012	124 153	109 349	14 804
8.	„Budowa stacji uzdatniania wody we wsi Leman oraz wodociągu wiejskiego wraz z przyłączami wodociągowymi we wsiach: Łacha, Zimna, Leman, Ksebki, Wanacja oraz Nowa Ruda - Etap I odcinek Łacha, Zimna, Leman”	2012-2013	3 438 058	1 928 370	1 509 688
9.	„Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III w Gminie Turośl”	2013	167 481	142 359	25 122,21 (budż. kraj.)
10.	„Budowa stacji uzdatniania wody we wsi Leman oraz wodociągu wiejskiego wraz z przyłączami wodociągowymi we wsiach: Łacha, Zimna, Leman, Ksebki, Wanacja oraz Nowa Ruda - Etap I odcinek Łacha, Zimna, Leman”	2012-2014	2 211 558	1 230 629	980 929
11.	„Budowa wodociągu wiejskiego wraz z przyłączami wodociągowymi we wsiach: Łacha, Zimna, Leman, Ksebki, Wanacja oraz Nowa Ruda - Etap II odcinek Ksebki”	2013-2014	1 365 873	769 906	595 967

Komplementarność źródeł finansowania

Istotna jest zdolność łączenia prywatnych i publicznych źródeł finansowania. Koordynacja i synergia projektów rewitalizacyjnych finansowanych w szczególności w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego jest konieczna dla uzyskania korzystnych efektów dla obszarów rewitalizacji. W związku z powyższym na liście projektów podstawowych i komplementarnych ujętych w „Programie”, znajdują się przedsięwzięcia dotyczące sfery społecznej i przestrzenno-funkcjonalnej, zapewniając tym samym koncentrację celów, ich wzajemne powiązanie i synergę. Należy podkreślić, że ujęte w „Programie” przedsięwzięcia zakładają spełnienie wymogu komplementarności źródeł finansowania, tj. wykorzystanie zewnętrznych, wspólnotowych mechanizmów finansowania, tj. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny i Fundusz Spójności, funduszy publicznych krajowych, np. Bank Gospodarstwa Krajowego S.A., ale również zaangażowanie środków własnych Gminy i funduszy prywatnych zarówno osób fizycznych, prawnych, jak i organizacji pozarządowych, w tym formuły partnerstwa publiczno-prywatnego.

10. Mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów w proces rewitalizacji

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 wskazują na potrzebę określenia stopnia realizacji zasady partnerstwa i partycypacji w odniesieniu do programu rewitalizacji, zarówno na etapie jego przygotowania, jak również na etapach wdrażania i oceny jego efektów.³³ Prowadzenie procesu rewitalizacji wiąże się z zaangażowaniem lokalnej społeczności do działania na różnych poziomach: wytyczania kierunków, współpracy partnerskiej, realizacji przedsięwzięć i utrzymanie efektów zmian. Organizowanie społeczności lokalnej to proces wspierania ludzi w podejmowaniu wspólnych działań na rzecz ulepszania własnego środowiska, a także metoda działania, którego celem jest mobilizowanie społeczności do podejmowania niezbędnych wysiłków zmierzających do poprawy jej sytuacji.

Istotną rolę w procesie tworzenia i realizacji programu rewitalizacji odgrywa partycypacja społeczna, która obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający udział interesariuszy. W katalogu interesariuszy wymieniono m.in.³⁴

- mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz właścicieli, użytkowników wieczystych nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdujące się na tym obszarze, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego,
- podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą,
- podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne,
- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
- organy władzy publicznej i inne podmioty realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Partycypacja społeczna obejmuje przygotowanie, prowadzenie i ocenę rewitalizacji w sposób zapewniający aktywny udział wszystkich interesariuszy. Przygotowanie, prowadzenie i ocena rewitalizacji polegają w szczególności na poznaniu potrzeb i oczekiwań interesariuszy oraz dążeniu do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami, prowadzeniu działań edukacyjnych i informacyjnych o procesie rewitalizacji, w tym o istocie, celach, zasadach prowadzenia rewitalizacji oraz o przebiegu tego procesu, inicjowaniu, umożliwianiu i wspieraniu działań służących rozwijaniu dialogu między interesariuszami oraz ich integracji wokół rewitalizacji, zapewnieniu udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji, wspieraniu inicjatyw zmierzających do zwiększania udziału interesariuszy w przygotowaniu i realizacji programu rewitalizacji oraz

³³ Wytyczne Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, op. cit.

³⁴ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, op. cit.

zapewnieniu w czasie przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji możliwości wypowiedzenia się przez interesariuszy.³⁵

Niniejszy „Program” został wypracowany przy współudziale interesariuszy przez samorząd gminny i poddany dyskusji w oparciu o diagnozę stanu w zakresie sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej. Zakładana jest współpraca wszystkich interesariuszy w trakcie realizacji i aktualizacji „Programu” z uwzględnieniem różnych poziomów ich zaangażowania – od informowania poprzez konsultacje aż do pełnej partycypacji oznaczającej aktywne uczestnictwo.

Interesariusze zostali zaangażowani we wszystkich etapach opracowania „Programu”.

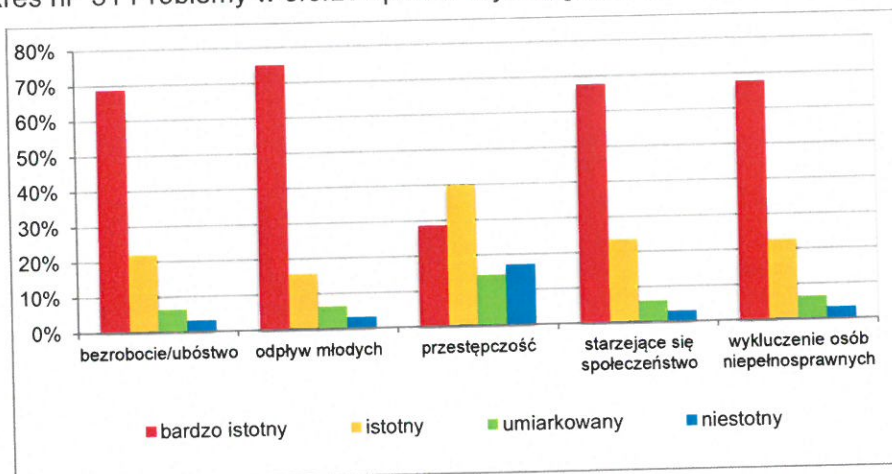
Opracowanie „Programu”

Punktem wyjściowym jest zaangażowanie interesariuszy w ramach procesu wspierania zmiany zachowań, który jest niezbędnym uzupełnieniem działań przyjętych w „Programie rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023”, a także gwarantem powodzenia jego realizacji, zarządzania i monitorowania. Interesariuszami są wszystkie strony, które są zainteresowane wdrażaniem „Programu”, mają wpływ na jego realizację, a także odnoszą korzyści z jego wdrażania. Interesariusze zostali włączeni w proces opracowania diagnozy stanu, jak również wyboru obszaru rewitalizacji, mieli możliwość wskazania problemów, które występują w gminie, a także wskazania pożądanych kierunków działań w celu wyprowadzenia zdiagnozowanych obszarów z sytuacji kryzysowej. Celem konsultacji było poznanie potrzeb oraz oczekiwań wszystkich interesariuszy, jak również wypracowanie spójnych działań w procesie rewitalizacji gminy.

Przygotowano ankiety, które zostały rozdystrybuowane wśród interesariuszy. Ankiety były dostępne w formie papierowej i elektronicznej. W ramach partycypacji społecznej wpłynęło 259 ankiet. W ramach partycypacji społecznej jako najistotniejsze problemy w sferze społecznej interesariusze wskazali odpływ młodych ludzi, starzejące się społeczeństwo oraz bezrobocie i ubóstwo. W kontekście zdiagnozowanych problemów konieczne jest podjęcie działań podnoszących atrakcyjność Gminy dla młodych rodzin z dziećmi oraz przeciwdziałanie zjawiskom bezrobocia i ubóstwa. Za nieistotne bądź umiarkowanie istotne interesariusze wskazali problemy w sferze przestępczości (wykres nr 31).

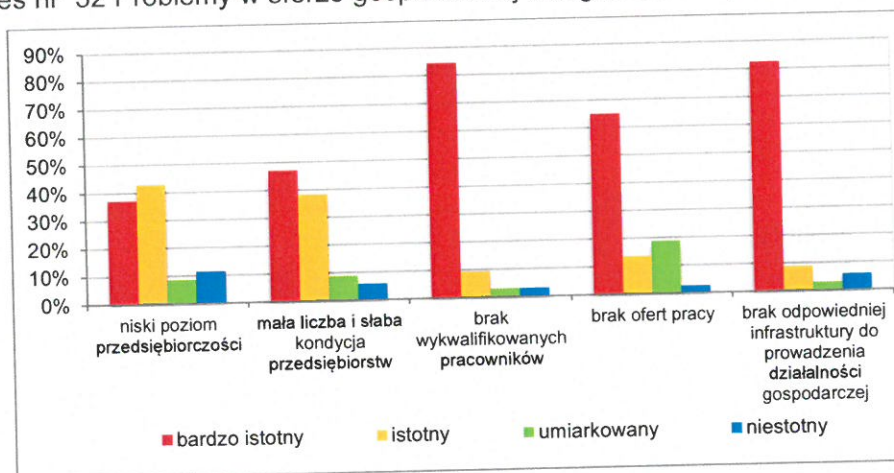
³⁵ Tamże

Wykres nr 31 Problemy w sferze społecznej zdiagnozowane przez interesariuszy

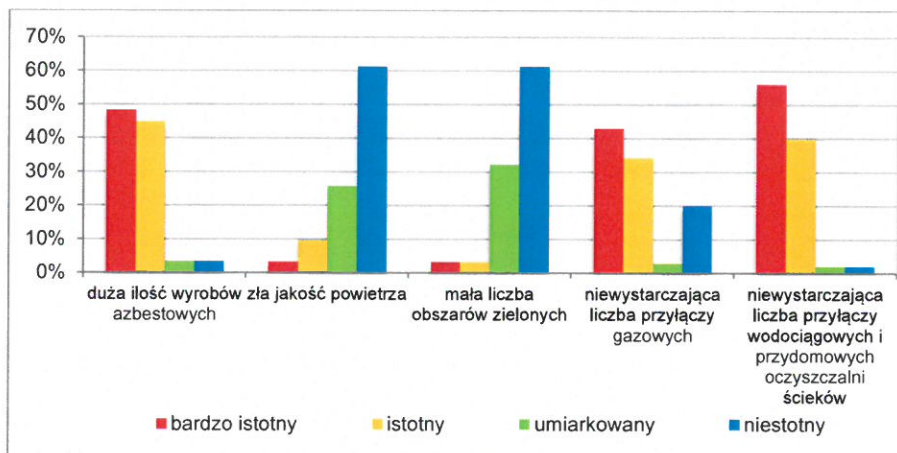
Dla ankietowanych najbardziej istotnym zjawiskiem w sferze gospodarczej jest brak wykwalifikowanej siły roboczej, a także brak odpowiedniej infrastruktury do prowadzenia działalności gospodarczej oraz brak ofert pracy. 43% jako istotny wskazało niski poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców oraz małą liczbę i słabą kondycję przedsiębiorstw.

Wykres nr 32 Problemy w sferze gospodarczej zdiagnozowane przez interesariuszy

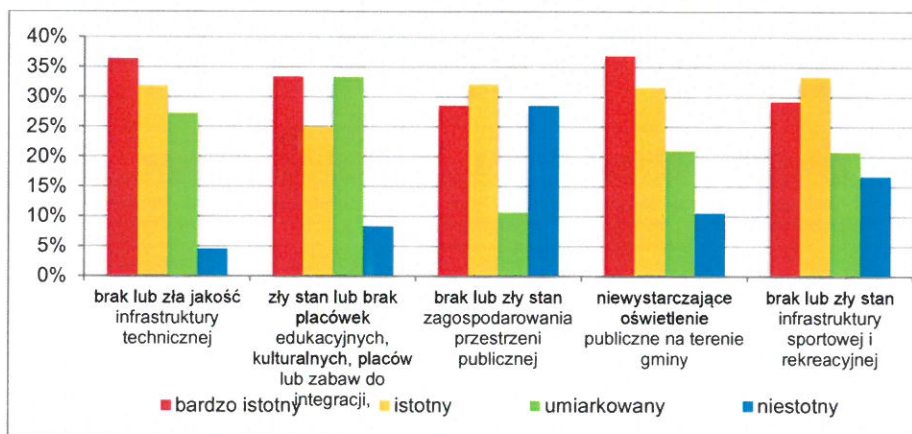
Dla 56% ankietowanych najbardziej istotnym problemem w sferze środowiskowej jest niewystarczająca liczba przyłączy wodociągowych i jakość wody pitnej, gazowych, a następnie nagromadzenie wyrobów zawierających azbest. Dla ponad połowy ankietowanych umiarkowanie istotnym problemem jest zła jakość powietrza i mała liczba obszarów zielonych (wykres nr 33).

Wykres nr 33 Problemy w sferze środowiskowej zdiagnozowane przez interesariuszy

Dla 37% ankieterowanych najbardziej istotnym negatywnym zjawiskiem w sferze funkcjonalno-przestrzennej jest brak lub zła jakość infrastruktury technicznej, w tym drogowej i wodociągowej, a także niewystarczające oświetlenie publiczne na terenie gminy. Istotnymi dla mieszkańców problemami jest brak lub zły stan zagospodarowania przestrzeni publicznej, oraz słabo rozwinięta infrastruktura sportowa i rekreacyjna. Umiarkowanie istotnym problemem jest stan placówek edukacyjnych (wykres nr 34).

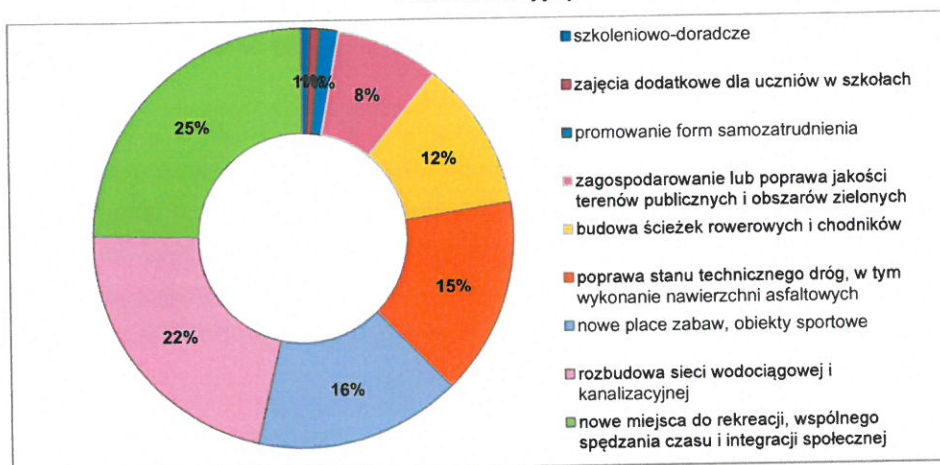
Wykres nr 34 Problemy w sferze funkcjonalno-przestrzennej zdiagnozowane przez interesariuszy

Dla 65% mieszkańców istotnym problemem w sferze technicznej jest brak rozwiązań energooszczędnych w budynkach oraz zły stan budynków mieszkalnych i gospodarczych.

W ramach partycypacji społecznej mieszkańcy spośród wskazanych potrzeb i projektów rewitalizacyjnych mogli wybrać spośród wskazanych w trakcie warsztatów te, które są najbardziej istotne z punktu widzenia interesariuszy.

Wykres nr 35 Proponowane przez mieszkańców Gminy rodzaje przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Pożądanymi kierunkami działań rewitalizacyjnych to przede wszystkim nowe miejsca do rekreacji i wspólnego spędzania wolnego czasu oraz rozbudowa sieci wodociągowej, a następnie poprawa jakości dróg i budowa ścieżek rowerowych. Podniesienie standardu wypoczynku i jakości przestrzeni publicznej stanowiło istotny aspekt rewitalizacji, wskazywany przez mieszkańców. 84% ankietowanych wskazało, że działania w ramach rewitalizacji powinny być skierowane przede wszystkim do rodzin.

Wśród ankietowanych 54% stanowiły kobiety, a 46% to mężczyźni. 42% ankiet została wypełniona przez osoby w wieku 35-49 lat, a kolejne 23% przez osoby w wieku 25-34 lata. Ponad połowa ankietowanych to osoby z wykształceniem średnim. 35% posiada zatrudnienie na umowę o pracę, 13% prowadzi własną działalność gospodarczą, a 12% to osoby bezrobotne.

Istotnym elementem działań komunikacyjnych w ramach prac nad „Programem” stanowiły działania edukacyjne, dotyczące istoty procesu rewitalizacji, kierunków jej realizacji, a także możliwych do podjęcia działań rewitalizacyjnych i zasad ich prowadzenia. Wykorzystane zostały materiały tekstowe, prezentacje multimedialne oraz infografiki. Celem prowadzenia warsztatów dla interesariuszy było omówienie i ocena propozycji wyznaczenia obszaru rewitalizacji gminy, a także wyrażenie opinii, zgłaszanie propozycji i uwag, a także zgłaszanie propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

W trakcie warsztatów potwierdzona została przez interesariuszy istotność wyboru obszaru rewitalizacji. Jednocześnie interesariusze proszeni o wskazanie aspektów, wymagających ich zdaniem poprawy, podnosili głównie zagadnienia związane z brakiem pracy. Istotnym problemem jest niewystarczająca liczba przyłączy wodociągowych, jakość infrastruktury drogowej i potrzeba zagospodarowania terenów publicznych na miejsce rekreacji i uprawiania sportu. Wszyscy zainteresowani prowadzeniem procesu rewitalizacji w Gminie Turośl zostali zaproszeni do składania propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych do ujęcia w „Programie rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023”. Informację o możliwości

zgłaszania projektów rewitalizacyjnych, uwag i wniosków rozpowszechniono również za pośrednictwem plakatów, które zostały rozwieszane na tablicach informacyjnych Urzędu Gminy, na tablicach informacyjnych we wszystkich sołectwach Gminy oraz w wybranych budynkach użyteczności publicznej.

W ramach partycypacji społecznej w sprawie wyznaczenia obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Turośl zorganizowany został spacer studyjny po obszarze zdegradowanym przewidzianym do rewitalizacji w gminie. W trakcie spaceru można było zapoznać się z obszarem wybranym do rewitalizacji oraz wyrazić opinie, co do miejsc wymagających podjęcia działań interwencyjnych. Zbierane były także wnioski i uwagi, a także propozycje przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Wnioski z partycypacji społecznej, zarówno ankietyzacji, jak i kwestii podnoszonych w ramach spaceru studyjnego, zostały uwzględnione w opracowanym programie rewitalizacji, po przeanalizowaniu ich spójności z celami oraz uwzględnieniu możliwości finansowania zgłaszanych projektów, a także ich znaczenia dla lokalnej społeczności obszaru rewitalizacji.

W trakcie opracowywania „Programu” wykorzystano następujące formy prowadzenia konsultacji społecznych:

- zbieranie uwag w postaci papierowej lub elektronicznej,
- spotkania i warsztaty,
- spacerzy badawcze w miejscowościach obszaru rewitalizacji,
- ankiety,
- zbieranie uwag ustnych.

Wszelkie informacje dotyczące „Programu” zostały udostępnione na stronie internetowej gminy www.turosl.pl. W połączeniu z akcją informacyjną zrealizowaną w trakcie opracowywania niniejszego dokumentu można przyjąć, że kolejne działania podejmowane przez władze Gminy Turośl będą się spotykały ze zrozumieniem interesariuszy. Na tym etapie udało się zbudować podstawę dla społecznego poparcia w procesie podejmowania strategicznych decyzji dotyczących wdrażania „Programu”.

Wdrażanie i okresowa ocena „Programu”

Istotnym elementem powodzenia realizacji procesu wyprowadzania obszarów ze stanów kryzysowych jest włączenie mieszkańców Gminy Turośl na każdym etapie wdrażania i oceny okresowej postępów prac rewitalizacyjnych. Niezbędne jest zatem rozpoznanie realnych potrzeb i oczekiwań interesariuszy oraz dążenie do spójności planowanych działań z tymi potrzebami i oczekiwaniami.

Interesariusze rewitalizacji zostaną zaangażowani w proces zarządzania „Programem”, a także w proces monitorowania realizacji jego zapisów, zgodnie z zasadami zarządzania i oceny. Szeroko rozumiana partycypacja społeczna stanowi kluczowy element w ramach aktualizacji działań i projektowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Proponowany katalog działań obejmuje m.in.:

- powołanie Zespołu ds. rewitalizacji,
- cykliczne spotkania Zespołu ds. rewitalizacji otwarte dla potencjalnych zainteresowanych postępem prac,
- konsultacje społeczne dotyczące wyboru projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- opracowanie zakładki informacyjnej na stronie internetowej Gminy Turośl,
- podnoszenie tematyki rewitalizacji w trakcie spotkań z mieszkańcami, także w ramach zebrań sołeckich,
- udostępnianie wniosków z posiedzeń Zespołu ds. rewitalizacji na stronie internetowej gminy, a co za tym idzie umożliwienie zapoznania się z postęпами prac wszystkim zainteresowanym,
- udział w realizacji projektów zgłoszonych przez podmioty sektora prywatnego,
- działalność organizacji pozarządowych i ich wsparcie dla podejmowanego procesu rewitalizacji, w tym w szczególności w ramach „Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi”,
- podejmowanie zadań rewitalizacyjnych w trakcie imprez kulturalnych i sportowych organizowanych,
- organizację konkursów, wystaw, spotkań edukacyjnych,
- umieszczanie informacji o ogłaszanych przez odpowiednie jednostki naborach wniosków na realizację projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych na stronie internetowej Gminy Turośl i w Biuletynie Informacji Publicznej,
- umieszczanie informacji na tablicach ogłoszeń w miejscach publicznie dostępnych.

Zaproponowane formy partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji obejmują zarówno działania informacyjne jak też konsultacje planowanych i podejmowanych działań władz lokalnych, a także działania dążące do zaawansowanych metod partycypacji, takich jak współdecydowanie czy kontrola obywatelska, w szczególności w odniesieniu do zgłaszanych i realizowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

11. System realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji

Zarządzanie procesem rewitalizacji ma na celu wdrażanie działań, aby możliwe było wyprowadzenie obszaru ze stanu degradacji, a tym samym poprawa jakości życia mieszkańców, przy zaangażowaniu interesariuszy i środków finansowych, pochodzących z różnych źródeł. Niniejszy „Program” będzie realizowany w strukturach organizacyjnych Urzędu Gminy. Odpowiedzialnym za realizację „Programu rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023” jest Wójt Gminy. We wdrażanie „Programu” zaangażowane zostaną m.in. następujące podmioty:

- Urząd Gminy w Turośli,
- jednostki organizacyjne gminy, w tym m.in. Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli, Gminny Ośrodek Kultury, Biblioteka Publiczna,
- mieszkańcy i sołtysi,
- przedsiębiorcy, prowadzący działalność gospodarczą na terenie Gminy Turośl,
- Ochotnicze Straże Pożarne oraz inne organizacje pozarządowe i społeczne, działające na terenie Gminy Turośl,
- inne podmioty zainteresowane procesem rewitalizacji.

Zaangażowanie różnych podmiotów we wdrażanie „Programu” prowadzi do wzajemnego uzupełniania się działań różnych instytucji zarówno na etapie opracowywania programu, jak i jego wdrażania i monitorowania postępów prac.

W ramach zarządzania działaniami, zaprojektowanymi w „Programie”, zarządzeniem Wójta Gminy Turośl zostanie powołany zespół programowo-doradczy, tj. Zespół ds. Rewitalizacji. W skład Zespołu ds. Rewitalizacji wejdą delegowani przedstawiciele Urzędu Gminy, zajmujący się problematyką gospodarki komunalnej, edukacji, kultury, planowania przestrzennego, ochrony środowiska, zamówień publicznych oraz finansów, a także przedstawiciele jednostek organizacyjnych, które mają wpływ na realizację zadań własnych gminy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych, przedsiębiorców i mieszkańców. Przy powoływaniu członków Zespołu zostanie zachowana zasada równowagi i proporcji poszczególnych grup społecznych, przedstawicieli Gminy oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Udział w pracach Zespołu ma charakter dobrowolny.

Wyniki prac Zespołu ds. Rewitalizacji będą przedmiotem analizy w ramach cyklicznych spotkań, odbywających się raz na pół roku w siedzibie Urzędu Gminy w Turośli. W ramach zespołu wybrany zostanie koordynator. Główne zadania Koordynatora Zespołu ds. Rewitalizacji z ramienia Urzędu Gminy będą obejmowały:

- organizowanie spotkań Zespołu ds. Rewitalizacji,
- przygotowanie sprawozdań i raportów kontrolnych dla Wójta Gminy,
- współpraca z wszystkimi interesariuszami „Programu”,
- proponowanie aktualizacji zapisów dokumentu,
- koordynacja zarządzanie zgłaszaniem projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych,

- działania informacyjne,
- działania edukacyjne.

Wyznaczenie Koordynatora Zespołu ds. Rewitalizacji w ramach struktur Urzędu Gminy wynika z faktu, iż samorząd gminy koordynuje proces rewitalizacji jako zadanie własne gminy i będzie zaangażowany w realizację projektów rewitalizacyjnych. Istotną kwestią w realizacji wyznaczonych kierunków działań jest ich implementacja do uchwalanego prawa miejscowego oraz uwzględnienie w dokumentach strategicznych.

Działania podejmowane w związku z realizacją zapisów niniejszego „Programu” powinny być upublicznione z wykorzystaniem Biuletynu Informacji Publicznej Gminy Turośl.

Komunikacja będzie się odbywała z wykorzystaniem dotychczas funkcjonujących kanałów informacyjnych, tj. w formie wymiany stanowisk, w tym w formie elektronicznej na uprzednio uzgodnione między interesariuszami adresy poczty elektronicznej, poprzez zamieszczenie odpowiednich informacji na tablicach informacyjnych w Urzędzie Gminy Turośl, na stronie internetowej gminy („Lokalny program rewitalizacji dla Gminy Turośl na lata 2017-2023”, skład Zespołu ds. Rewitalizacji, formularz do zgłaszania wniosków i uwag, informacje na temat wdrażania procesu rewitalizacji oraz zaproszenia na wydarzenia dotyczące rewitalizacji), elektroniczną skrzynkę pocztową zespołu, a także w trakcie spotkań i wydarzeń, organizowanych przez Urząd Gminy oraz organizacje pozarządowe.

12. System monitoringu skuteczności działań i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu „Programu”

„Lokalny program rewitalizacji dla Gminy Turośl na lata 2017-2023” będzie podlegał ocenie aktualności i stopnia realizacji. W pierwszej kolejności sprawdzeniu będzie podlegało, czy zapisy „Programu” są aktualne, tj. czy odpowiadają stanowi faktycznemu w zakresie ustaleń, mających znaczenie dla realizacji „Programu”. Następnie zbadane zostanie, w jakim stopniu działania zaplanowane w „Programie” zostały zrealizowane zgodnie z przyjętym harmonogramem.³⁶

Kontrolne wyniki oceny realizacji „Programu” powinny być opracowywane co rok przez Zespół ds. Rewitalizacji jako **raport z podjętych działań**, który przedkładany będzie Wójtowi Gminy Turośl. Raport z podjętych działań będzie zawierał podsumowanie roczne oraz propozycje ewentualnych zmian do wprowadzenia. Uzyskane wyniki umożliwią ocenę skuteczności zaplanowanych działań rewitalizacyjnych w celu porównania aktualnych wartości wskaźników z wartościami bazowymi, opracowanymi przy diagnozowaniu stanu. Ocena realizacji „Programu” będzie zawierała odniesienie do danych porównawczych z obszaru gminy, pozwalających na ocenę procesu wychodzenia obszaru ze stanu kryzysowego. Analizie poddane zostaną wskaźniki rezultatu poszczególnych projektów. Proponowane wskaźniki monitorowania realizacji celów założonych w „Programie” zostały zestawione w tabeli nr 12 i odnoszą się do obszaru rewitalizacji.

Tabela nr 12 Wskaźniki monitorowania realizacji „Programu rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023”

Lp.	Cel rewitalizacji	Wskaźnik	Wartość bazowa (2017)	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych i sposób pomiaru
1		liczba osób objętych wsparciem w programie dla bezrobotnych [os.]	0	40	Urząd Gminy Turośl, Powiatowy Urząd Pracy Analiza danych: corocznie
2	Poprawa jakości życia mieszkańców i wzmocnienie spójności społecznej	liczba dzieci do lat 3 objętych opieką [os.]	0	20	Urząd Gminy Turośl, Zespół Obsługi Szkół w Turośli Analiza danych: corocznie
3		liczba dzieci biorących udział w zajęciach dodatkowych [os.]	220	260	Gminny Ośrodek Kultury, Biblioteka Publiczna Gminy Turośl i szkoły na terenie gminy Analiza danych: corocznie
4		liczba osób biorących udział w zorganizowanych wydarzeniach kulturalnych i sportowych [os.]	100	500	Urząd Gminy Turośl, Gminny Ośrodek Kultury Analiza danych: corocznie

³⁶ Ustawa o rewitalizacji. Praktyczny komentarz. Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa Departament Polityki Przestrzennej Warszawa, 2016. Dostępny: https://mib.gov.pl/files/0/1796888/Ustawaorewitalizacijpraktyczny_komentarz.pdf

Lp.	Cel rewitalizacji	Wskaźnik	Wartość bazowa (2017)	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych i sposób pomiaru
5		liczba osób objętych wsparciem w programie reintegracji	0	20	Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli Analiza danych: corocznie
6		liczba osób objętych wsparciem w programie sportowym [os.]	0	300	Urząd Gminy Turośl, Gminny Ośrodek Kultury Analiza danych: corocznie
7	Atrakcyjne miejsce zamieszkania i rekreacji	liczba wspartych obiektów infrastruktury [szt.]	0	1	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie
8		liczba obiektów, którym nadano nowe funkcje [szt.]	0	5	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie
9	Czyste środowisko	długość wybudowanych dróg lokalnych [km]	0	8,5	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie
10		długość sieci wodociągowej [km]	0	10,5	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie
11		liczba przyłączy wodociągowych [szt.]	0	120	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie
12		liczba zmodernizowanych źródeł światła [szt.]	0	150	Urząd Gminy Turośl Analiza danych: corocznie

Monitorowanie osiąganych wskaźników będzie się odbywało na podstawie danych, udostępnionych przez:

- wydziały Urzędu Gminy w Turośli,
- jednostki organizacyjne, w tym Ośrodek Pomocy Społecznej w Turośli,
- Powiatowy Urząd Pracy w Kolnie,
- Komendę Powiatową Policji w Kolnie,
- innych interesariuszy, którzy byli zaangażowani w realizację przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Procedura sporządzania oceny została określona tak, aby zapewnić partycypacyjny charakter tego procesu. Po akceptacji „Raportu z podjętych działań” przez Wójta Gminy, zostanie on opublikowany w Biuletynie Informacji Publicznej. Zasadniczym celem polityki promocji, jest rozwój zaangażowania społeczności lokalnej w proces rewitalizacji, jej udziału w decyzjach oraz odpowiedzialności za powodzenie realizacji „Programu”. W założeniach polityka promocji „Programu” powinna przybliżać mieszkańcom korzyści, jakie mogą być osiągnięte dzięki procesowi rewitalizacji, udostępniać wszystkim zainteresowanym stronom rewitalizacji i partnerom informacje o celach i problemach rewitalizacji, pobudzać partnerów programu do wyrażania własnych opinii, zachęcać do przedstawiania własnych projektów. Nowe przedsięwzięcia zgłaszane przez interesariuszy będą uwzględniane w „Programie”. Włączenie nowych inicjatyw do „Programu” jest uwarunkowane możliwościami finansowania, uwarunkowaniami formalnymi i faktycznymi, a także stopniem realizacji założenia celów rewitalizacji.

Aktualizacja zapisów niniejszego dokumentu w przypadku zmiany warunków wewnętrznych bądź zewnętrznych, mających wpływ na realizację zaplanowanych działań i wyników podejmowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wymaga zgłoszenia w formie raportu zmian do Wójta Gminy przez Koordynatora Zespołu ds. Rewitalizacji. Opracowany projekt aktualizacji będzie poddany procesowi partycypacji społecznej wraz z uwzględnieniem wymogów przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Wszelkie zmiany w dokumencie, zgłoszone Wójtowi Gminy, zostaną wprowadzone stosowną uchwałą Rady Gminy po wypełnieniu odpowiednich procedur i uzyskaniu opinii właściwych Organów.

13. Ocena oddziaływania na środowisko

Obowiązek przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko programów rewitalizacji wynika z art. 46 oraz 47 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2017 r., poz. 1405 ze zm.).

W ramach opracowania projektu „Programu” Wójt Gminy Turośl pismem z 2 listopada 2017 r. o znaku PBS.6121.1.2017 wystąpił do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku z wnioskiem w sprawie odstąpienia od przeprowadzania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu dokumentu pn. „Program rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023”. W odpowiedzi Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku pismem z 14 listopada 2017 r. o znaku WPN.410.3.56.2017.AR wyraził zgodę na odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu Programu Rewitalizacji dla Gminy Turośl.

14. Wykorzystane źródła danych

Akty prawne

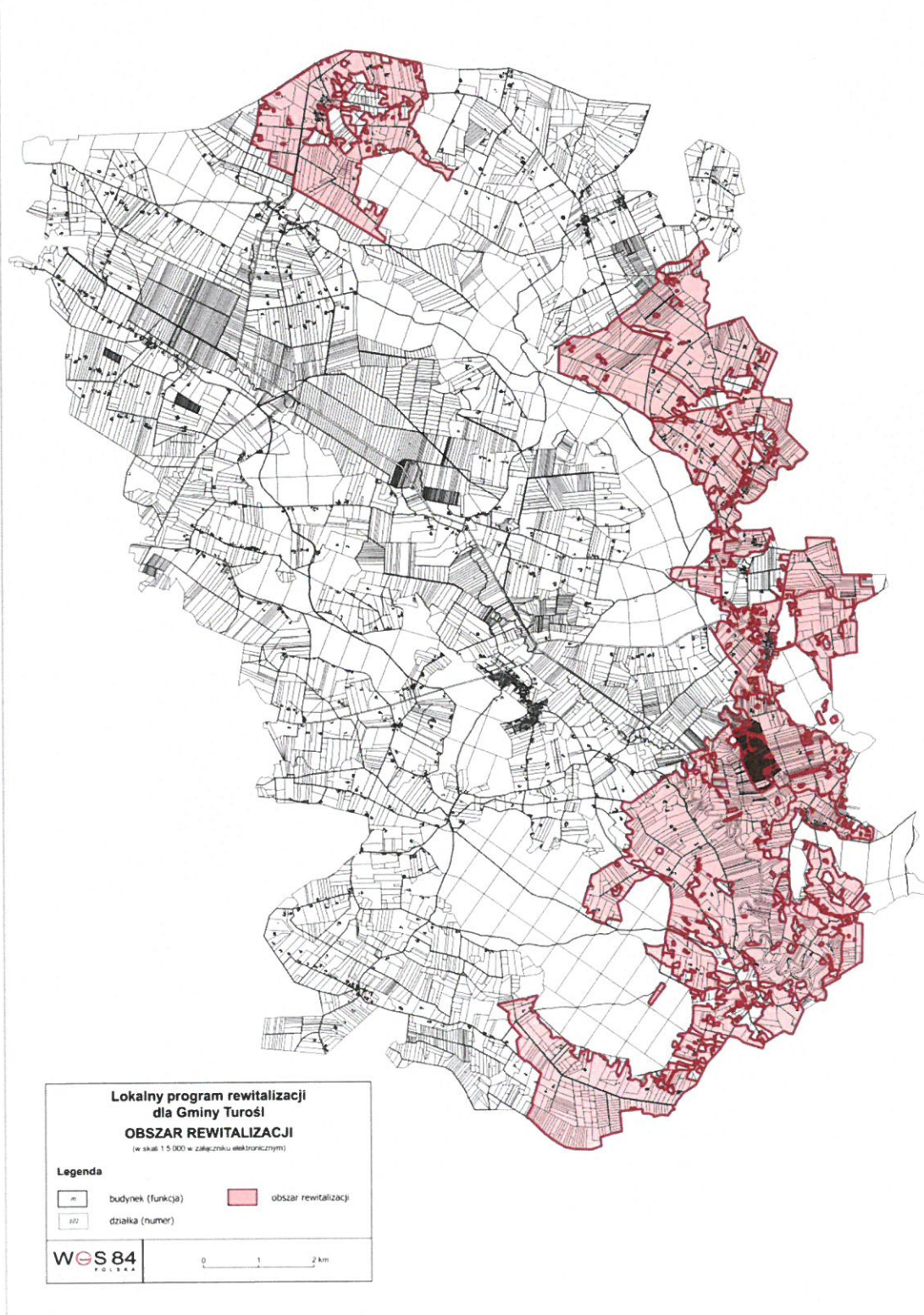
1. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2004 r., Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.
2. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz.U. z 2016 r. poz. 1817 z późn. zm.
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska, Dz. U. z 2017 r., poz. 519 z późn. zm.
4. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Dz. U. z 2017 r., poz. 1405, z późn. zm.
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1073 z późn. zm.
6. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 z późn. zm.
7. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 2016 r. poz. 446, z późn. zm.
8. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz.U. 2017, poz. 1023.
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U 2011, nr 209, poz. 1245.

Pozostałe źródła

1. Dane Państwowej Komisji Wyborczej, dostępne: <http://pkw.gov.pl>.
2. Dane Banku Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, dostępne: www.stat.gov.pl
3. Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce, praca pod red. Andrzeja Zborowskiego, Instytut Rozwoju Miast, tom 5, Kraków, 2009.
4. Geoserwis Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, <http://geoserwis.gdos.gov.pl>.
5. Parysek J. J., Wojtasiewicz L., 1979. Metody analizy regionalnej i metody planowania regionalnego, Studia KPZK PAN, t. 69, Państwowe Wydawnictwo Naukowe
6. Pluta W., 1986. Wielowymiarowa analiza porównawcza w modelowaniu ekonometrycznym, PWN, Warszawa.
7. Szymła Z., 2000. Determinanty rozwoju regionalnego. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław.
8. Ubóstwo w Polsce w latach 2013 i 2014, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2015 [dostępne: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/ubostwo-w-polsce-w-latach-2013-i-2014,1,6.html>]
9. Ustawa o rewitalizacji. Praktyczny komentarz. Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa Departament Polityki Przestrzennej Warszawa, 2016. Dostępny: <https://mib.gov.pl/files/0/1796888/Ustawaorewitalizacijpraktycznykomentarz.pdf>
10. Wpływ potencjału demograficznego i gospodarczego miast wojewódzkich na kondycję województw, 2013, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa.
11. Wytyczne Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, dostępne: <https://www.mr.gov.pl/media/23916/Wytycznedotrewitalizacijpoaktualizacji-zatwierdzone02082016clear.pdf>
12. Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2008 [dostępne: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/zasady-metodyczne-rocznik-pracy/zasady-metodyczne-statystyki-rynku-pracy-i-wynagrodzen,1,1.html>]

15. Załączniki

Załącznik nr 1 Granice obszaru rewitalizacji

16. Spis tabel, wykresów, map i załączników

Tabela nr 1 Jednostki urbanistyczne Gminy Turośl	10
Tabela nr 2 Wartości wskaźników, charakteryzujących sferę społeczną Gminy Turośl	29
Tabela nr 3 Świetlice wiejskie w Gminie Turośl	42
Tabela nr 4 Miejsca aktywnego wypoczynku mieszkańców	43
Tabela nr 5 Wartości wskaźników, charakteryzujących sferę gospodarczą, środowiskową, przestrzenno-funkcjonalną i techniczną Gminy Turośl	46
Tabela nr 6 Liczba mieszkańców i powierzchnia obszaru zdegradowanego	47
Tabela nr 6 Liczba mieszkańców i powierzchnia obszaru rewitalizacji	48
Tabela nr 8 Cele i kierunki działań stanowiące odpowiedź na problemy zidentyfikowane w obszarze rewitalizacji	57
Tabela nr 9 Indykatywne ramy finansowe	77
Tabela nr 10 Komplementarność problemowa podstawowych projektów rewitalizacyjnych	83
Tabela nr 11 Zestawienie projektów zrealizowanych przez Gminę Turośl w latach 2007-2013	85
Tabela nr 12 Wskaźniki monitorowania realizacji „ Programu rewitalizacji Gminy Turośl na lata 2017-2023”	96
Wykres nr 1 Liczba ludności Gminy Turośl w latach 1995-2016	12
Wykres nr 2 Struktura wiekowa mieszkańców gminy	12
Wykres nr 3 Przyrost naturalny w latach 1995-2016	13
Wykres nr 4 Wskaźnik obciążenia demograficznego w Gminie Turośl w latach 2002-2016	13
Wykres nr 5 Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców	14
Wykres nr 6 Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w przeliczeniu na 100 mieszkańców	14
Wykres nr 7 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców Gminy Turośl w wieku produkcyjnym w latach 2003-2016	15
Wykres nr 8 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym	16
Wykres nr 9 Odsetek osób długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem	16
Wykres nr 10 Odsetek osób z prawem do zasiłku w liczbie bezrobotnych ogółem	18
Wykres nr 11 Odsetek osób młodych w liczbie bezrobotnych ogółem	18
Wykres nr 12 Zasięg korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej mieszkańców Gminy Turośl w latach 2009-2015	20
Wykres nr 13 Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych	20
Wykres nr 14 Odsetek dzieci objętych dożywianiem w szkole	21
Wykres nr 15 Liczba osób pobierających zasiłki z Funduszu Alimentacyjnego w przeliczeniu na 100 mieszkańców	22
Wykres nr 16 Liczba wykroczeń w ruchu drogowym w przeliczeniu na 100 mieszkańców jednostek urbanistycznych (WS10)	23
Wykres nr 13 Odsetek uczniów biorących udział w zajęciach dodatkowych prowadzonych w szkołach gminnych	24
Wykres nr 18 Odsetek uczniów biorących udział w zajęciach dodatkowych w stosunku do liczby chętnych w szkołach podstawowych	25
Wykres nr 19 Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 100 mieszkańców	26
Wykres nr 20 Frekwencja w wyborach parlamentarnych i samorządowych w latach 2005-2015	28
Wykres nr 21 Frekwencja wyborcza w samorządowych w 2014 r.	28
Wykres nr 22 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru Regon w latach 2002-2016	32
Wykres nr 23 Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym	33

Wykres nr 24	Nowo zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru Regon w latach 2010-2016	33
Wykres nr 25	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze Regon w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym	34
Wykres nr 26	Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych	35
Wykres nr 27	Odsetek osób segregujących odpady (WŚ1)	38
Wykres nr 28	Ilość wykorzystywanych wyrobów azbestowo-cementowych na 1 mieszkańca	38
Wykres nr 29	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej (WF1)	42
Wykres nr 31	Odsetek budynków mieszkalnych wybudowanych przed 1989 r.	44
Mapa nr 1	Gęstość zaludnienia w jednostkach urbanistycznych Gminy Turośl.....	11
Mapa nr 2	Obszary w stanie kryzysowym pod względem występowania negatywnych zjawisk społecznych na terenie Gminy Turośl	30
Mapa nr 3	Obszar zdegradowany na terenie Gminy Turośl	47
Mapa nr 4	Obszar rewitalizacji Gminy Turośl.....	49
Załącznik nr 1	Granice obszaru rewitalizacji	101
Załącznik nr 2	Pismo Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku	102